

A MAGYAR FÖLDRAJZI
TARSASÁG KÖNYVTÁRA

ALMÁSY LÁSZLÓ
AZ ISMERETLEN
SZAHARA

BUDAPESTI RAKTÁRSÁG
- Nem adható el! -
ORSZÁGOS KÖNYVTÁRI KÖZPONT

A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG KÖNYVTÁRA

SZERKESZTI CHOLNOKY JENŐ

AZ

ISMERETLEN SZAHARA

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IRODALMI INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

AZ
ISMERETLEN SZAHARA

ÍRTA
ALMÁSY LÁSZLÓ

94 KÉPMELLÉKLETTEL, TÉRKÉPPEL

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IRODALMI INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

Ⓜ
2

M 13.497/3a : 2

OROSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
1968/R leltár

Bevezetés.

Ismeretlen földrészek, járatlan területek, a lét új lehetőségei és a természet új csodái . . . ezek felé irányul az örökké törekvő emberiség legősibb vágya.

Korunk lázas tevékenységgé fokozta ezt a legemberibb törekvést, de mintha fejlődésünknek olyan korszakába érünk volna, amelyben a megismerés vágyát a türelmetlenség vezérelné. A mai ember egyidőben kívánja feltárni évezredek óta feledésbe ment eredetének titkát és jövő fejlődésének lehetőségeit. Segítségül veszi korának minden technikai alkotását, hogy leszállhasson ismeretlen mélységekbe és felemelkedhessen oly magasságokba, ahonnan áttekintést nyerhet eddigi kötöttségén.

De mialatt szűkül a kör az ismeretlen földrészek körül, amint egyre csökken új területek feltárásának lehetősége, azalatt mintha elfakulna a tudományos munka érdeme az új kor új beállítása mellett: már nem az elért eredmény számít, hanem a rekord, nem a megismerésért folyik a munka, hanem a szenzációért.

Sarki kutatók, a legmagasabb bércek megmászói, óceánok leküzdői, őserdők és sivatagok feltárói, egymással versengve, egymást túlhaladva küzdenek azért, amit a felfedezés és megismerés legnagyobb jutalmának tartanak — az elsőségért!

A régiek pedig, az igazi úttörők joggal fordulnak el azoktól, akik csak az elsőségben látják az eredményt, csak a szenzációban keresik a kielégülést.

Magam is ismeretlen földrészeket jártam, úttörő és felfedező munkára vállalkoztam a legtitokzatosabb kontinensen, Afrikában. És gyakran hallottam én is a régiek

szomorú szemrehányását: — Ti modern gépemberek alacsonyítottátok le a tudományos kutató munkát rekord- és szenzációvadászattá, ti fosztottátok meg Afrikát romantikájától!

Magam is automobilista és repülő vagyok, gépkocsikkal és repülőgéppel hatoltam be Afrika legtitokzatosabb területébe, amely még a legmodernebb térképen is mint «fehér folt» szerepelt. De most, amikor beszámolok felderítő munkámról és elmondom az ismeretlen Afrikában töltött évek egyik-másik élményét, azzal a nyugodt meggyőződéssel teszem, hogy a szemrehányást nem kell magamra vonatkoztatnom.

Sohasem törekedtem rekordokra, sohasem kerestem az elsőséget, amelyet kitűzött célom mégis magával hozott. Afrika romantikájának varázsa pedig bőségesen jutalmazta minden utamat, mert sohasem hajtottam célkitűzésemet a szenzáció szolgálatába!

Annak a nagy automobilgyárnak a megbízásából kerültem Afrikába, amelyben éveken át dolgoztam. Az automobil fellendülésével nyilvánvalóvá lett, hogy a «sötét földrész» hamarosan felvevőképes piaccá fog válni. Gyáram kiküldött, hogy tanulmányozzam az üzleti lehetőségeket és az afrikai viszonyoknak megfelelő műszaki követelményeket.

Először 1926 telén léptem Afrika partjára Egyiptomban. Nagy túrakocsimmal végigjártam a Nílus völgyét Asszuánig, majd a núbiai sivatag homokjával megküzdve eljutottam Szudán fővárosáig Khartumig. Onnan a Kék Nílus mentén, majd annak egyik mellékfolyóját követve behatoltam Szudán egyik vaddús területébe és ezzel az utazással oly utat tettem meg, amelyet még egyetlen gépkocsi sem járt be saját tengelyén.*

A következő esztendőben rendezték Kairóban az első nemzetközi automobilkiállítást. Ezen már több kocsival képviseltem gyáramat és magammal hoztam néhány kísérleti gépet. Már akkor is főképpen a sivatagterep érdekelt.

Kora hajnalban a sivatag szélén fekvő Mena-House

* Lásd: Autóval Szudánba. A Magyar Földrajzi Társaság könyvtára.

szállodánál gyülekeztünk. Néhány szenvedélyes automobilsta, mérnökök, technikusok, a «sivatagjárók», vagy ahogyan mások mondták, a «sivatagbolondok». A francia Leblanc mérnök, aki az előző esztendőben különleges hatkerekes gépeivel Teheránban járt, és én, szudáni utam tapasztalataival, voltunk a kezdeményezők. Először a hatkerekeseket nyúztuk leírhatatlan próbákkal. Nincs az a hullámvasút, amely oly merész pályát követne, mint amilyeneket kikerestünk. Hamarosan begyakoroltuk a homokdűnék lankás oldalán való fölrohanást, és rájöttünk arra, hogy a gerincen hirtelen keresztbe kell rántani a kocsit, hogy a meredek lejtőn leszakadó homoklavina tetején zuhanjon le a túlsó völgybe. Nemsokára szépen jövedelmező utasszállításra rendezkedtünk be, ezt a hatóság azonban hamarosan megtiltotta.

Megtörtént ugyanis, hogy a mérnök egyik hölgyutasa — a megállapíthatatlan korú, világutazó amerikai missek egyike — valamelyik mesterprodukció alatt, amelyet épp ő rendelt meg nagy rábeszéléssel, ijedtében kiugrott a robogó kocsiból. Én pedig, egy különösen bravúros zökkenőnél «elvesztettem» egyik utasomat, és a többiek csak akkor mertek szólni, amikor már befejeztem szórakoztatásukat, amelyet aztán egy nem egészen józan műrepülő produkciójához hasonlítottak. Szerencsére a puha homokban senkinek sem lett baja, és mi a magas hatóság tilalmát inkább kenyérirígységnek minősítettük.

De ezalatt megtanultam a sivatagban vezetni. Lassankint már a kis túrakocsival is bemerészkedtem a homokbuckák közé, míg végre egy szép hajnalon, egy beduin vezető kíséretében nekivágtam a nagy piramisoktól — iránytű után — Baharia oázisnak.

Csak fejcsóválva gondolok vissza akkori tapasztalatlanságomra. Egyetlen kocsival, annélkül, hogy valakinek csak szóltam volna, egy 10 literes vízkannával, élelmiszer nélkül indultam neki a járatlan 350 km-es sivatagszakasznak. Derék vezetőm még csak nem is sejtette, hogy egy automobil el is tud akadni, és máig sem értem, hogy hogyan vergődtem át a libyai sivatag egyik legfélelmetesebb dűne-

lánacán, a hírhedt Abu Moharig-on, gyöngé és aránylag nehéz kocsimmal. De felejthetetlenül jólesett a nyomorult oázislakók álmélkodó fogadtatása, a sejk házában közös nagy réztányérból elfogyasztott ünnepi birka és másnap társaim és konkurrenseim arca, amellyel a közömbösen odavetett válaszómat fogadták:

— *Hogy hol voltam? Hát csak megnéztem Bahariát!*

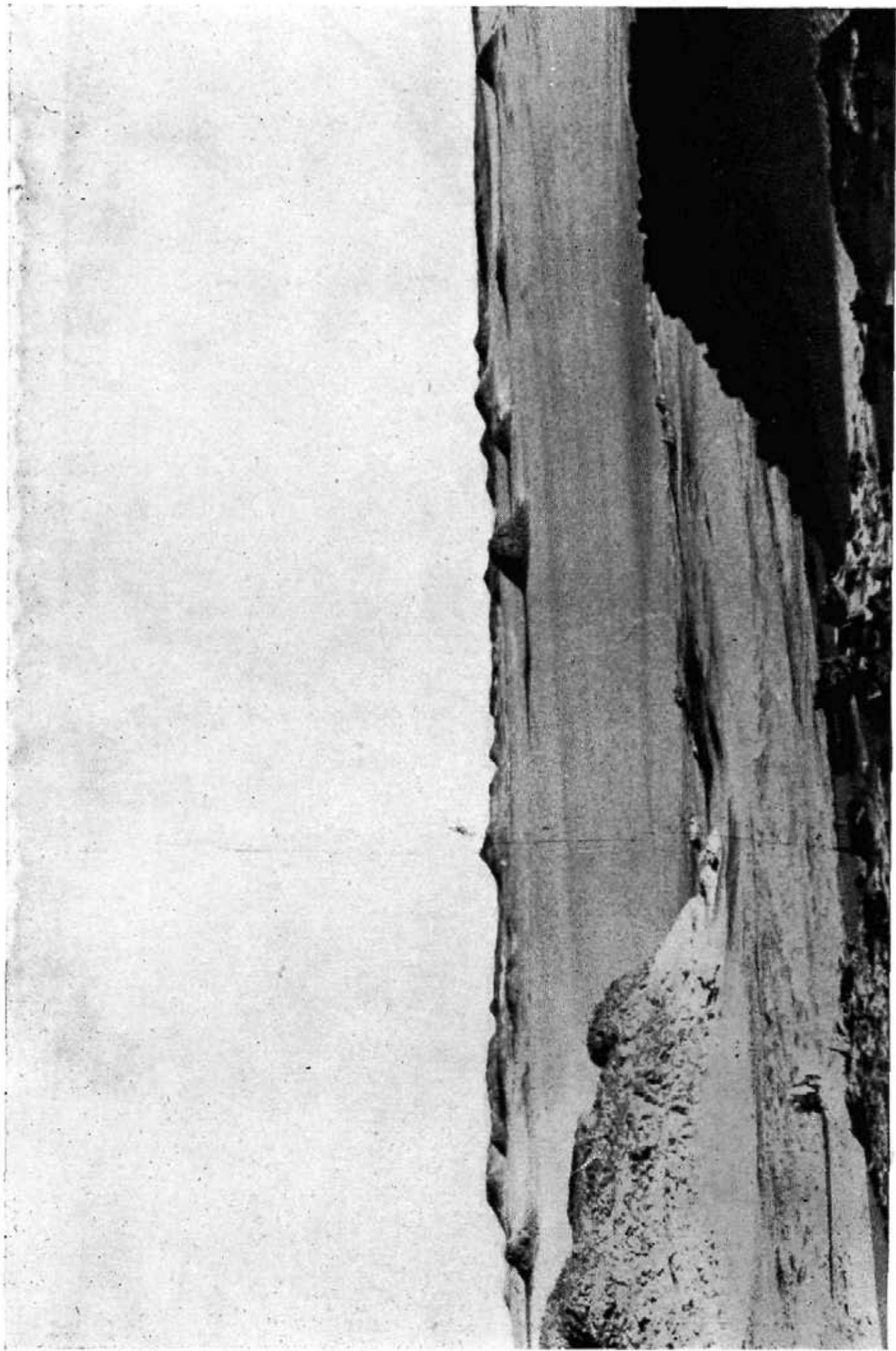
Ma — tán az akkori nyomomon — kijelölt útvonalon járnak a datolyakereskedők teherautói ebbe a világtól elszigetelt oázisba!

Az autós kísérletek után ismét Szudán vadászterületeit kerestem fel és megint bőven nyílt alkalmam Afrika varázsának megismerésére. Most már magam vezettem vadászkaravánunkat és már nem voltam kénytelen civakodó feketéink között magyar versek elszavalásával tenni igazságot. Kezdtém megtanulni az arab nyelvet.

A következő télen egy ismerősöm megbízott, hogy a Fehér-Níluson szervezzek és vezessek számára vadászexpedíciót. Egy évvel rá, 1929-ben pedig ismét a gyár küldött újabb nagyszabású kísérleti útra két kocsiival.

Mombassa kikötőjében hajóztam ki az autókat, mert nem tartottam érdemesnek, hogy Fokföldről induljak. Onnan akkor már kiépített országút vezetett Rhodesián át Kenia fővárosáig Nairobiig, ez a szakasz tehát nem lett volna tűzpróba a kocsik számára. Bekalandoztuk Keniát és Tanganyika egy részét, vadásztunk, filmeztünk és szorgalmasan küldtem a gyár igazgatóságának a műszaki jelentéseket. Bozótos hegyvidéken, füves steppéken, folyómedreken keresztül és mocsarakon át vezettem az expedíciót észak felé. Tudtam, hogy két nagy akadállyal kell majd megküzdenem, Uganda határán túl a Dél-Szudán mocsárterületével, a félelmes Sud-dal, amelyen még sohasem hatolt át gépkocsi, és majd fent Észak-Szudánban a Líbyai-sivataggal, amelynek átszelése már akkor határozott szándékom volt.

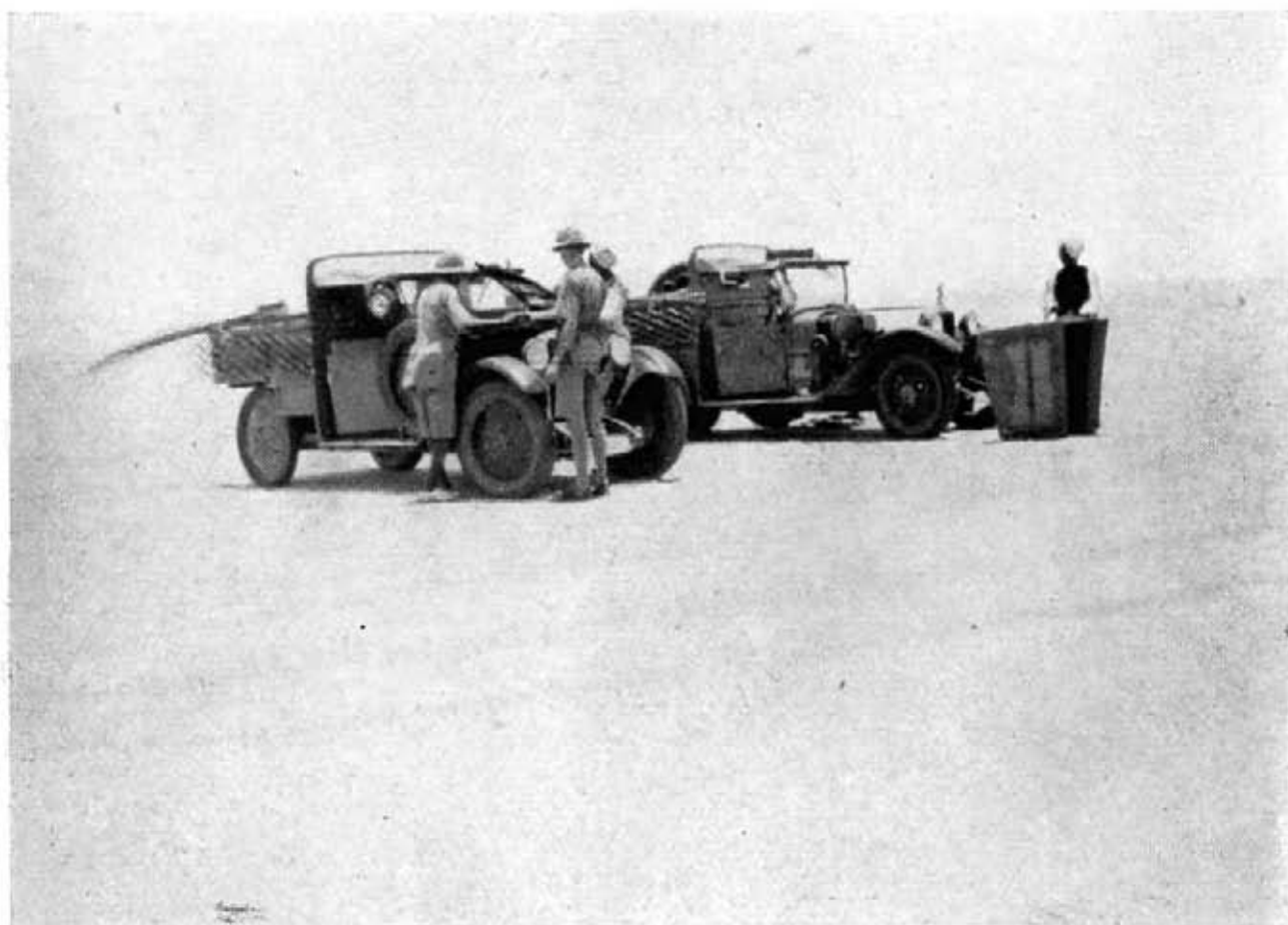
Sokat mesélhetnék erről a felejthetetlen expedícióról, annak minden bajáról és sikeréről. Az orrszarvúról, amelyik betörte kocsim oldalát, az elsodort hídról, amelyet úszva

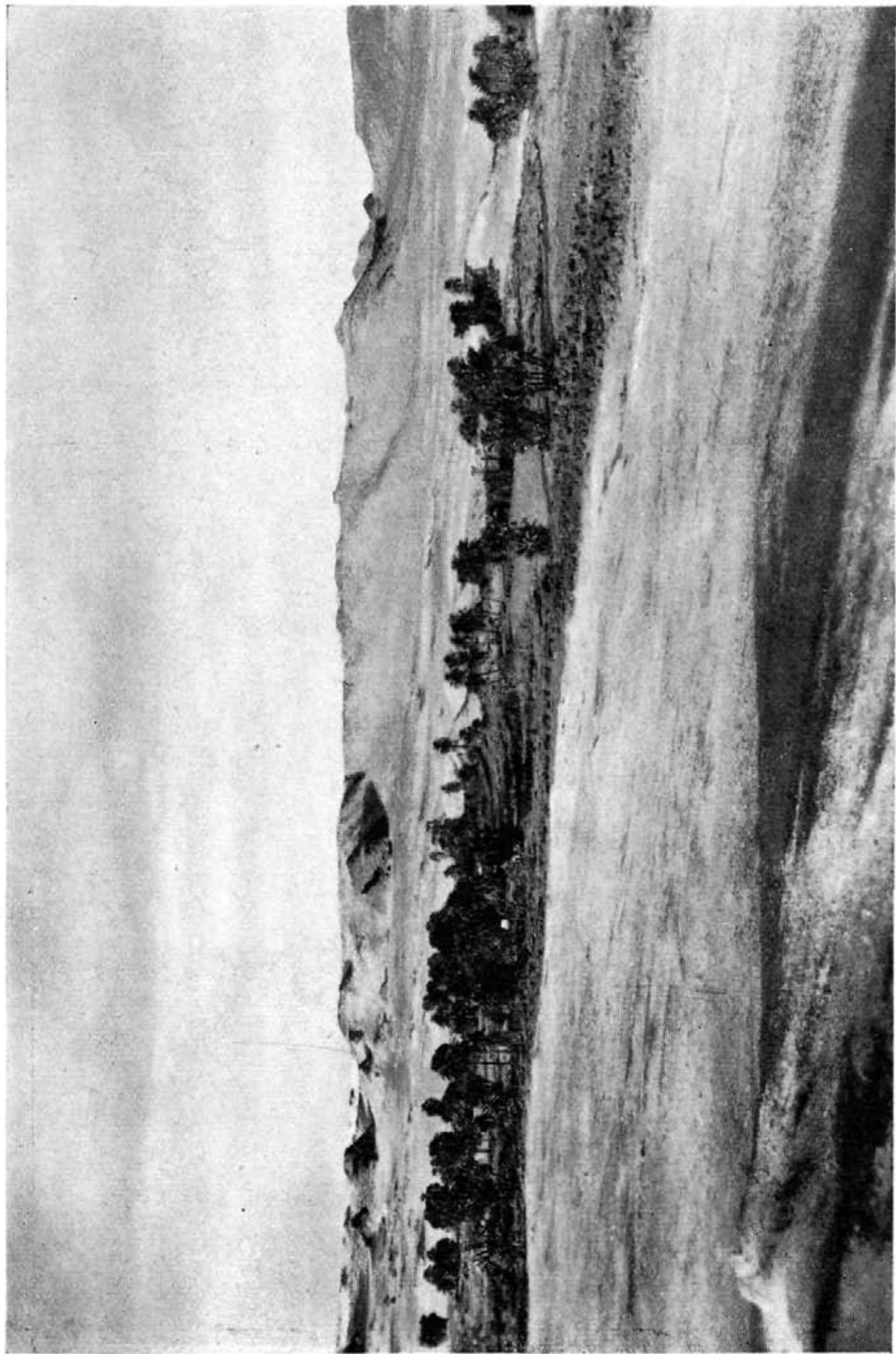
Útban Szelima-óázis felé. Az előtérben balra, az egyik expedíciós autó.

Dzsebel el Magdud, a «lyukas hegy».

Géphiba a sivatagban. A kocsik oldalán vasrácok, ezeket használjuk, ha elakadunk.

Szelima oázis látképe.

Kababis sejk a fiával.

Tevés karaván Szelimában.

kellett újraépítenem 39 fokos lázzal. Kalandunkról a zendülő Nuer négekkel, akik fogságba ejtettek, ebből végül úgy szabadultam, hogy megajándékoztam őket a «szaporaság nagy varázsával!» Ez a «Kudzsur» pedig nem állt másból, mint hogy rábírtam őket, hogy körbe összefogódzzanak és az egyik szélsőnek kezébe nyomtam a motor egyik gyújtó kábeljét, a másikat pedig ráültettem a sárhányóra. Addig verettem őket a magasfeszültségű árammal, amíg biztos voltam, hogy kereket oldhatunk annélkül, hogy elgémberedett tagjaikkal fegyvereik után nyúlhatnak.

De megtanultam azt is, hogy hogyan kell nehéz javításokat eszközölni minden segédeszköz nélkül és Khartum városában még ma is emlékeznek arra, hogy néhány napig nem működött a városi vízvezeték, mert az egyik főcső végéből új hátsótengelyt kellett esztergálnom egyik kocsimhoz.

Akkor vágtam neki először a Líbyai-Szahara egyik ismeretlen szakaszának, a legendás «negyven nap útjának» és tán akkor ejtett véglegesen rabjává a sivatag.

Ismét egy évvel később, 1930-ban — hosszabb szudáni vadászexpedíció után — megint a Líbyai-sivatagban voltam. A szudáni kormány részéről felkértek, hogy próbáljak ki különböző típusú automobilonkat egy bizonyos sivatagszakaszon, amelyen rendszeres járatokat terveztek. A próbák nem sikerültek, a kocsik nem váltak be, de ez csak megerősítette bennem az ismeretlen sivatag felkutatásának és legyőzésének a vágyát. Most már komolyan nekiláttam a sivatag tanulmányozásának. Már nem az érdekelt, hogy vajjon a gépet keresztül tudom-e majd vinni ott azon a hegyláncon, hanem az, hogy vajjon mi fekszik mögötte? Megismertem lassankint a sivatagterep sajátosságait, már nem az a gondolat vezérelt, hogy csak el ne akadjak, és már nem kötötte le annyira figyelmemet gépem teljesítőképessége.

A gyártól meg kellett válnom az általános nagy leépítés idején. Terveim és rajzaim — annyi lelkiismeretes kísérlet eredménye — már nem kerülhettek kivitelre, de szinte öntudatlanul ráeszméltem, hogy az évek során egy szak-

mámmal összefüggő új foglalkozásba tanultam bele. Így lettem gépészből geográfus!

Lassan megismerkedtem a sivatag problémáival. Tévednek, akik a sivatagban nem látnak egyebet végtelen homok- és sziklaterületnél. Nem adatik meg az embernek azonnal, hogy észrevegye azokat a titokzatos fonalakat, amelyek a halál birodalmát átszövik. Ahogy a szem csak lassankint szokja meg a homokfelület különbségeinek felismerését, a sivatag vándora is csak lassankint ismeri fel bolyongásainak céljait.

Számtalan tudományos probléma merült fel előttem. A homokdünék képződése, a deszikkáció — az állandó kiszáradás — végzetszerű előhaladása; geológiai problémák, amelyeket csak szorgalmas gyűjtés oldhat meg és archeológiai kérdések, amelyekre a választ Egyiptom régészei a sivatagból várják. Különösen hangzik, de tény, hogy még a botanikusokra is sok munka vár a sivatagban és még állattani megfigyelésekre is érdekes alkalom nyílik ott, ahol alig van állati élet.

Mindenekelőtt azonban ott volt a nagy kiáltó kérdés: milyen a Szahara belseje, mit rejteget magában az az óriási fehér folt, amelyre a térképen nagy betűkkel csak az van rányomtatva: «Líbyai-sivatag?»

A Szahara egész Észak-Afrika területét foglalja magában. Általában három részre osztjuk. Nyugati harmada Marokkó az Atlasz-hegységgel, középső része Algír és Tunisz, keleti harmada Líbya. Az első kettő aránylag ismertté vált az utolsó évszázadban, a Líbyai-sivatag fehér folt maradt a térképeken, csak egy-két vakmerő kutató útvonala szelte át. Ennek az oka pedig a Líbyai-sivatag kérelhetetlen sivársága volt.

A Nyugati- és Közép-Szaharában számos oázis, időközönként esők, bár ritka, de nagy területeket borító növényzet, lehetővé tették, legalábbis a nomádoknak, hogy keresztül-kasul járják. Ott alig van oly terület, oly távolság, amely meghaladná a sivatag hajójának a tevének teljesítőképességét.

Líbyában azonban sokkal rosszabbul áll a dolog. A

kevés lakott oázison kívül, amelyek aránylag közel fekszenek a Nílus völgyéhez vagy a Földközi-tenger partjához, alig egynéhány ponton található víz a sivatag belsejében. Ezek is többszáz kilométernyi távolságra fekszenek egymástól, úgyhogy még a sivatag fiai, a beduinok sem vághatnak neki egykönnyen a sivár homok- és sziklatengernek.

Egyik-másik oázis fekvéséből arra lehetett ugyan következtetni, hogy a földalatti vízréteg tán másutt is eléri a felszínt, hogy a Líbyai-sivatag belsejében itt is, ott is lehetnek vegetációs foltok, de az óriási távolságok szinte lehetlenné tették a kutatást. Csak az utolsó évtizedek technikai vívmányai deríthettek fényt Líbya titkaira.

Amikor kutatómunkámat elkezdtem, még számtalan rejtély előtt állottunk. Az egyiptomi oázislakók legendái hihetetleneknek hangzottak. A sivatag szélén portyázó hátárőrtiszt megmosolyogta a beduinok babonás suttogásait, ha elrejtett városokról, tejjel-mézzel folyó területekről beszéltek, amelyek állítólag a járhatatlan sivatag belsejében fekszenek. De azért mégis összeráncolta homlokát, amikor kitartó hátastevéjén messze kint járva az élettelen ürességben, oly friss tevenyomra bukkant, amely a sehol felől jött és a sehová felé vezetett. Néha, első kalandozásaim alatt én is találkoztam tevelovasokkal, akik a gépkocsi láttára arcukat eltakarták és sebesebb ügetésre ösztökélték hátasállatukat.

— Hadd őket uram, — mondotta beduin vezetőm — a sivatagnak vannak útjai, amelyeket nem mindenki járhat.

Idővel megértettem azoknak a férfiaknak a beszédét, akiknek szeméből a végtelen homoktenger fennkölt nyugalma sugárzik. Este a tábortüzek mellett felfigyeltem azokra a mesékre, amelyek a sivatag titkairól szólnak. És minden mese, minden elbeszélés ismét csak kiszóltott abba a végtelen szűz területbe, ahol a gép acélos dala egybeolvad a szél zúgásával, a homokdünék rejtélyes sóhajával.

Most amikor a térképen magam előtt látom azokat a vonalakat, amelyeket én rajzolhattam a fehér mezőbe, úgy érzem, hogy kerékcspáim mégsem szentségtelenítették meg

az érintetlen talajt, hogy nem követtem el erőszakot azoknak a titkoknak fellebbentésével, amelyeket évezredek őriztek.

Sok tanulás, megfeszített munka és sok csalódás, nélkülözés kísért az utolsó esztendőben. A megkezdett felderítő munka nem engedett nyugodni. *Zarzura*, az elveszett titokzatos oázis, Kambyses király eltűnt hadserege, az ősegyiptomiak bevándorlásának nyomai, tán mindmegannyi legenda lehetett. De ott voltak a reálisabb problémák, a nagy dűnetenger ismeretlen határai, a sivatag szívében fekvő hegységek, az ősi karavánutak és az elérhetetlen Kufra-oázis. Csupa kérdés, amely megoldásra várt.

Aztán egy este, amint holtrafáradtan leheveredtem a homokba ásott nyugvóhelyemre és az izzó távolságokba erőltetett szemeimet megpihentettem a sivatagi égbolt tiszta csillagfényén, feltámadt bennem a vágy, hogy e helyett a kínos bolyongás helyett, amely csak keskeny sávok áttekintéséhez köt, felemelkedhessek a magasba, hogy onnan nyerek korlátlan áttekintést az utamat álló akadályok felett.

Elhatároztam, hogy kutatómunkámhoz segítségül veszem a repülőgépet. Akikkel terveimet közöltem, megmosolyogtak és ezek voltak még a legkíméletesebbek. Tervezetéssel, számításokkal, minden eshetőség megfontolásával múltak a napok. Tudtam, hogy segítségre nem igen számíthatok, a magamét kellett latba vetnem, idegenekkel szövetkezni. Végre 1931 nyarán minden elő volt készítve. Egy angol autós expedíció, amely Kairóból Fokföldre indult, vállalkozott, hogy — költségemre — kitér útjából és néhány hétre elkíséri repülőgépemet a sivatag belseje felé. Egy hazai lap támogatót, egy lelkes barát, gróf Zichy Nándor velem repült.

Aztán közbelépett a balszerencse és magam előtt látom az idő pergő filmképén, amint ott állottunk szárnysegett gépmadaram mellett és tán nem is örültünk igazán, csodával határos sértetlenségünknek, mert arra gondoltunk, hogy tervünk megsemmisült. De a film tovább pereg. Nap-palok és éjszakák íróasztalom mellett, levelezés és memorandumok kidolgozása és sok csalatkozás, sok visszautasítás, közülük az itthoniak rideg hangja esett tán legrosszabbul.

Végre ismét startra készen állott a kis ezüstszárnyú gép. Egy fiatal angol sportember, Sir Robert Clayton East társult vállalkozásomba és 1932 májusának első napján a diadalmas ezüstszárnyak alatt feltárult az elveszett oázis évszázados titka!

Kairóba visszatérve magához hivatott a Líbyai-sivatag legnagyobb kutatója, Kemal Ed Din egyiptomi herceg és áttekintve addigi munkámat, felajánlotta, hogy szolgálataiba lépjek a még ismeretlen területek feltárására.

De az elismerésnek és sikernek tetőpontján ismét csak kegyetlen csapás ért. Bőkezű tudós megbízóm hirtelen meghalt és rövid időre rá követte fiatal angol társam is. Ismét magamra voltam hagyatva, megkezdett munkám eredményét mások igyekeztek kiaknázni.

Már nem is akarok az újabb nehézségek keserves leküzdésére gondolni, de 1933 kora tavaszán végre mégis útban voltam lelkes társakkal, közülük most egy honfitársamat dr. Kádár Lászlót is számíthattam. Három és fél hónapig bolyongtunk a sivatagban és munkánk ismét eredménnyel járt. Felkutattam a repülőgépből felfedezett oázist és megtaláltam annak mellékvölgyeit. Nagy, addig ismeretlen területet térképeztünk és gazdag gyűjteményekkel térünk vissza.

De kutatómunkám legszebb eredménye talán azoknak a történelemelőtti barlangfestményeknek a felfedezése volt, amelyeket a sivatag szívében az *Uveinat*-hegység egyik forrása felett találtam. A Líbyai-sivatagban már régebben mások is találtak ilyen ősi sziklavéséseket, sőt Kemal Ed Din herceg, Uveinat egyik völgyében néhány festett képet is talált, de mostani felfedezésem messze túlhaladta mindazt, amit a régészek eddig ismertek és vetekedett a spanyolországi híres barlangfestményekkel.

Felfedezésemnek híre végigröppent a világsajtón és a nyár folyamán hozzám fordult egy német tanár azzal a kéréssel, hogy vezessem el a történelemelőtti lelőhelyekhez, hogy azokat tanulmányozhassa. Készséggel tettem eleget a tanár kérésének, hisz úgy tudtam, hogy Németország egyik jeles régésze. Szeptember havában ismét útnak indul-

tam kis sivatagjáró automobiljaimmal és két és fél hónap alatt végigvezettem az expedíciót mindazokon a helyeken, ahol eddig mások és magam prehisztorikus telepeket találunk. Munkabeosztásunkat úgy szerveztem meg, hogy mialatt a tanár kísérőivel a már ismert helyeken dolgozott, az ősi telepeket tanulmányozta és a sziklaképeket másolta, azalatt én messze felderítő utakra indultam, amelyekről ez alkalommal is rendkívül gazdag újabb felfedezésekkel tértem vissza táborunkba.

Egyiptomban most már azon kevesek közé számítottam, akik a rövid néhány esztendővel ez előtt még ismeretlen sivatagot alaposan ismerik. A tél folyamán az Egyiptomi Aero-Szövetség által rendezett, nagyszabású sivatagkörrepülésben vettem részt, nemsokára utána pedig megbízást kaptam ottani köröktől egy újabb tudományos és felderítő expedíció vezetésére.

Mialatt kint jártam a sivatagban, azalatt odahaza Európában a német tanár előadásai és híresztelései körül kitört a botrány. A tanár úr ugyanis megfélekedezett arról, hogy ő csak az én kutatásaim eredményeinek a tanulmányozására kísért el és saját «felfedezéseiről» számolt be. Az angol, olasz és hazai szakemberek azonban távollétemben is és annélkül, hogy tudomásom lehetett volna a fejleményekről, becsülettel megvédték munkámat.

Amikor hálával emlékszem meg azokról, akik az évek során megismerték és megbecsülték a Líbiai-sivatagban végezett felderítő munkámat, úgy érzem, hogy most már a tudományos világnak is tartozom azzal, hogy tovább haladjak a megkezdett úton. Igaz ugyan, hogy az ismeretlen terület közben ismertté vált, hogy expedícióim térképező munkája betöltötte a térkép fehér foltjait, és már alig várhatok az elveszett oázis megtalálásához hasonló eredményt. De hátra van még a részletmunka. Egyes területek részletes térképezése, morfológiai és geológiai tanulmányok, az éghajlati viszonyok megfigyelése és régészeti kutatások.

Mint mondtam, sohasem vezérelt az elsőség vágya, sohasem kerestem szenzációs eredményt és munkámat a jövőben is így akarom folytatni.

Hogy miért fordítottam hátat a trópusi Afrika növény- és vaddús területeinek, amelyek annyi izgalmas vadászkalandot, annyi természeti szépséget nyújtanak?

Nem tudnám megérttetni afrikai vadásztársaimmal. Tán azért, mert amikor először léptem Afrika földjére, a sivataggal ismerkedtem meg, és ez az első impresszió volt a legmélyebb? Tán azért, mert a korlátlan messzeségekbe való rohanás a legtökéletesebb kifejezése a szabadság érzésének?

Nem tagadom, hogy állandóan kísér valami szorongó érzés, amikor tudom, hogy a gépnek egy csavarjától, a műszer egy hajszálától függ az életünk ott, ahol a semmi határos a nagy semmiséggel.

De szeretem a sivatagot.

Szeretem a délibáb víztükrében rezgő határtalan síkságot, a vad, szaggatott sziklaormokat, az óceán megmerevedett hullámaihoz hasonló futóhomokláncokat.

És szeretem azt az egyszerű, kemény életet a primitív táborban, a metsző hideg csillagfényes éjszakában és a perzselő homokviharban egyaránt.

A sivatag végtelensége tisztítja a testet és a lelket. Az ember érzi a Teremtő közelségét és nincs, ami eltérítené ettől a megismeréstől. Szinte észrevétlenül jön ránk egy felettünk álló Lényben való megtántoríthatatlan hit és a parányi kis emberi sorsunkba való beletörődés, úgy, hogy zokszó nélkül készek vagyunk arra, hogy feláldozzuk magunkat a sivatagnak.

Ha pedig némelyek még azt kérdezik tőlem, hogy ugyan mi haszna van az emberiségnek egy kietlen szikla- és homoktenger megismeréséből, néhány nyomorult vegetációs folt, vagy egy rossz ízű forrás felfedezéséből, hogy miért is kell az ilyesmire anyagi áldozatot és személyes kockázatot hozni, nem tudok mással válaszolni, mint a beduinok mondásával:

— A sivatag rettenetes és kérlelhetetlen, de vissza kell térnie a sivatagba annak, aki azt valaha megismerte.

1934. Augusztus.

A negyven nap útján.

(1929.)

A vasút és gőzhajó korszakával megszűnt a karavánközlekedés Egyiptom és Szudán között.

Ma már kényelmesen utazhatunk Kairóból Khartumba. A Nílus-völgyben, az asszuáni gátművekig gyorsvonat száguld, ott pedig utasait és szállítmányait a nílusi gőzhajók veszik át.

Az a két nap, amely alatt a kényelmes, halkjáratú gőzös eléri Szudán határát, Vadi-Halfát, bizonyára az utazó legkellemesebb emlékei közé fog számítani.

Halfától a szudáni vasút hófehér vonata, a «napsugár-expressz» robog Khartumig. Ezt a vasútvonalat 40 évvel ezelőtt Kitchener hadserege rakta le a núbiai sivatag homokjára, amikor elindult, hogy felszabadítsa Szudánt a dervisek barbár járma alól.

A pályát azóta állandóan javították, áthelyezték szilárd sziklás talajra és ma ez a sín pár Szudán forgalmának fő ütőere.

A régi idők karavánútjait pedig betemette a szélhordta homok és a feledés . . .

Elhaltak azok a sasszemű férfiak, akik egykor mint «kabírok» (útmutatók) vezették a hosszú tevesorokat a végtelen pusztaságon át. Már alig él egy-kettő azok közül, akik még járták azt az ősrégi karavánutat, amely valamikor Szudánt összekötötte Egyiptommal: a *Darb el Arbain*, a «negyven nap útja» legendává vált!

Történelemelőtti időktől kezdve, egészen a múlt század végéig, ezen az ősi útvonalon bonyolódott le a forgalom Közép-Afrika és Egyiptom között.

Kiinduló pontja, a szudáni Darfur tartomány fővárosa,

El Faser volt, a Nílus völgyét Közép-Egyiptomban Assziut városánál érte el.

Az arabok azért nevezték el a negyven nap útjának, mert a karavánok rendszerint negyven napig meneteltek a két város között, nem számítva azonban a pihenőnapokat az oázisoknál és a sivatagi kutaknál.

Érthető, hogy a hajdani kereskedelem miatt választotta ezt a kereken 2000 km hosszú sivatag-útvonalat, ha meggondoljuk, hogy a Nílus mentét különböző törzsek lakták, akik állandó háborúskodásukkal szinte lehetetlenné tették a közlekedést a folyó mentén.

Amikor először autóztam Egyiptomból Szudánba, azt hittem, hogy a Nílus mentén haladhatok a legkönnyebben.

Assziutig járható utat találtam, onnan Luxor-ig már nehezebben ment a dolog, míg végre Luxor-tól Asszuánig gáttöltéseken és a vasúti pályán kellett kínlódnom. Az asszuáni medencénél aztán végleg megszakadt a járható útvonal. A folyó mély szakadékos sziklamederben folyik Felső-Núbián át és itt a terepnehézségek miatt a vasútvonal sem épült ki Asszuán és Vadi-Halfa között. Annak idején kénytelen voltam nehéz túragépet hajón szállítani Halfáig, onnan Szudán vasútvonalát követhettem, a núbiai fennsíkon át.

Már akkor elhatároztam, hogy olyan útvonalat keresek, amelyen tengelyen tehetem meg végig az utat Khartum és Kairó között.

A térképet tanulmányozva, szemem a Darb el Arbain vonalán akadt meg. Bizonyára nem ok nélkül választották a karavánok ezt a vízszegény útvonalat a szent folyó nehezen járható sziklavölgye helyett.

Amikor 1929-ben Liechtenstein Ferdinánd herceggel Dél-Afrikából kiindulva, kalandos utazás után Khartumba érkeztünk, már kész volt a tervem további útvonalunkat illetőleg.

Tudtam, hogy Vadi-Halfáig aránylag könnyűszerrel juthatunk el, mert már ismertem ezt az útszakaszt és most már alkalmasabb gépekkel és több tapasztalattal rendelkezem. Elhatároztam, hogy Halfánál átszállítom a kocsikat

a Nílus balpartjára és délnyugatnak fordulva, a Szelima-oázisnál rátérek a «negyven nap útjára».

Szelimától a nagy Kharga-oázisig, a Darb el Arbaint követem, onnan pedig a keskenyvágányú vasútvonalat, amely az oázist összeköti a Nílus völgyével.

Khartumban a hatóságok nem nagy lelkesedéssel fogadták tervemet. Lehetetlennek vélték, hogy két egyszerű túrakocsival be lehessen hatolni a Líbyai-sivatagba és azzal érveltek, hogy a közel félszázad óta járatlan karavánutat nem fogom megtalálni. Az egyiptomi kormány döntésétől tették függővé az engedélyt, mert nem vállalták a felelőséget azért, hogy esetleg elveszünk az ismeretlen sivatagban. Kairóban nagyobb volt a bizalom, tán azért, mert ott már tudtak sivatagi próbautaimról, vagy talán az Egyiptom és Szudán közötti autóút felderítéséhez fűzött érdekből. Mindenesetre a szorongva várt kairói távirat kedvező volt:

«Nem ellenezzük Almásy kísérletét a Darb el Arbain vonalán, ha indulásáról és előrelátható érkezéséről pontosan értesíti Kharga-oázis kormányzóját. Meg nem érkezés esetén repülőgépekkel fogjuk keresni.»

Ezzel a szudáni kormány ellenzése is megszűnt, de társamnak tetemes biztosítékot kellett letennie egy esetleges mentőexpedíció költségeinek fedezésére.

Erről a mentőexpedícióról Khartumban úgy beszéltek, mint befejezett tényről. A legsötétebb színekben ecsetelték nekünk azokat a nehézségeket, amelyekkel a tevésszázadok őrzőjára, az autósokra és a repülőkre majd meg kell küzdeniök, hogy minket megtaláljanak.

Ezalatt mindent elkövettem, hogy a Darb el Arbain topográfiai viszonyairól adatokat szerezhessenek. Sajnos, a térképeken csak a találomra berajzolt útvonalat és néhány kis oázis és kút bizonytalan megjelölését találhattam. Az Arbain-utat utoljára 1782-ben járta egy angol utazó. Hiába volt minden táviratozás Halfába és Dongolába. Az ottani hatóságok előzékeny támogatása ellenére sem akadt egyetlen karavánvezető, aki még ismerte volna a negyven nap útját.

Végre mégis akadt egy öreg kabír, aki legalább Vadi-Halfától a Szelima-oázisig és onnan a Seb-kutig már megjárta az utat... 16 évvel ezelőtt!

Kedvező volt azonban az az értesülés, hogy Halfától Szelimáig 1926-ban egy automobilos őrjárat végig megjelölte az útvonalat. Ezzel szemben azonban óva intettek bennünket ettől a lakatlan oázistól, mert néha a vad guraa-nok rejtekhelyéül szolgál és röviddel ezelőtt ott egy tevés őrjáratot lemészároltak.

Még azt is megállapíthattam, hogy 1926-ban Kemal Ed Din herceg hernyóhajtású kocsikkal Khargából kiindulva, egy darabon követte az Arbain-utat délnek. Számíthattam tehát arra, hogy majd követhetem a tudós herceg nyomait.

A Khartum—Vadi-Halfa közötti útszakaszon alaposan megterhelt autóink aránylag könnyen győzték le a núbiai sivatag terepnehézségeit. Több helyen követhettem három év előtti utamnak, a homokban még tisztán kivehető nyomát.

Halfában várt az ottani kerületi főnök által szerzett kabír, Mohammed Oszman Hasszan. Öregedő, szikár szudáni típus. Kísérőül még egy rendőr aszkarit rendeltek ki mellénk, Fadlalla Szelim nevű mozgékony, kis katonát, aki a Szelima-oázisig vezető útvonal kijelölésében résztvett. Ötödik társunk egy Khartumból magammal hozott ottani bennszülött soffőr volt, benne azonban már az eddigi útszakaszon sem igen bízhattam meg.

Június 2-án kisebb-nagyobb nehézségekkel áthajóztuk a két kísérleti Steyr-kocsit a túlsó partra és a hajdani erőd mellett táboroztunk, amelyet a máhdi felkelés idejében a dervisek elleni védelmül építettek.

Örültem, hogy végre eljutottam kedvenc tervem kiinduló pontjához. Most már nem kellett többet aggódnom a hatóságok esetleges tilalma miatt és elmúltak a terhelés-és üzemanyagszámítások gondjai. A rokonszenves angol kerületi főnök baljóslatú intelmei sem vették el jókedvemet.

A trópusi éjszaka csillagos égboltja alatt leheveredtem táborigyáma. Hátat fordítottam a halkan suttogó szent folyónak és a holdfényben élesen kirajzolódó homokdombok

felé tekintettem, azon tűnődve, hogy majd holnap hajnalban hogyan vezetem arra a kocsit?

*

Az aránylag hűvös éjszaka üdítő álmot hozott. A reggeli körül foglalatосkodó bennszülött vezetőink halk beszéde már egy órával napkelte előtt felébresztett. Pillanatok alatt ittuk ki párolgó teánkat, hajtottuk össze ágyneműnket, amelyet utolsó és majdnem egyetlen podgyásként raktunk a benzinkannákkal súlyosan megterhelt kocsikra.

Megnyomjuk az önindító gombját és halk berregéssel melegítjük be gépeinket. A keleti láthatáron, a núbiai hegyek szaggatott körvonalai felett, pirkad a kelő nap első opálos sugara. Halvány narancssárga színben tükröződnek a lomhán és majdnem hangtalanul tovahömpölygő folyam hullámai.

A táborhelyünk közelében lakó révészt és családját felébresztette gépeink zakatolása. Ahmed sejk, aki még saját szemével látta ezen a tájon a derviseket, előljárója a kis falunak, amely itt, a Nílus keskeny partján elkeseredett harcot folytat a sivataggal egy kis darab megmívélésre alkalmas földterületért.

Vászoningére, a gallabiára, többméter hosszú gyapotkendőt csavarva, dideregve közeledik hozzánk. A szudániak kis csoportja a vörösben pompázó láthatár felé fordulva, halkán és ünnepélyesen mormolja az utasok imáját, a Fat'hát, a próféta könyvének bevezető szuráját:

«... vezess bennünket a helyes úton, azoknak útján, akikhez kegyes vagy és nem a tévelygőkén...»

A hűtők hőmérői a szükséges hőmérsékletet mutatják. Még egy utolsó kézsorítás az öreg sejkkal: «Insa'Allah nasuflak f'kher!» (Adja Isten, hogy jólétben lássalak viszont!) — részünkről is egy «Insa' Allah» és halk zúgással megindulnak az autók.

A partmenti kemény homokon a lehető legnagyobb sebességgel vezetem a kocsit. Azután enyhe szögben a domboldal felé fordítom a kormányt és a gép nehéz terhével bűgva iramodik a lejtőn felfelé. Még egy utolsó pillantás a mélyen

alattunk csillogó Nílusra, amely most a napfelkelte színdús pompájában tükrözik. Messze túl a másik parton sötét pálmák koronázzák Vadi-Halfa hófehér kockaházait.

Gyorsan tűnik a látomás és kocsim hirtelen megkönnyebbül, amint felér a homokdomb tetejére. A mellettem ülő kabír előremutat :

— El gyurra, a nyom!

A sötétvörösen csillogó homokfelületen élesen rajzolódik ki a négy évvel ezelőtt ittjárt gépkocsik nyoma. Mi sem könnyebb, mint ezt a legmegbízhatóbb útjelzést követni. Hullámos, állandóan enyhén emelkedő terepen, a folyó irányában, kelet felé haladunk. Körülöttünk kő- és törmelék-halmok, a napfelkeltében bíboros árnyéket vető sziklák. Sehol egy fűszál : a kő és homok világa.

A kavicsos homokon könnyen fut a gép és önkénytelenül gyorsítom a kocsi iramát. A sűrűn felbukkanó útjelzőket annak idején nagy szikladarabokból rótták össze. Az öreg Mohammed örül és csodálkozik ezeknek az «alamat»-oknak nagy számán, de biztosít, hogy ő ezek nélkül is megtalálná a Szelima-oázist.

Alig néhány kilométer után a kőhalom-sor élesen balra, északnak fordul. Meglehetősen sík, kemény talajon haladunk, alacsony szélformálta kősziklák között.

Mint annyiszor hosszú afrikai utazásunk során, barátom kocsijával mellém kerül és kölcsönösen leadjuk a megszokott kürtjelzést : «O. K.» — Minden rendben! —

Felkelt a Nap. Könnyű langyos szél ellen haladunk, a motor hőmérséklete normális. Elődeink helyenkint mély nyomot vájtak a homokba és én gondosan kerülgetem ezeket a laza felületeket.

A sivatag jellege lassan megváltozik. Meredek, hegyes sziklacsúcsok emelkednek előttünk. Azoknak a tetejére, amelyek útunk irányába esnek, útjelzőül merőlegesen kőlapokat helyeztek. Irányunk is változott, most már a partmenti dombok északi lejtőjén egyenesen nyugatnak haladunk.

Mintegy hatvan kilométer után palával teleszórt köves síkon megállunk, hogy mégegyszer alaposan átvizsgáljuk a gépeket.

Megkérem Mohammedet, írja le nekem emlékezetből az előttünk fekvő utat.

— Nem messze innen szűk szakadékon keresztül sziklavölgybe kellett levezetnünk a karavánokat. A völgy végén kezdődik a zerir,* a végtelen sivatagfelület. Két és fél nap alatt értük el az «átlyuggatott hegyet», Dzsebel el Magdud-ot.

— Nem tudom neked megmondani Nagyuram, hogy mikor érkezünk oda, mert kocsid gyors, mint a nyíl, de adja Allah, hogy még ma este ott táborozhassunk.

Háromórás út után kezd a terep romlani. A széltől élesre csiszolt palatáblák, sűrű homokkő-görgeteg, az egyre kevesbedő szabad homokterület fokozott figyelmet kívánnak.

— Allahra, — mormolja az öreg — azt hiszem, már a völgy közelében járunk!

Elővigyázatosan, tapogatózva ereszkedünk le egy szél-szántotta lejtőn. Jobbkéz felől világossárga homokdünék bukkannak fel, a szél ködszerű apró foszlányokban hajtja a homokjukat, közvetlenül a föld felett. Az autónyomok eltűntek. Kettőzött figyelmet kell az utat jelző kőhalmokra fordítanunk és önkénytelen örömmel veszek tudomást egy a homokban heverő üres benzintartályról. Egyre nehezebben haladunk a görgetegben és hirtelen meredek szakadék szélén állok meg.

Kétoldalt áthatolhatatlan, alacsony hegyláncok és mélyen alattunk a szakadékos sziklák között meredek sziklafalba vájt keskeny vádi. Kiszállok, hogy megfelelő helyet keressek, ahol a szakadékba való leszállást megkockáztathatjuk. L. előremászik és integet, hogy kövessem. A legnagyobb óvatossággal indítom el a kocsit a szikla-peremen le a mélységbe. Pillanatnyi feszültség, lecsúszó kavicsok zaja, egy csúszás, egy lökés — és a legrosszabbon túlvagyok. Kemény görgetegen állok meg és feszülten figyelem barátomat, amint hasonló módon szánkázik le a futóhomokkal belepert vadiba.

Most aranyfényben ragyogó homokhullámokon át szá-

* Zerir: arabul ágy. A beduinok azért nevezik a kő nélküli homok síkságot «ágnak», mert bárhol táborozhatnak rajta. Nincs ami kijelölje a fekvőhelyet, az egész végtelen felület egy ágy.

guldunk le a völgybe és pár perc múlva nevetve állunk egymás mellett a hegység lábánál.

Előttünk a mérhetetlen sivatag, ameddig a szem ellát, végtelen sík zerir! Nyugat felé a hegylánc a láthatárral olvad össze és messze délen a nílusmenti dombok éles csúcsai csillognak.

Vajjon nem kell-e majd útunk folyamán hasonló szakaszokon átkelnünk — de . . . felfelé? Lehet-e egyáltalán súlyosan terhelt kocsival ilyen vádi-ba felkúszni? Érzem, hogy ugyanez a gondolat foglalkoztatja társaimat is, szólni azonban egyikünk sem szól.

Keményre fújt hullámos homokfelületen megyünk tovább. A szélszántotta mély barázdák észak-déli irányban futnak, menetirányunkat keresztezve. Ezért helyenkint csak egész lassan haladhatunk, nehogy a heves zökkenésnek autóink rúgói adják meg az árát. Tikkasztóan meleg van.

Sziklatömbökből álló, apró dombok bukkannak fel ott, ahol néhány pillanattal elébb csak a végtelen síkság látszott. A Fata Morgana rezgő víztükre játssza csalfa játékait. Néha a láthatár szélén feltűnő, hatalmas hegy, néhány száz méternyi út után a homokban fekvő-, ökölnyi kővé zsu-gorodik.

A gépek nyitott kipuffogóval egyhangúan berregnek. Néhány domb, amely eddig a bizonytalan légtengerben nagyságát és formáját, de még távolságát is állandóan változtatta, határozottabb formát ölt. Mohammed egyszerre csak meglepetve kiált fel:

— Dzsebel el Magdud, a lyukas hegy!

Még meglehetősen sokáig tart, amíg a trapézalakú, magános sziklahegy körvonalai elválnak a körülálló alacsony hegylánctól. Végre tisztán látható, hogy a trapéz közepén átviláglik az égbolt: a hegy közepén tényleg hatalmas nyílás tátong.

A Magdud lábánál tartjuk déli pihenőnket. Most már bizonyosra vesszük, hogy még ma elérjük a már csak 140 kilométerre fekvő Szelima-oázist.

A szudániak a sziklák között kutatnak és egyszerre

csak hangos kiáltásokkal hívnak bennünket. A puszták fiainak csalhatatlan ösztönével éppen azt a kőlapot mozdították el, amely alatt nagyszámú bádogtartályt rejtett el az előző expedíció. A pléhkannák kifogástalan állapotban vannak, de — üresek. A víz vagy elpárolgott belőlük, vagy a visszautazáskor használták el.

A sextánszal hozzávetőleges helymeghatározást végzek, kiszámítom az eredményt és berajzolom a «lyukas hegyet» a térkép üres mezejébe. Aztán megebédelünk és indulunk tovább.

Az autós járőr innen kezdve homokkal megtöltött benzintartályokkal jelezte az utat, a kőnélküli homoksíkságon át. Keréknyomaik azonban itt a zeriren már eltűntek.

Az északi szél erősbödött. A villogó végtelen síkság állandó mozgásban van. Arcunkon és kezünkön láthatatlan homokszemek szúrását érezzük és a szudániak teljesen beburkolódtak fejkendőjükbe, a kufiahba. Sajnálom, hogy nem hoztuk magunkkal a tető-oldalrészeket, amelyek megvédtek volna a számtalan szúrás okozta kellemetlenségtől. Úgy érzem, mintha nem előre, hanem oldalt mozogna a kocsim, végtelen szőnyegen járok, amelyet állandóan félrehúznak alólam.

Ha a száguldó homokfoszlányok között nem bukkannának fel az útjelzők és nem kényszerítenének az útirány betartására, ösztönösen délnek fordítanám a kormánykereket, hogy az egyre hevesebbé váló homokviharnak hátat fordíthassak.

Jobbról magányos sziklahegy tűnik fel, néhány percre megkönnyebbülten lélekszünk fel szélfogó árnyékában. Mohammed Dzsebel-el-Bargá-nak nevezi. Azután ismét nincs más előttünk, csak a zerir, világosszürke, finoman barázdált homokfelülete olyan, mint egy óriási gramofonlemez.

Növekvő szorongással látom, hogy egy idő óta a hűtő hőmérséklete lassan emelkedik. Úgy látszik, az oldalszél mégis csak befolyásolja a motorok hűtését.

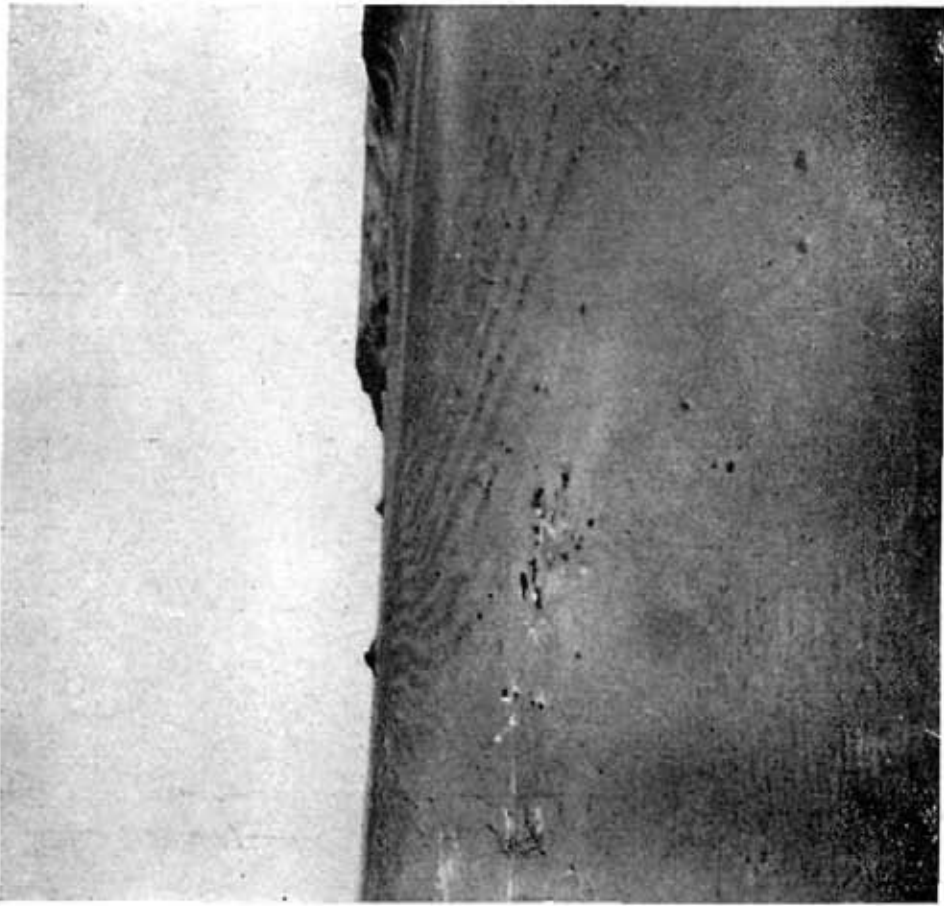
Erős iramban állandóan 90—100 kilométeres sebességgel száguldunk. Mégis meg kellene kérdeznem L.-t, hogy vajjon az ő motorja is melegszik-e? Gondolattöredékek,

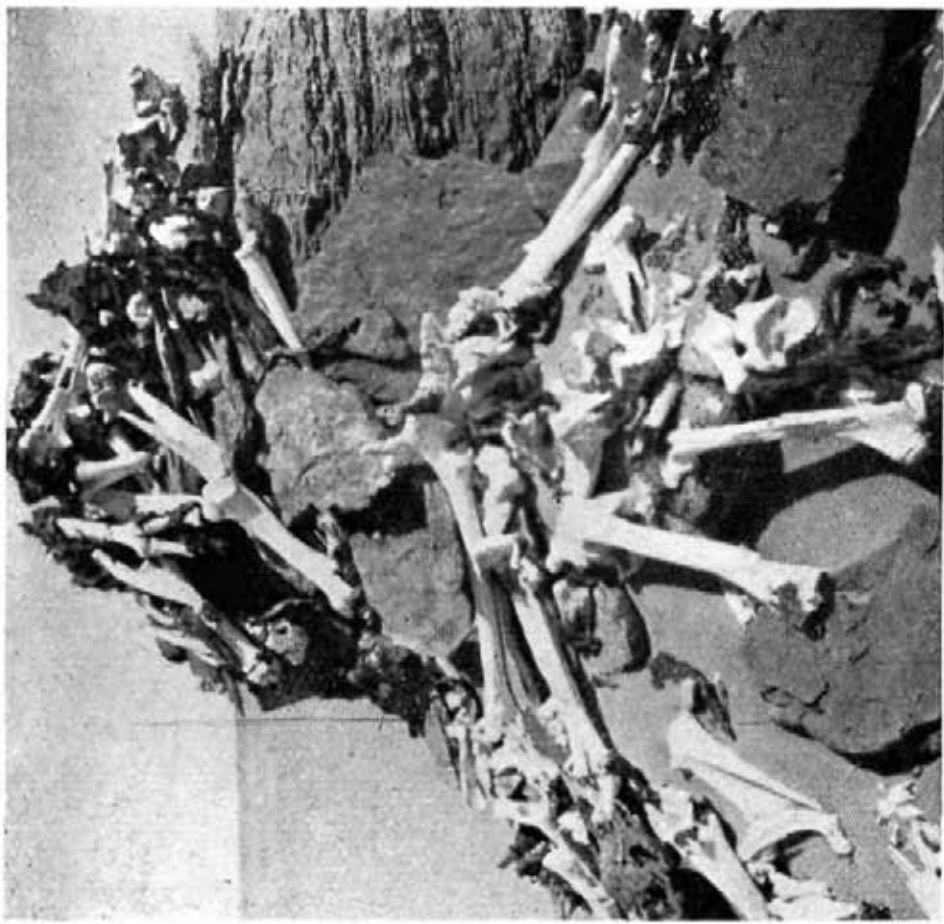
Szelima. Az előtérben balra a koptus kolostor romjai, középpütt a határ-
őrség kunyhói.

Véssett szikla Szelimában.

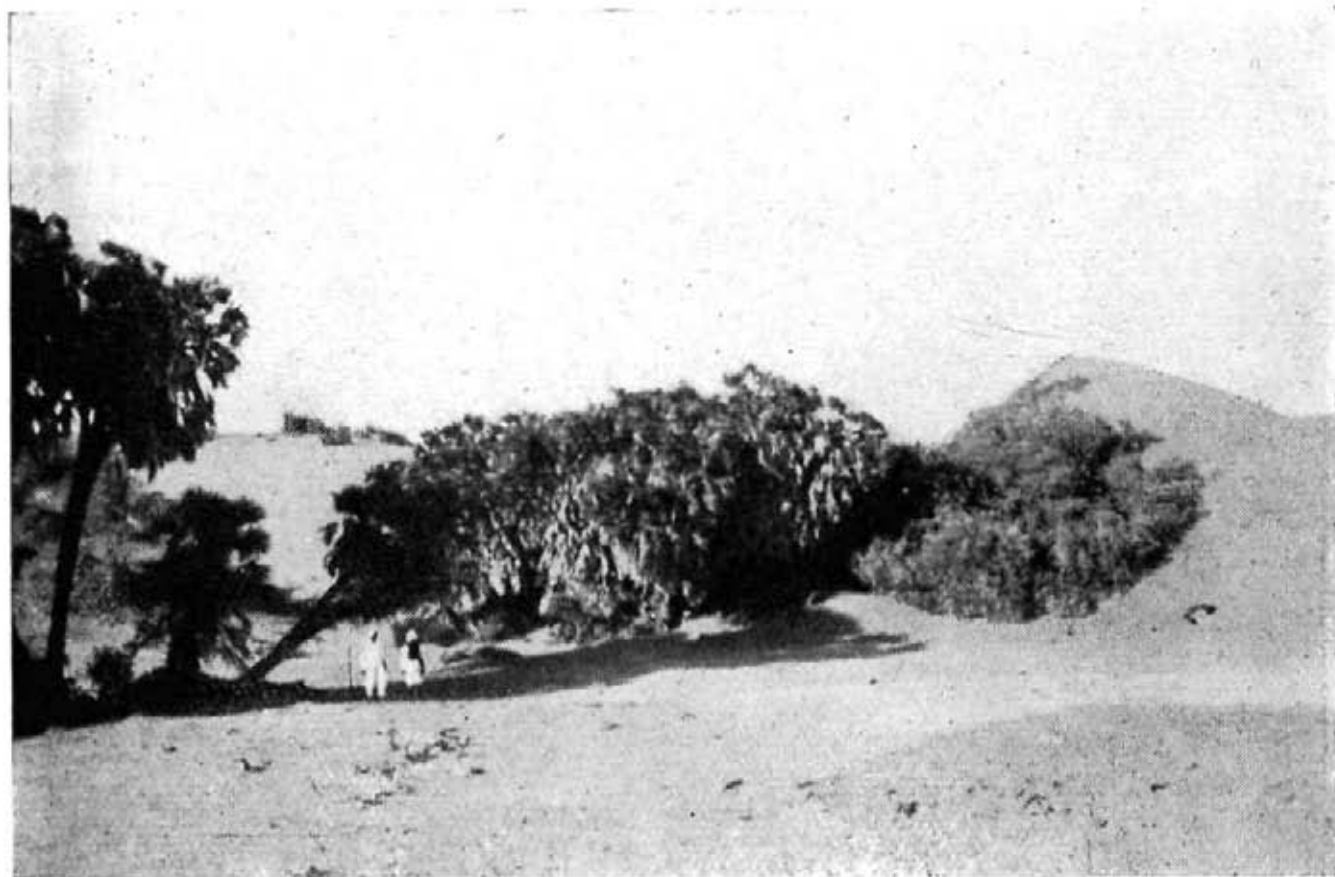
A Darb el Arbain mesgyéi.

Keselyűk által rakásra hordott tevecsontok.

Arab sír az Arbain-úton.

El Seb-oázis.

Bir el Murr.

Éjjeli szállás a sziklák tövében.

töprengő kérdések önmagamtól, — tán állandóan emelkedőnek tartunk, tán szorul valamelyik fék? Egy aggódó pillantás az olajnyomásmérőre és aztán . . . a motor hirtelen legyengül . . . villámgyorsan kikapcsolok és elrántom a kocsit oldalt, szembe a szelle . . . valami köszörül a gép belsejében, és még mielőtt megállana a kocsi, már átvillan fejemen a keserű tudat: a motor meghalt!

Halkan felsírnak mellettem a másik kocsi fékei és L. bizonyára leolvasta arcomról a helyzet komolyságát, amikor aggódva kérdi:

— Mi van . . . ?

Száraz torokkal rekedten válaszolok:

— Még nem tudom. A motor besült . . . mindenesetre valami berágott . . .

Hangtalanul teregeti a szél a hullámozó homokszőnyegget a beláthatatlan síkságra.

A szudániak látszólag közömbösen merednek az élettelen gépre, amint azt aggodalmasan átvizsgálom. De érzem, hogy élesen figyelik arckifejezésemet, hiszen most, oly távol minden segítségtől, súlyos csapás lenne egyik teherhordónk kimúlása.

Vadi-Halfától 220 kilométerre vagyunk, vízkészletünk aránylag csekély, hiszen Szelimában kellett volna az elhasznált benzin helyett vízzel megrakodnunk. Vajjon elférünk-e valamennyien egy kocsin, vagy pedig gyalog kell-e folytatnunk útunkat a könyörtelen sivatagban?

Sajnos, azonnal tisztán látom a keserű valót. Régebben egyszer tisztítás közben kilyukasztottam az olajszivattyú drótszűrőjét. Most az éles oldalszél a gépfedő alá finom homokot hordott, amely a tetőnyíláson és az olajszivattyún át eljutott a bütök-tengelyhez. A hátsó csapágy egészen izzó, a tengely «berágott», gondolni sem lehet arra, hogy a gépet a helyszínen megjavíthassuk . . .

Hát mégis a baljósoknak, az utunk ellen határozottan állást foglalóknak lesz igazuk? Mindenre gondoltam, csak arra nem, hogy derék gépem, amely a hosszú nehéz utat hiba nélkül tette meg Kelet-Afrika partjaitól idáig, éppen most a célhoz vivő utolsó szakaszon mondja fel a szolgálatot

Most mit mondjak barátomnak? Nem a sors intő keze ez? Ne mondjak le végleg az útról? Egyetlen lehetőségem van. A motort ki kell szerelnem és a másik kocsin Halfába, esetleg Khartumba szállítani, hogy megjavíttathassam.

Rövid megbeszélés; barátom csöndesen káromkodik. Aztán némán ülünk a kocsinak széltől védett oldalán és szorongó szívvel várom társam elhatározását.

— Itt semmiesetre sem maradhatunk és elsősorban vízre van szükségünk. Mennyire lehet Szelima?

— Mintegy 50 kilométerre.

— Az aszkarival mi ketten azonnal az oázishoz megyünk. Mohammed és a mechanikus itt marad. Megkapják mindkét víztartályunkat és mondd meg nekik, ha holnap estig nem jönnek vissza, induljanak gyalog Szelima felé. Ha nem ér bennünket újabb baleset, holnap elegendő vízzel visszajövünk, kiszerezheted a gépedet és Halfában megjavíthatod.

Szorongva teszem fel a kérdést:

— És aztán?

— Természetesen tovább utazunk.

A sivatagban hamar elszokunk a felesleges beszédetől.

Hármasban folytatjuk utunkat a sivár egyhangú sivatagban. L. mellett ülök és nyugodtan gondolkodhatom a továbbiak felett.

A Nap egyre mélyebben süllyed nyugatnak és úgy érzem, mintha már valahol láttam volna ezt a végtelen rózsaszínű felületet. A motor egyhangú berregése, a kocsisíma futása csak teljesebbé teszi a csalódást: az az érzésem, hogy repülőgépen ülök valahol fent a felhők felett.

A látóhatáron felbukkanó csipkés sziluett ébreszt fel érzéki csalódásomból. Az aszkari előrehajol és egyenest a ebukó Nap narancssárga tányérjára mutatva megszólal:

— Szelima!

Alacsony hegyvonulathoz közeledünk, amelyet három éles csúcs koronáz. Hosszú, bíboros árnyékuk reánk vetődik. A terep rosszabbodik, kövek, egyes sziklatömbök bukkannak fel előttünk. L. kénytelen óvatosabban haladni.

Kocsink hirtelen alig látható vonal fölött suhan el.

Szabálytalan, halvány nyom, másutt észre sem vettem volna, de itt a sivatagban mérhetetlen jelentősége van. Önkénytelenül a kormányhoz nyúlok:

— Vissza! Fordulj azonnal vissza! Nyomot keresztünk!

Aszkarink is felpattant helyéről és amint széles ívben visszakanyarodunk, önkénytelenül elzárom a kipuffogót. A lakatlan vadon arra tanít, hogy kiszemelt táborhelyünket lehetőleg feltűnés nélkül közelítsük meg.

Tíz-tizenöt teve nyomát különböztetjük meg. Délről jönnek és a dombok felé vonulnak. Az a benyomásom, hogy a nyomok nem egészen újkeletűek, de Fadlalla közvetlenül följük hajol és belefúj az egyikbe.

— Messziről jött tevék három-négynapos nyoma, Uram, a tevék nincsenek megrakodva!

Várakozásunk ellenére a guraanok, vagy éppen a titokzatos szenussziak keresztették volna utunkat? Az alig párnapos nyomokból valószínű, hogy a karaván még Szelimában van, hiszen az állatoknak a hosszú út után, szükségük van néhánynapos pihenőre. Minden valószínűség szerint azonban békés dongolaiak, hiszen dél felől jönnek és éppen azért ilyen késői időszakban, hogy elkerüljék a veszedelmes beduinokat.

Barátom eleinte nem hisz a nyomnak, aztán mégis előkeresi bőrtokjából vadászpuskáját, egyetlen fegyverünket és most már óvatosan, hangtalanul haladunk tovább.

A két domb közötti mély nyereg olyan, mint a kapu, azon keresztül homokos lankáson visz le az út. Még egy éles kanyar észak felé és a félköralakú hegylánc lábánál susogó, zöld pálmák tárulnak szemünk elé. A sivatagvándor számára nincsen gyönyörűbb látvány, mint a halott pusztaságban felbukkanó, smaragdzöld, dús növényzetű oázis.

Szelima, valóságos természet csodája. Alig egy kilométer hosszú, félholdalakú, keskeny pálmaliget, szorosan odasímul a sziklahegyek lábához. Körülötte komor kőpuszta, nincsen átmenet a sziklás, homokos környék és az élénkzöld vegetációs folt között. Valóságos sziget a sivárság tengerében.

Most azonban nem igen gyönyörködhetünk a csodás látványban. Mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy az oázist csakugyan megszállták-e és kik?

Egy sziklacsoport mögött állottunk meg. Messzelátóinkkal végigkutatjuk az oázist és a pálmatorzsek között csakugyan legelésző tevéket látunk. De sehol egy emberi alak.

Rövid tanácskozás. A helyzet nem valami biztató, mert ezek alighanem már messziről hallották az autó berregését és most elrejtöztek a pálmák között. Guraanok, kufrai szenusszik, vagy békés dongolaiak?

Tán ugyanaz a beduincsoport, amely két éve lemészárolta a tevés járőrt? És mit keresnek itt most júniusban, amikor az arabok már nem szívesen járnak kint a forró sivatagban?

Fadlalla suttogva magyarázza, hogy az oázis mellett termés-sósziklák vannak, amelyeket a dongolai arabok néha felkeresnek, hogy tevéiket megrakják sóval, aztán jó áron értékesítik a Nílus völgyében.

— De azok télen szoktak jönni, — mondja az aszkari, — mert az ő tevéik nem bírják a hőséget, úgy, mint a rablóké.

De vízre van szükségünk, még akkor is, ha csak Vadi-Halfába fogunk visszatérni! Hamarosan megállapodok L. barátommal, hogy ő a szikla mögül fedezzen engem távcsöves fegyverével. Az aszkari is itt marad. Egyenruhája csak elmérgesítené a helyzetet. Én majd gyalog lemegyek az oázisba és ott megnézem, hogy kikkel állunk szemben. Ha útközben rámlőnek, — sziklától szikláig visszaszaladok. Ezalatt L. tüzeljen arra, amerről a lövések jönnek.

Megvallom, hogy némi szívdobogással indultam neki a kétszázlépésnyi útnak. Lassú, határozott lépésekkel közeledtem az első pálmacsoporthoz.

Sehol egy lélek. A tuskés, szálas fűben, kitaposott ösvény egy kis tisztáshoz. Tevenyergek, szétszórt holmi és most veszem észre, — közvetlen előttem az oázis forrása! Két méter hosszú, fél méter széles hasadék a talajban, benne kristálytishta víz.

Érzem, hogy valahonnan minden mozdulatomat figye-

lik. Tehát nem fogok inni, mert a sivatagban, aki nem szomjas, máris fölényben van.

Belenyúlok a vízbe és körülményesen kezet mosok. Aztán leülök az egyik tevenyeregére és cigarettára gyujtok.

Féloldalt valami mozdul, az egyik pálmatorzs mögött. Villámgyorsan visszahúzódott, de megláttam a fekete szakállas arcot. Lassan felkelek és arra felé megyek. Most fog eldőlni minden. Ha rám lönek, most alig menekülhetek. Egészen közel megyek ahhoz a fatörzshöz, amely mögött tudom, hogy valaki rejtőzik, de nem nézek arra. A közelben legelésző teve rám bámul és észreveszem, hogy fel van törve a háta. A seb gennyes és legyek zümmögik körül. Odalépek az állathoz, elhessegetem az undok rajt és megtapogatom a seb környékét.

— Óh te fia egy amolyan anyának! Miért nem égetted ki a sebet? Hát nem tudod, hogy így elveszted az állatot, te semmirekellő világ szégyene!

Hangosan és haragosan kiáltottam a pálma mögött rejtőző alak felé.

— Gyere ide és nézd meg ezt a szégyent, — folytatom erélyesen — aztán rakjál tüzet és tedd bele a késedet.

Egy piszkos ferdába* öltözött alak emelkedik fel lassan a fa mögül. Ijedt, vadtekintetű koromfekete férfi. Nem, — a dongolaiak törzsjele nincsen az arcába vágva — tán mégis guraan? Folytatom a játékot.

— Milyen férfiak azok, akik így tesznek tevéikkel? Oh ti sehonnani tudatlanok, akik még köszönni sem tanultak!

— Szalem aleikum ja Szidi.

— Va aleikum esz' szalam, — ismétlem a vallásos köszöntést, amelyhez ugyan nekem, gyaurnak nincsen jogom. Aztán engesztelékenyebb hangon folytatom a szokásos végnélküli üdvözlést, amelyet a sivatag udvariassága előír:

— Keif hálek? Hogy vagy?

* Uj nélküli ing.

— El hamdu l'Illahi, hála Istennek.

— És Te?

— Allah kegyéből.

— Egészséges?

— És erős?

— Allah áldása a jöttöd!

— Vallahi, üdvözlégy!

Már néhány perce felváltva rázzuk egymás kezét és mellünkhöz érintjük. Látom az új barátom fakó arcán, hogy rettenetesen meg van ijedve. Végre átestünk a szertartásos üdvözlésen és közömbös hangon ismét a feltört hátú tevéről kezdek beszélni.

Emberem védekezik, — nem az övé, Hammed tevéje, — hát akkor hívjad ide és nézze meg ő maga!

Hangos kiáltására előkerül egy másik rongyos alak. Ezt már nem szeretem, mert puska van a kezében. Tehát semmiesetre sem dongolaiak.

Ismétlődik az előbbi végtelen üdvözlés. De hát mi csodák? Nem guraanok, mert arabul beszélnek. Kufraiak nem lehetnek, úgy tudom, hogy azok nem ilyen feketék. A fegyver régi Remington. A máhdi felkelés idejéből!

Még hárman bújnak elő a pálmák mögül. Az utolsó a vezetőjük. Gyereknagyságú, öreges arcú nyomorék. Mielőtt hozzám lép, leteszi a puskáját, összesen három fegyverük van ötüknék. Nem valami kellemes!

Végre átestünk a sivatagi etikett szigorú formáján, amely nem engedi az azonnali kérdezősködést. A sejk bírta legkevésbé:

— Honnan jössz Uram? Hányan vagytok? — Látom arcában a gonosz elszántságot.

— Onnan — felelem és széles mozdulatom felkarolja a fél láthatárt — és sokan vagyunk.

— Mind ide jönnek? — kérdi elszürkülve.

— Ha itt maradok, igen, ha visszamegyek, nem.

Most hadarni kezd a törpe. Hogy ők jószándékú emberek, sóért jöttek, most három napja. De épp készültek indulni vissza, — ő is bizonytalan irányba mutat — napnyugta után indulnak.

Valami átvillanik a fejemen.

— Várjál, oh Sejk, a szerencse veled van! — Integetek visszafelé társaimnak. L. alakja feltűnik a sziklán, amely mögött kuporgott, kezében jól látható a puska. Embereim tanácstalanul néznek egymásra. Aztán berobog az autó a forráshoz és barátom leszáll. A fegyvert most az aszkari hordja katonásan.

Újabb üdvözlés kórusban.

Fadlalla mellém kerül és súg:

— Kababis beduinok. Rossz emberek!

Most életem egyik legszebb arab beszédét tartom:

— Ti kivonultatok, oh Sejk, hogy sóval rakjátok meg tevéiteket. Lám, Allah megjutalmazta szorgalmatokat, mert a só helyett ezüsttel fogtok visszatérni. Látod ott az arabiá-n (kocsin) azokat a ládákat? Ha azokkal megrakod tevéidet és kétnapi járásra északnak viszed őket El-Seb-oázis felé, akkor visszajövet egy-egy nagy ezüsttallért kapsz tőlem minden ládáért.

Az emberek arca felcsillanik, mohón számolgatják a benzines ládákat.

— Biztosítékul pedig — ahogyan az áru szállításánál szokás — addig megtartom fegyvereiteket. — És még mielőtt észbekaphatnának, máris kezünkben a három rozoga Remington.

A lenyugvó Nap utolsó sugarainál folyik az összeterelt tevék megrakása. A kababisok ugyan szabadkoznak, hogy északnak nem ismerik a sivatagot, de legnagyobb örömmre azt mondják, hogy a Darb el Arbain nyomait fogják követni, amelyről tudják, hogy jól láthatók. A térképen megállapítom, hogy kétnapi járásra — mintegy 80 km — ismét hegyes vidék kezdődik. Megmagyarázzuk nekik, hogy a hegyek lábánál rakják le a benzines ládákat. Mi majd megtaláljuk azokat az ő friss nyomukon.

Egy óra múlva elindul a kis karaván. Tizenegy málhás tevéjük van és öt teveborju. Szemmelkísérjük őket, amint az oázist az észak felől szegélyező hegyek szorosán át elhagyják. Később nyomukat követve a könnyű kocsival felzúgok az alacsony hágó magaslatára és a nappali fényű

holdvilágban távcsöveinkkel még láthatjuk őket, messze kint a síkságban.

— Ezek bizony nem sóért jöttek, — mondja Fadlalla, — bizonyára valamelyik nílusmenti falut akarták meglátogatni, hogy tevéket raboljanak.

— Most már nem merik megtenni, — mondom — mert azt hiszik, hogy tele van a sivatag autós járőrökkel.

— Mi volt az a levél, amelyet írtál és odaadtad annak a rablógyilkos ábrázatúnak? — kérdi L. barátom.

— A motorok szelepbeállításának a sorrendjét írtam rá. De azt mondtam a sejknek, hogy ezt mutassa fel, ha találkoznak valamelyik «másik járőrünkkel»!

Lobogó tábortűz mellett fő a vacsoránk és sajnálattal gondolunk másik két emberünkre, akik odakint a széljárta zeriren töltik magányos éjszakájukat.

Lefekvés előtt részletesen megbeszéljük a teendőket. Holnap hajnalban L. és az aszkari az üres kocsival visszatérnek a letört géphez. Felveszik annak rakományát és a két embert és visszajönnek ide az oázisba.

Ezalatt én alaposan kialszom magam, úgy, hogy társaim megérkezése után, azonnal indulhatok. L. és az aszkari itt maradnak az oázisban, én a sofförrel és Mohammeddel visszatérek gépemhez, leszerelem a motort és azzal befutok Vadi-Halfába.

Holnapután ott megjavítom a gépet és harmadnap visszatérek vele. Legkésőbb a negyedik napon délben ismét itt leszek, még mielőtt visszatérnek az arabok.

Ha azonban bármi okból nem jönnék vissza, L. és az aszkari kényszerítsék az arabokat, hogy őket visszakísérjék Halfába. Most már nem kell tőlük tartani, mert egyrészt le vannak fegyverezve, másrészt azt hiszik, hogy a környék csakugyan tele van «járőrünk» portyázó autóival, amelyek elől nincs menekvés.

Az eddig kiürült benzintartályokat pedig megtöltjük vízzel és én útban Halfa felé minden 20 km-re leteszek egyet a nyomra, úgy, hogy szükség esetén gyalog is visszatérhessek Szelimába. Egyébként nyolc nap mulva úgyis keresésünkre indulnak a repülők.

Biztonság kedvéért mindketten papírra vetjük a dátumokat és most már pihenőre térhetünk.

Kis idő múlva már csak a pálmák susognak az ezüstös holdfényben és a csillagok miriádjai ragyognak a homoktenger szívében zöldelő kis szigetre, ahol néhány ember fáradsága, terve és gondja mély álomba feledkezik.

*

Mikor reggel felébredek, barátom az emberekkel már vissza is jött. Hamarosan lerakjuk a kocsi terhét és csak a szerszámokat, egy tucat vízzel telt benzinkannát és egy kis láda élelmiszert viszek magammal.

Elhagyott gépemig mindössze 48 km a távolság. Ott mindenekelőtt szélvédőt építek deszkából és ponyvából a motor elé, hogy a felfrissülő homokfúvástól óvjam a gép belsejét, mialatt leszerelem. De hiába minden elővigyázatosság, a finom homok beszivárgását mégsem tudom egészen megakadályozni.

☞ Nemsokára elkészülök.

Kocsim, úgy-ahogy védve van a homok ellen és dél előtt 11 órakor folytatom az utat Vadi-Halfa felé.

Tegnap kettős nyomunk a legbiztosabb vezető, bár a sík zeriren már alaposan elhalványult.

Minden 20 km után lassítok és Mohammed mélyen kihajolva leejt egy vizeskannát a nyom mellé.

Elsuhan az útjelzők végeláthatatlan sora, elhagyom a Dzsebel Barga komor kúpját és mögöttünk marad a lyukas hegy is.

Hosszú órák telnek el és valahogyan rég megszokott-nak érzem ezt az egyhangú száguldást. Honnan jövünk, hová megyünk... nem is tudom, ez az utazás időtlen, mint maga a sivatag.

Változik a terep, előttünk a fennsík párkánya, amelyre fel kell kapaszkodni. Csak most jut eszembe a tegnapi nehéz leereszkedés.

Szorongó érzés fog el, amikor a magasba vivő szűk vadiba vezetem a kocsit. Szinte legyőzhetetlennek látszik

a meredek homoklejtő, amelyen még tisztán látszik a tegnapi lecsúszás nyoma. Mint a síjezők telemark-íve egy alpi hójlejtőn.

Úgy vezetek, mint egy hegyiversenyben. Felbúg a motor a villámgyors kapcsoláskor és a derék gép száguld, kapaszkodik, mintha nem is alattomos, szertefolyó homokon járna.

A legrosszabb helyre érek... második, majd első áttételre váltok, félrerántom a kocsit a felbukkanó sziklák elől és... már csak néhány méter a sziklaperemig... egy utolsó erőlködéssel, zökkenéssel mélyen a homokba temetkeznek a kerekek.

Néhány évvel ezelőtt, amikor első sivatagi kísérleteimnél tartottam, bizonyára még megkíséreltem volna jónéhányszor újra és újra neki futni a domboldalnak. Most azonban már tudom, mit kell ilyenkor csinálni. Nem vesztegetjük a szót, leszedjük a kocsiról a magunkkal hozott négy vasrácsot. Jobb szolgálatot tesznek, mint a deszkák, mert a kocsit nem kell megemelni, hanem elegendő, ha eltakarítjuk a kerék elől a homokot és a rácsot ferdén a kerék alá szorítjuk. A gépet símán elindítom és a hátsó kerekek máris a rácson állanak. A másik két rácsot a kocsi alatt lévők elé teszem, úgy, hogy mintegy 3 méter hosszú szilárd pálya áll rendelkezésemre. Ha gyors indulással nem sikerülne biztos talajra vinni a kocsit, nem marad más hátra, mint türelmesen egyik rácsot a másik elé helyezni és csigatempóban rácsról-rácsra haladni.

Erre azonban nem kerül sor. Mohammed és a soffőr segítségével egy zökkenéssel túljut a kocsi a szakadék peremén és sík, megbízható úton áll. Embereim gyorsan összeszedik a rácsokat és folytatjuk utunkat kelet felé.

A Nap még nem bukott le a látóhatár szélén, amidőn Halfával szemben az öreg sejk háza előtt leszálok kocsimról. Az egész háznép a parti ültetvényekben dolgozik, csak a sejk tízéves kis fia tartózkodik otthon. Csodálkozó szemmel kérdi:

- Halfába akarsz átjutni Uram? Szívesen átviszlek.
- Hát tudod te kezelni a vitorlást?

— A kis faluka (vitorlás csónak) az enyém, apám csak a naggyal hajózik — hangzik a büszke válasz.

A kis tengernagy beszalad papucsaiért a házba, mert, úgymond, apja nem engedi, hogy a folyó partján mezítláb járjon. A Nílus iszapjában élő férgek a lábujjakon gyulladást okoznak.

Az élénk szél nyílsebesen visz a túlsó part felé és kis révészem valóban csodálatraméltóan ügyes. Mohammed és a rosszkedvű soffőr aggódva támaszkodnak a ladik széléhez, de egyiküknek sem jutna eszébe, hogy a gyermeknek a vitorlánál vagy a kormánynál segítsen. Mindenki a magáét — amint Allah rendelte!

A halfai kerületi előljáró fölényes mosollyal fogad. Csak amikor hallja, hogy L. Szelimában maradt, morog valamit örültekről, akiken nem lehet segíteni. Ezért elhallgatom találkozásunkat az arabokkal. Hogyisne, még képes lenne Khartumból egy autós járórt kérni!

Táviratilag értesítem Kairót és Khartumot, hogy Khar-gába érkezésünk időpontja eltolódik. Aztán érintkezésbe lépek a hajóműhely vezetőjével és rövid megbeszélés után arra határozom el magamat, hogy megkísérlem a hengerfejet itt Halfában megjavítani.

Hajnali öt órakor már a munkapad előtt állok. Érdeklődve vesznek körül a fekete munkások. A bütyöktengely a leghátsó csapágynál teljesen berágódott és meg sem mozdul. Ha kikalapálom a tengelyt, eltörik a hengerfejöntvény. Hirtelen mentőötletem támad. A soffórt átküldöm kis admirálisunkkal a túlsó partra és elhozatom az olajnyomású kocsiemelőt. Hosszas várakozás után végre megérkeznek. Most a kocsiemelő fejét odaillesztem a tengely szabad végéhez, a talpát pedig láncokkal hozzáerősítem, a hengerfejöntvényhez.

Próba-szerencse! A kocsiemelőt nagy elővigyázattal kezelem, s lassan kiszorítja a tengelyt!

Most már az a kérdés, hogyan lehet símára csiszolni az alaposan összerágódott felületeket. Halfában természetesen nincsen csiszológép. Hosszas keresgélés után egy karborundum-tárcsát találunk. Évekkel ezelőtt a gőzhajók hengerei-

nek csiszolására használták. Széttördélem és egy megfelelő darabot az esztergapad késének helyére illeszték. Órák-hosszat tartó gondos munkával először az ágyat, majd a tengelyt símára esztergálom.

Késő este lesz, mire végzek a munkával. Az egyes géprészeket jól bezsírozva gondosan elcsomagolom, hogy a homok ártalmukra ne legyen.

A khartumi soffórt sokáig kell keresnünk. Végül kissé ittasan kerül elő, a hithű Mohammed nagy megbotránkozására. A szudáni városok bazárnegyedeiben, sajnos, egyre jobban gyakorolja romboló hatását a gyalázatos főztű merisza (pálmasör).

A kis vitorlással késő este még átvitetem magam a túlsó partra, inkább a kocsi mellett táborozok, hogy korán reggel útnak indulhassunk.

Még napfelkelte előtt indulunk. Útközben felszedem a vízkannákat és csak 50 km-es közökben helyezek el új depot-kat.

Déli tizenkettőkor érkezem elhagyott kocsimhoz. A szüntelenül vándorló homok a kerekeket és hágcsókat teljesen beborította. Halfából nagy kanna petróleumot és több ecsetet hoztam magammal és most mindenekelőtt a homokot kell kimosnom a motor belsejéből.

Alig egyórányi munka után a hengerfej fel van szerelve, mindössze az olajvezeték összeköttetése van hátra, néhány csavar és az ember azt gondolná...

Igazán nem csoda, ha 50 fokos melegben kint a zeriren nehéz út és fárasztó munka után, egy balszerencse-sorozat közepette az ember idegei felmondják a szolgálatot. Ezért nem is szégyenlem bevallani, hogy könnyes lett a szemem, amikor tudomásomra jutott, hogy soffőrünk az apróbb alkatrészeket szerencsésen Vadi-Halfában felejtette.

Szónélkül fordultam el, és hogy nem gyilkoltam akkor a magányos sivatagban, azt egyedül annak a belátásnak köszönhetem, hogy: ... én magam vagyok a hibás. Az ilyen helyzetben *semmit* sem lett volna szabad másra bíznom.

Mit tegyek? 50 km-re L. várja visszaérkeztemet. Men-

jek el az oázisig és mondjam el neki balszerencsémét? Tartsam az egészet a sors újabb útmutatásának és hagyjunk fel ennek a szerencsétlen utazásnak az örületével?

Az értelmetlenül bámuló emberekhez fordultam: — Vigyázz! A fedőt a gépre, deszkát rája! Szerszámokat elrakni! Felülni!

Gyorsvonati sebességgel száguldunk a most már négyszeres nyom mentén vissza Vadi-Halfába.

Délután 6 órára odaérkezünk. A kerületi előljáró reám bámul, mintha szellem állana előtte, majd hangos nevetésbe tör ki: — Maga akar keresztüljutni a Líbyai-sivatagon?»

Érzem, hogy valahogyan meg kell vesztegetni a szerencsét. Nincsen egyebem, mint egy cigarettatárcám, amelyet évek óta hordok magamnál. Elmondom a tisztviselőnek gondolatomat és erőszakkal rátukmálom a cigarettatárcát. Nem mer ellenkezni, de ragaszkodik ahhoz, hogy én viszont fogadjam el az ő tárcáját. Ezt az egyszerű tárcát sokáig drága emlékként őriztem, míg egy napon ismét ezzel «vásároltam meg» a szerencsét.

Nem vesztegethetem az időt, megbeszélésünk szerint érkezésem legkésőbb holnap esedékes. Hamar megkerül az elhagyott csomag, néhány tucat kenyérrel és pár font sajttal kiegészítem élelmiszerkészletünket és este 10 órakor immár harmadszor nekivágok a nehéz útnak. Ezúttal Abdulla, egy Vadi-Halfából való soffőr kísér. Az iszákos khartumit szólnélkül Halfában hagytam.

Hihetetlenül nehéz a sivatagban éjjel vezetni. Erős fényszóróim a homokfelületet egyszínűnek tüntetik fel, nem lehet megkülönböztetni a kemény homokot a laza felületektől. Pontosan követnem kell nyomunkat és ha arról véletlenül letérek, kénytelen vagyok megállni és gyalog megkeresni az elhagyott nyomot. Mohammed kiváló vezetőnek bizonyul. Pillanatra sem veszi szem elől a keréknyomot, fáradságot pedig, úgylátszik, nem ismer.

A hegyháton való leereszkedés ezúttal különösen nehéz. Nem lehet kétszer ugyanazt a nyomot követni, mert a kemény homokfelületet a korábbi áthaladás már keresztül-törte. Amikor végre hajnali 3 órakor lent vagyunk a nyílt

zeriren, alig tudom szemeimet nyitva tartani. Nem csoda, hiszen 600 km-es sivatagi utat tettem meg 24 óra alatt! Ez még az én teherbíróképességemet is meghaladja.

Abdulla veszi át a vezetést és én hátul az élelmiszer-csomagokon kinyújtózkodom.

A Nap éppen felkelőben van, amidőn Mohammed felébreszt. Bíboros fényben izzik a sivatag és alvó állatként áll előttünk elhagyott kocsim. Most könnyebb a munka, mert kellemesebb a hőmérséklet. Abdul sokkal használhatóbb munkatársnak bizonyul, mint elődje, és mialatt Mohammed félrevonul, hogy ünnepélyes hajlongások közepette elmondja reggeli imáját, összeszereljük a gépet. Kétórás munka után végre némi aggodalommal nyomom le az önindítót. Aztán feszült figyelemmel és növekvő bizalommal hallgatjuk az új életre kelt gép berregését.

Egy évvel utóbb újból jártam azon a helyen, de hiába kerestem kényszertáborunk nyomát. A zerir nyugtalan homokfátyla mindent betakart.

*

Az oázis forrásánál L. mozdulatlanul áll, annélkül, hogy reám nézne és tekintetével arra mered, amerről jöttem. Csak amikor a másik kocsis a sziklák közül felbukkanik, akkor szakad fel torkából a megkönnyebbülést hozó kiáltás.

A négy napos önkéntes fogság az oázisban nem lehetett L. számára élvezet. A kicsi vegetációs mező minden talpalatnyi helyét átkutatatta és Szelima geográfiai helyzetét pontosan kiszámította.

Az oázisban sok látnivaló nincs. Körülbelül 150 datolyapálma van sűrű csoportokban a sziklahegy lábánál elszórva. Az arabok azt mondták, hogy az oázis különféle helyein lehet vizet találni, nyílt víz azonban csakis az oázis közepén lévő sziklahasadékban van. A víz tiszta és kitűnő, talán a legjobb, amelyet a Szaharán ismernek. Köröskörül kemény teve-kórócsomók nőnek ki a homokos talajból. Az oázis szegélyén villástörzsű dum-pálmák állanak.

A forrástól mintegy 200 lépésnyire dél felé, egy magas sziklán durva kötömbökből összerótt toronyszerű rom van.

Senki sem tudja, mikor és hogyan létesült ez az épület, mégis a belsejében lévő 6 kicsi cella kopt kolostor mellett tanuskodik. A falak, úgyszintén egyes sziklatömbök a közelben tele vannak vésett írásjelekkel.

Ezek legnagyobbbrészt úgynevezett «vaszm-ok», amelyekkel a különféle törzsek tevüket jelölik meg. Van közöttük a régi egyiptomi világból származó kufiai felírás is, de Mohammed titokzatos arccal azt magyarázza, hogy az írásjelek a sivatagban elrejtett titkos kincslelő helyekre utalnak. Nem messze a romtól néhány omladozó szalmakunyhó áll. A világháború alatt építették azok a járőrök, akik az oázist megszállva tartották, hogy a szenussziak esetleges előnyomulását Szudán felé megakadályozzák. Ezeknek a járőröknek a parancsnoka, egy egyiptomi tiszt, egyévi ottartózkodás után állítólag megőrült.

Mesélek L.-nek a német kereskedőről, Neufeld Károlyról, aki a máhdi felkelés idejében 1887-ben karavánjával itt keresztülvonult és akit a dervisek egy osztaga Szelimánál megtámadott.

— Akkor ez a történyhüvely bizonyosan attól a támadástól származik, — mondja L. mosolyogva és egy régi Remingtonhüvelyt mutat nekem, amelyet valahol a sziklák között talált.

Barátom az oázistól északra a hegycsúcsról mélyen kitaposott, egymás mellett lévő ösvényeket látott, amelyek a magaslat lábánál a síkságon megszűnnek. A Darb el Arbain nyomai!

Mialatt a kocsikat megrakjuk, — tekintettel az előre küldött benzinrakományra, bőséges vízkészletet vihetünk — megjelenik a dombtetőn a kababisok karavánja!

Rövid idő múlva alázatosan üdvözöl a kis sejk és jelenti, hogy benzines ládáinkat 2 napi járásra «Ambigol sejk» sírjánál egy nagy szikla tövében lerakták.

Ügylátszik, elfelejtette, hogy az induláskor szabadkozott, hogy nem ismeri a sivatagot észak fele.

Azt azonban már nem tudom belőle kivenni, hogy ki volt a szent Ambigol sejk, és hogy mikor lett ott eltemetve.

A magunkkal hozott bőséges élelmiszer és a csengő

ezüstjuttalom elfelejteti az arabokkal fáradságukat. Megbeszélém velük, hogy még 3 napig maradjanak Szelimában, hogy esetleg segítségünkre lehessenek, ha kényszerítve lennénk visszavonulni.

A fegyvereket is visszaadom nekik, amiért mindenáron kezet akarnak csókolni.

Déli 12 órakor az arabok szívélyes szerencsekívánatai mellett elhagyjuk Szelimát. Először dél felé kell mennünk, vissza nyomainkon, azután lassan észak-keletnek, majd északnak, míg végre a Szelima fölött északon elterülő síkságon vagyunk.

Az iránytűt magam elé teszem és úgy kormányozok, mint valaha repülőkoromban.

A láthatáron hegyvonalak rajzolódnak le. Bajosan lehetne magasságukat megbecsülni, mert a délibáb csillogó víztükre állandóan hamiskás játékot űz velük. Nyugat felé úgy látszik, hogy a hegyvonal emelkedik, a szelimai hegyek már régen nem láthatók és a sivatagnak lassankint egészen más jellege lesz.

Egy egyedülálló magas hegycsúcs tűnik fel előttünk és az aszkari int, hogy haladjak abba az irányba. Aranyszínű, csillogó futóhomoksáv szegélyezi a hegyet és Fadlalla a sziklának két sajátos csúcsára hívja fel a figyelmemet.

— El turba betau el Seih! A sejk sírja!

A homokdüne lábánál fekete kötömb van, árnyékában benzines ládáink állanak. A kababisok becsületes munkát végeztek, Szelimától körülbelül 75 km-re helyezték el a rakományt.

A hegycsúcson emberi kéz által ismeretlen időkben oda helyezett két kőlap áll. Ezek az első útjelzők, amelyeket a Darb el Arbainon találunk. Az öreg Mohammed arról biztosít, hogy a két «alam» által meghatározott egyenes pontosan megfelel az Arbain-út irányának. L. felmászik a hegyre és az iránytűvel a két kövön keresztül 20 fokos kurzust állapít meg s ez a térképen feltüntetett iránynak tényleg megfelel.

A benzin-depót helyén gyorsan vízlerakatot létesítünk, azután továbbindulunk dombos, görgeteges terepen.

Az Abu Moharig dűnéken.

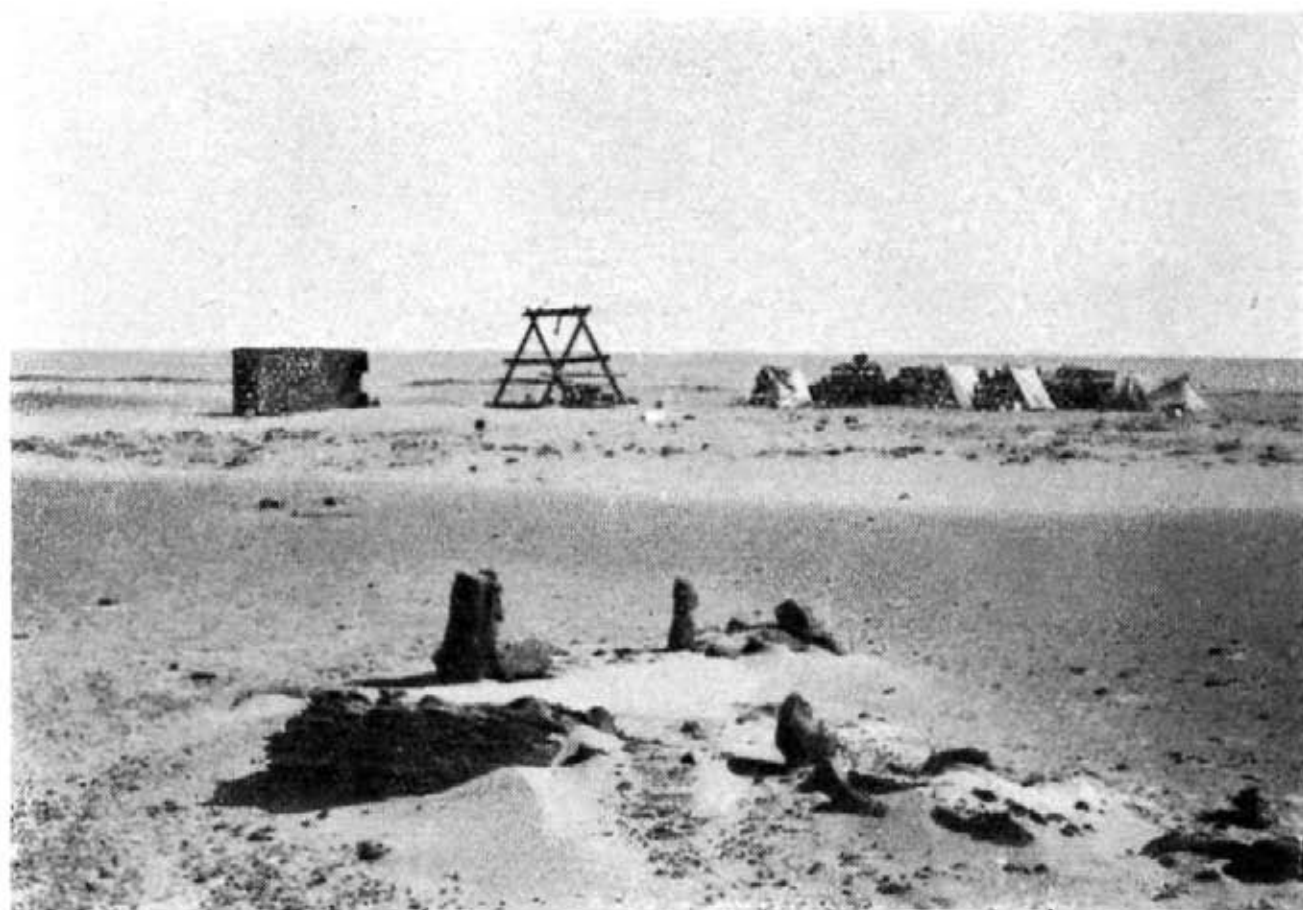
Megérkezés Kharga-oázisba.

A perzsa Hibisz-templom Khargában.

A keskenyvágányú vonalon.

Bir Messaha. A kúttól jobbra sátoztáborunk, az előtérben a szenusszi leány sírja.

Magányos sátram a Messaha-kútnál.

Az expedíció élelmiszerkészlete.

A «moly» megérkezése a Messaha-kúthoz.

Puha homokhullámokon hajtunk át, de minden nehézség nélkül. Az embernek csak arra kell figyelnie, hogy legalább 40 km-es sebességgel haladjon. Minden lassítás vagy pláne megállás azonban azt eredményezné, hogy a kocsik tengelyig süppednének a laza homokba.

Csodálatos az öreg Mohammed tájékozóképessége. Ezelőtt 16 évvel járt erre teveháton, de egy pillanatig sem téveszti el a helyes irányt.

Egy törmelékkel teleszórt domboldalon hajtunk fel és azután a kabír villogó szemekkel az alattunk elhúzódozó széles bemélyedésre mutat:

— Suf Effendi el darb — oda nézz, Uram az út!

Önkénytelenül megállok. A titokzatos majdnem legenda-szerűvé vált karavánút első meglátása örökké felejthetetlen marad előttem.

Mint egy hatalmas folyam, amelynek túlsó partja meredek sziklafal, úgy húzódik el alattunk a Darb el Arbain élesen megrajzolt vonala. Száz és száz kitaposott tevecsapasoroson egymás mellett, mintha valami gigászi kéz húzta volna végig ujjait a homokos talajon.

Az első pillanatban azonban nem a karavánnyomok végtelen kígyóvonalára az, ami a tekintetet lenyűgözi, hanem azoknak a hófehér foltoknak sorozata, amelyekkel a karavánút medre végig van szórva.

Csontvázak!

A napon megfehéřült, száz meg száz csonthalom, helyenkint sűrűn egymás mellett, aztán messzire elszórva, de ameddig a szem ellát, végighintve a Darb el Arbain barázdáinak vonalán. Többnyire tevecsonatok, egyesek nagyon régiek, a homoktól félig eltakarva, szétmorzsolva, mások teljes épségben, mintha anatómiai tanulmányhoz lettek volna szétterítve. Emberi csontot nem igen látni, de itt is, ott is kőlapokból összerótt, magányos sírhalom jelzi a negyven nap útját.

És csodálatosképen ez a komor látvány, hogy íme előttünk mennyi szenvedés járt erre, mégis a megnyugvás gondolatát ébreszti fel bennünk a halál birodalmának úttalan vadonában.

Ahol az Arbain-út szélvédte hullámos terepen vezet át, ott a csontvázak megnyugtatóan, biztosan mutatják a helyes irányt! Nem törődünk többé az iránytűvel, a barázdák nyomában gondtalanul haladunk előre. Ahol az út emelkedésen vezet át, ott a számtalan nyom egymásba fut és a legkedvezőbb helyen visz fel a magaslatra, a túlsó oldalon pedig ismét széjjelfolyik a sok kígyózó csapa.

Érdekes, hogy minden domboldal lábánál a csontvázak egész halmokban fekszenek, mintha valami titokzatos törvényszerűség szabályozta volna, a végkimerült állatok imbolygó lépéseinek utolsó ritmusát.

Az öreg kabír felhívja figyelmemet arra, hogy némely tevecsontváz a hátgerinchez visszahajtott fejjel fekszik, mások viszont egyenesen előrenyújtott nyakkal.

— Amelyiknek hátra van hajtva a feje, azt úgy ölték le, — magyarázza. — A tevehajcsárok a vallás előírása szerint elmetszik az állat gégéjét és ezért hajlítják hátra a nyakát. Az ilyen csontváz arról tanuskodik, hogy az emberek kénytelenek voltak a teve vízgyomrából inni.

Ismét futóhomokos területre érünk. A karavánút nyomai lassan eltűnedeznek, csak itt-ott mered elő egy-egy csontváz. Alacsony homokbuckák között haladunk és hirtelen örömmel pillantok meg egy halvány zöld foltot. Terfa- (tamariszkusz) bokrok, az El Seb-forrás közelségét jelzik. Mohammed elemében van. Sasszemmel tájékozódik és hihetetlen emlékezőtehetséggel adja meg az irányt.

Egyre gyakrabban tűnnek fel a terfa borította buckák és az öreg kabír néhány magasabb szikladomb felé vezet. Az egyikén valami épületfélét pillantok meg, a régi örtorony, amelyet a dervisidőkben tartott megszállva az egyiptomi határőrség. Közvetlen a domb lábánál terfabokroktól koszorúzott magas homokdüne. Típusos félholdalakú barkán, ölelő karjai között néhány alacsony pálma koronája tűnik fel: a parányi kis El Seb-oázis!

Az erődalatti kemény talajon megállítjuk a kocsikat és gyalog mászunk fel az oázist körülzáró homokdombra. Néhány dumpálma, egypár datolyafa, látni lehet róluk, hogy évek óta nem lettek gondozva és ezért elbokrosodtak,

és egy hatalmas halványzöld tamariszkusz-bokorból áll az óázis. Minden irányban gazella- és rókanyomok vezetnek a datolyapálmák felé. Tövékben sekély mélyedés, annak közepén egy nedves folt, az elhomokosodott forrás, már csak a sivatagi rókák és a gazellák kaparják ki annyira, hogy egy tenyérynyi vízfolton csillapíthassák szomjúságukat.

Emberek ásót hoznak és nekiállnak a hajdani kút kiásásához. Alig félméternyire már búsán szivárogozik a víz, azonban erősen szagos és rossz ízű. Mohammed megmagyarázza, hogy az ilyen óázisforrásokat jó mélyen ki kell ásni, aztán a vizet többször is kimerni és a kútba szórt homokkal megtisztítani, hogy elveszítse a körülálló növényzet gyökerei által okozott rossz ízét.

Óvatosságból néhány üres benzineskannát megtöltünk vízzel és folytatjuk utunkat a régi térkép szerint alig 50 km-nyi távolságra fekvő Kasszaba-óázis felé.

El Seb-óázistól mintegy 20 km-re állandóan kisebb-nagyobb terfabuckák között haladunk, itt-ott egy magányos domb, vagy datolyapálma látható. Valamikor ez a medence nagy kiterjedésű óázis lehetett. Amint a vegetáció lassan eltűnedezik, a Darb el Arbain nyomai a keményebb talajon ismét láthatókká lesznek. Alacsony sziklaperem széléhez érünk, rajta a karavánút nyomai egyrészt tovább folytatódnak, másrészt lekanyarodnak a síkság felé. Ön-kénytelenül kérdelem a mellettem ülő kabírtól, hogy merre menjünk?

— Ana mus aruf, — nem tudom!

Csak most jut eszembe, hogy hiszen Mohammed csak El Seb-óázisig szerződött vezetőül és hogy ezentúl az emberek bennem bíznak az útirányt illetőleg. Lehajtok a mélyedés felé, mert hiszen Kaszaba-óázis csakis lent lehet a dombvonulat lábánál.

Kis idő múlva a terep rosszabbodik. Olyanfajta homokfelületen hajtunk, amilyennel eddig a sivatagban még nem találkoztam. Egészen puha, porszerű, sötétbarna felület, az autókerekek mélyen belevágnak és hófehér nyomot hagynak hátra. Nemsokára gépem már nem bírja a negyedik áttételt és kénytelen vagyok teligázzal a harmadikon

huzatni. Emellett hátszelünk van és a motor hőmérséklete veszélyesen emelkedik. Az autóvezető ilyenkor nem sokat gondolkodhatik, alighogy észrevesszük, hogy baj van, már nyakig benne is vagyunk és az ember nem tehet mást, minthogy űzi, hajtja előre a kínlódó gépet abban az elkeseredett reményben, hogy nem kell lassítani, nem kell megállani.

Hátratekintve látom, amint hatalmas fehér porfelhőt vág fel a kocsi, ez eltakarja előlem L. gépét, úgy, hogy nem is tudom, követ-e még, vagy tán már el is akadt? Kibírhatatlaná válik ez a bizonytalanság, megállani nem lehet, a hátszéllel utánam szálló krétapor mindent eltakar. Óvatos nagy ívben elkanyarodok, hogy visszatekinthessek. Semmi! A másik kocsi nincsen mögöttem, kénytelen vagyok visszafordulni, hogy valahogyan segítségére legyek. Így, szél ellen, legalább lehül egy kicsikét a motor.

Már egy kilométert köröztem visszafelé és most érem el saját nyomomat. De mi ez? Két párhuzamos autónyom vonul végig a sivatagon.

Amint keresztezem őket, hátrapillantok és most végre meglátom L. kocsiját, közvetlen mögöttem halad és a leírt nagy körívben hűségesen követett! Csak a por takarta el állandóan szemünk előtt.

A távolban alacsony sziklahegy bukkanik fel. Úgy rémlik, mintha ormán épület állana. Ott kavicsos, keményebb lesz a talaj, ott tán végre megállhatok, hogy megbeszéljük a teendőket, mert hiszen így nem kínozzhatjuk tovább a gépeket.

Esteledik. Azt hittem, hogy még a szürkület előtt elérhetem azt az átkozott távoli dombot. Az Arbain-útnak sehol semmi nyoma. Az iránytűt hiába nézem, mert a teligázzal dolgozó motor annyira megzavarja a mágneses tűt, hogy össze-vissza forog. Miért is nem építettem be indulás előtt egy kompenzált repülőgépiránytűt, ahogy Khartumban tanácsolták?

Meddig bírja még a gép? A hőmérő állandóan 90 és 100 fok között áll, ha felforr a motorom, kénytelen leszek megállani, és hogyan indulok majd el ebben a folyékony homokban?

Már nem is gondolok arra, hogy a megtett kilométerek szerint Kasszaba-oázis közvetlen közelében kellene lennünk. De sehol semmi vegetáció, a szürkület félhomályában sehol egy zöld folt.

Végre ott vagyok a hegy lábánál. A kocsi, mintha ki-lőtték volna, felgyorsul, amint a kemény talajra ér, felzúgok a lejtőn, ott hirtelen megfordulok és hegynek lefelé állítom meg az autót. Azt már megtanultam, hogy az ember lehetőleg hegynek lefelé indítson.

Barátom is szerencsésen megérkezett mellém és most azt kérdi, hogy hol vagyunk? Kénytelen vagyok bevallani, hogy tulajdonképpen fogalmam sincs róla. A lenyugvó Nap szerint állandóan észak felé hajtottam és most gyorsan felszaladok a hegy négyszögletű és lapos tetejére, olyan, mint a vár tornya, hogy még a teljes sötétség beállta előtt körül-nézhessek. Nyugat felé a dombvonulat lábánál mintha még látnék néhány sötétebb foltot, de már nem merem társaimnak megmondani. Hátha mégsem a keresett oázis?

Társaim kissé csodálkozva veszik tudomásul, hogy Kasszaba-oázis helyett itt fogunk éjjelezni és én súlyosan érzem magamon a sivatag-vezető kabír felelősségét.

A sziklák alatt puha homokban kényelmes fekvőhelyeket készítünk és nemsokára magasan lobog a tábortűz, rajta vacsoránk készül. Szelima óta 130 km tettünk meg, ami a tegnapi 650 km teljesítményemhez hozzájárulva hamarosan elfeledteti velem a bizonytalanság gondját, és alig-hogy megvacsoráztunk, mély álomba merülök . . .

Hajnaltájt felébredek arra, hogy fázom, Megnézem a kocsimra felszerelt hőmérőt, 20 fok Celsiust mutat. Csak azért érzem úgy, mintha hideg lenne, mert tegnap délb-
ben árnyékban 58 fokot mértünk!

Június 9.-e van, — rendes körülmények között ilyenkor már senki sem indulna a Szahara belsejébe, mert a hőség most már napról-napra fokozódik. Mégis az a hőmérsékletkülönbség, amely a déli és hajnali órák között van, tűrhetővé teszi legalábbis az éjszakákat. Viszont a nagy hőingadozás, amelyen mindennap át kell esni, kemény próbára teszi az ember egészségét, csak úgy, mint a gépeket és különösen a műszereket.

Ismét felmásztram a hegy tetejére és abba az irányba néztem a messzelátóval, ahol az este mintha sötét foltokat láttam volna. Bosszankodtam: alig 4 km-re tőlünk egy kis pálmacsoportot láttam. Nem is lehetett más, mint tegnapi célunk, Kasszaba-oázis.

A hegyoldalról nagy lendülettel indulunk és hamarosan átvágunk a mészporos puha homokon. Ilyenkor korán reggel a homokfelület keményebb, jobban «hord».

Kasszaba közvetlenül egy dombvonulat lábánál fekszik. Parányi kis oázis, alig 30 datolya- és dum-pálmából áll, de rendkívül kedves festői képet nyújt.

Egy sivatagi róka nyoma vezet ismét a kúthoz. Ez is be van temetve homokkal és csak a róka kaparta kis víztükör árulja el a hollétét.

Embereim ismét nekiállnak a kút kiásásának, Mohamed szinte vallásos kötelességének tekinti, hogy az ősi karavánút kútjait ismét megnyissuk.

— Ki tudja, nem érkezik-e szomjas ember a kúthoz, akinek már nincsen ereje ahhoz, hogy kiássa?

A szudániak ez alkalommal alapos munkát végeztek, előtűnt a hajdani kőfalazás, a kút szája körül, A vizet kétszer-háromszor is kimerték, és most szép tiszta és kellemes ízű.

Csak a szegény róka hogyan fog majd lejutni a víz színéhez? Megmagyarázom embereimnek, hogy oly lejárót kell építeniök, amelyen Abu-Husszein (a ravaszság atyja) lemehet a vízhez. Kitörő örömmel fogadják parancsomat és kis idő múlva kényelmes kőlépcső vezet le a víztükrökhöz.

Jószándékom sajnos, balul ütött ki. Egy évvel később az angol sivatagkutató, Bagnold őrnagy, nyomainkat követve végigjött a Darb el Arbain-en és Kasszaba kútjában vízbefúlt róka nyomait találta.

Közben a szextánszal helymeghatározást végeztem, azonban sehogyan sem akart sikerülni. Kasszaba-oázis helyzete a régi térképen semmiesetre sem volt helyesen megjelölve. Iránytűtraverzám szerint is 18 km-rel voltunk távolabb nyugatra, mint az a pont, amelyet a térkép tüntetett fel.

Most láttam csak, hogy nem is olyan könnyű feladatra

vállalkoztam. Ha biztos lehetnék abban, hogy a Darb el Arbain nyomait végigkövethetem egészen Kharga-oázisig, akkor nincs semmi baj. De már tegnap is Szelima és Sejk Ambigol között mintegy 70 km távolságra nem volt semmi nyom és El Seb után az utolsó 30 km-en ugyancsak eltűntek az Arbain-út mesgyéi és csontvázai, Fel kellett tehát készülnöm arra, hogy a még hátralévő 240 km-es távon, amely Kharga legdélibb vegetációs övétől elválaszt, ismét oly útszakaszok lesznek, amelyeken nem bízhatom magamat a karavánútra.

Legközelebbi tájékozópontunk az innen kerek 100 km-re fekvő Bir el Murr lesz, erről csak annyit tudok, hogy Kemal Ed Din herceg három évvel ezelőtt Khargából jövet felkereste, úgyszintén tavaly egy másik autós expedíció, amely állítólag valahol kint a nyugati sivatagban egy kutat ásott. Khartumban és Vadi Halfában nem kaphattam bővebb információt, csak a herceg rövid útleírásából láttam, hogy a Murr-kutnál nincsen semmi vegetáció, tehát nem oázis, hanem csak egy sziklaforrás. Bízom azonban abban, hogy valahol majd csak ráakadok vagy a herceg hernyóhajtású kocsijainak nyomára, vagy a kútásók frissebb csapáira.

A térkép szerint a Darb el Arbain iránya 15—20 foknyi, északról keletnek. Kasszaba-oázistól tehát pontos iránytűtraverzát kell rajzolnom a térképre, hogy állandóan tudjam, hogy merre járok.

Társaim nem igen törődtek számíthatásaimmal, megnyugodtak azzal, hogy lám, mégis elértük a Kasszaba-oázist és jókedvűen veszik tudomásul, amikor — kissé könnyelműen — bejelentem, hogy estére Khargában leszünk.

Indulunk. A dombvonulat kelet felé húzódik, ha tehát be akarom tartani a 15 foknyi kurzust, fel kell hajtanom a meredek domboldalon.

Első pillanatban szinte lehetetlennek látszik, szeretnék kételkedni az iránytűben, hisz oly kényelmes lenne, ha lent a síkságban folytathatnám az utat. De a mágnesű könyörtelen és részvétlenül mutat egyenesen neki a homokos lejtőnek!

Felbúgnak a motorok és elszántan nekifutok a pár-

kánynak. A szegény gép üvöltve kapaszkodik, egy nagy sárga szikla állja utamat, — olyan, mint egy vigyorgó arc — azután egy keskeny szakadék, benne néhány tevecsontváz, és ismét egy meredek lejtő, szinte lehetetlennek látszik, hogy fel juthassunk reá.

Csodálatos, minden fennakadás nélkül, egyiramban felértünk a magaslatra, és csak most látjuk, hogy tulajdonképpen fennsík, messzire terjed egészen a láthatárig. Néhány perc múlva újabb meglepetés, a fennsík kemény, kavicsos talaján ismét itt vannak a Darb el Arbain mélyen kitaposott mesgyéi.

Hirtelen megértem a dolgot. Tegnap ott, ahol lefordultam a magaslatról, hogy lent a dombok lábánál keressem Kasszaba-oázist, az Arbain-út fönt folytatódott és most arra tértem vissza. A karavánok annak idején valószínűleg a fennsíkon vonultak végig, amíg elértek Kasszaba fölé és ott — lerakva a tevék terhét — az állatokat lehajtották az oázis kutjához.

Itt a fennsíkon valóban lenyüggő látvány az ősi karavánút távolbavesző folyómedre. Nyugat felé, ameddig a távcsővel csak ellátok, a párhuzamos mesgyék százait és ezreit tekintem át. Az óriási kígyózó szalag mintha végig lenne cukrozva a fehér csonthalmoknak ezreivel. Elhatározom, hogy derékszögben nyugat felé fordulva keresztezem az Arbain-utat, hogy a kilométeróra segítségével megmérjem annak szélességét.

Két kilométer után csodálkoztunk, ötnél kételkedtünk, tíznél már attól féltem, hogy ez nem is lehet karavánút, hanem, hogy a terep ilyen jellegű, — bár még mindig itt voltak a tevecsontvázak — végre tizenkét kilométer után elértük az utolsó, legszélsőbb mesgyéket, a Darb el Arbain túlsó oldalát! Egy tizenkét kilométer széles országút!

Mily hihetetlen forgalom bonyolódhatott le ezen a csodálatos útvonalon az évezredek folyamán!

Kétségtelen, hogy ez az ősi út már az ókori Egyiptomban is nagy szerepet játszott, amikor még samaras karavánok szállították Közép-Afrika áruit a Fáraók országába. Valószínű, hogy akkor még több oázis és több kút volt az

út mentén, sőt nem is képzelhető, hogy ezt az ideális észak-déli útvonalat úgy fedezték volna fel oázisról oázisra előrehaladva. Sokkal valószínűbb, hogy még Líbya elsivatagosodása előtt ez volt a nagy természetes közlekedő vonal, de sohasem ment feledésbe, hanem csak egyre nehezebbé vált, amint a steppe elszáradt, elhomokosodott és a vegetáció egyre kisebb, egymástól egyre távolabb eső oázisfoltokká zsugorodott össze.*

A tevét a perzsák hozták először Afrikába (Kr. e. 500.). Vele ismét felvirágozhatott az ősi közlekedő vonal, míg az utolsó évszázadokban hallatlan jelentőséget ért el.

Az arabok honfoglalása után a Darb el Arbain lett Egyiptom és Szudán kereskedelmének fő ütőere. Különösen a rabszolgakereskedelem fénykorában volt ez a karavánút óriási jelentőségű.

A Közép- és Dél-Szudánban megtelepedett arab rabszolgakereskedők minden esztendőben erre hajtották élő árujukat a híres assziuti rabszolgavásárra. A szerencsétlen négerek gyalog tették meg ezt a szörnyű sivatagutat, csak a gyermekek és fiatal leányok utazhattak tevéen, mert ezek voltak a legértékesebbek.

A mult században, amikor Egyiptom alkirálya, Iszmail Khedive, először foglalt állást a rabszolgakereskedelem ellen, még ezrével érkeztek a Felső-Nílus mentén összefogdosott négerek Assziutba.

Szinte elképzelhetetlen egy ilyen rabszolgakaraván szenvedése és kínlódása, amint a sokszáz kilométeres sivatagszakaszokon végighömpölygött kúttól-kútig, oázistól-oázisig!

Az erősebb férfiakat a «sebá»-ban hajtották, nyakukra erősített kettős villás fában, amely két-két embert kötött össze, hogy így mozgásukban gátolva meg ne támadhassák kegyetlen őreiket.

Aki feltörte lábát az éles sivatagkavicson, addig vonszolta magát, amíg bírta. Ha összeesett és a «kurbas», a víziló-

* A Szaharán, mint minden sivatagon, igen száraz évek és nedves évek váltakoznak. A Biblia is ismeri a hét sovány és a hét bő esztendőt. Általános klimaváltozásra nem kell gondolnunk.

bőrből készített ostor sem bírta már felkelésre, egyszerűen otthagyták. A karavánokat állandóan kísérő keselyűk hamarosan végeztek az ilyen szerencsétlennel.

Gordon Pasa, akit Iszmail Khedive első ízben 1874-től 1879-ig küldött ki a Szudánba, hogy véget vessen a rabszolgakereskedelemnek, kimutatásában közli, hogy Dar Fur-ból elindított évi 80—100,000 rabszolga közül csak 7—8000 érkezett elevenen az assziuti vásárra!

De a karavánok más értékes árut is szállítottak. Az angol W. G. Browne, aki 1796-ban, mint az első fehérember, végigjárta az Arbain-utat Dar Fur-tól Egyiptomig, a következőképpen írja le azt a karavánt, amelyhez csatlakozott:

«A karaván 2000 tevéből és 1000 rabszolgából áll. Az áruk: elefántcsont, orrszarvuszarvak (porráörölve, a kelet kedvelt aphrodisiacum-a), vízilófogak, strucctollak, gumi-arabicum, pimentum, kalács formába sajtolt tamarinda, fehér réz, gyöngytyúk, papagályok és majmok. Összértékük 115,000 font sterling (akkori pénzérték mellett)!»

Elképzelhető a Darb el Arbain jelentősége, ha meggondoljuk, hogy ilyen karaván, a nyári hónapok kivételével, havonként kettő-három is járt rajta.

De hadd kalandozzak el egy kissé utazásunk elbeszélésétől a Darb el Arbain rövid leírásával, úgy amint azt néhány esztendővel később sokkal hosszabb szakaszon megismertem.

Mint említettem, ezalkalommal mi voltunk az első automobilisták, akik Szelima-oázistól a Murr-kútig követtük az Arbain-utat. Onnan Khargáig már végigjárta Kemal Ed Din herceg és Lionell Beadnell.

Az utazásunkat követő esztendőben Ralph Bagnold őrnagy ugyancsak Szelimától követte a Darb el Arbaint, de Kharga-oázistól tovább folytatta útját észak felé az Arbain mesgyéin és ezalkalommal felfedezte azt a rómaiak által épített műutat, amely a Kharga depresszióból felvezet az egyiptomi sivatag-fennsíkra. Ezt az utat azóta automobilonk számára járhatóvá tették és ma ettől a Jabsza nevű hágótól Assziutig ki van jelölve az út.

Bagnold őrnagy 1932 őszén a déli Líbyai-sivatagból

visszatérve, a Darb el Arbain kiinduló pontjából, a Dar Fur fővárosából El Faserből indult el és egy darabon követte az Arbain-utat egészen Vadi Huarig. Innen kitért nyugat felé, de a Szelimától délre fekvő Laggia-oázisnál ismét rátért a régi karavánútra és azt Szelima-oázisig követte.

Ismeretlen maradt még a Vadi Huar—Laggia-szakasz, mígnem 1934 decemberében Huarától kiindulva, egészen Assziutig egyhuzamban végigjártam a Darb el Arbaint.

El Fasertől egészen a Malha-kráterig (220 km) sivatagos steppén vezet az út. Ezen a szakaszon csak a száraz időszakban (februáriustól—júniusig) kell gondot fordítani a vízkészletre, a Malha-kráter környéke és attól északkeletre a Meidob hegység még lakható terület.

Malhától északra kezdődik a sivatag. A karavánok következő pihenőhelye Vadi Huar (250 km), ott azonban, dacára a vadi medrét borító sűrű vegetációnak, nincsen forrás, vagy kút. A Vadi Huar tehát csak a tevék legeltetése és tüzelőanyag szempontjából fontos. A legközelebbi kutak onnan 110 km-re, a lakatlan Nátron-oázis kútjai.

Ezen a szakaszon Vadi Huarától mintegy 80 km-re eléggé sík, kedvező talajon vezet a Darb el Arbain, az oázis-hoz közeledve azonban dombos és sziklás a terep.

Bir Natrun-tól magas fennsíkra kapaszkodik fel az Arbain-út. Fent nagyon rossz, nehéz, sziklás terepen folytatódik északkelet felé, és ezen az útszakaszon láttam a legrégibb útjelzőket, — két-három méter magas oszlopszerű köveket, — amelyeket ki tudja mikor — tán még történelemelőtti időkben — állítottak fel. A Laggia-kutakig 270 km-es útszakasz vezet. Laggia ismét fennsík lábánál fekszik, amint az egész Líbyai-sivatag általános jellege, a keletnyugati irányban futó lépcsőzetes fennsíkok sorozata. Déli határuk merőleges sziklapárkány, észak felé a következő párkány lábáig egyenletesen lejtnek.

Amikor a Laggia-kutakhoz értem, Bagnold őrnagy leírásából már előre féltem attól, hogy hogyan vezetem gépeimet a Laggia feletti párkányra. Az őrnagy annak idején messzi kerülőt tett kelet felé, míg végre sikerült neki sziklás

szorosokon át feljutni a fennsíkra. Én szerencsésebb voltam. A kúttól északra megkerestem az Arbain-út mesgyéit, amelyek éles kanyarulattal a sziklapárkány egyik hasadékába vezettek. Alulról nézve lehetetlennek látszott, hogy a merdek lejtőn fel lehessen hajtani. Hátrahagytam kocsimat és gyalog követtem az Arbain homokkal befújta mesgyéit. Mikor felértem a fennsík peremére, csodálkozva láttam, hogy a szorosba beomló homoklejtőkön, megfelelő kanyarokban aránylag könnyűszerrel fel lehet jutni a platóra. A Laggia-kút környékén alig egy tucat datolyapálma és kevés tevékóró nő. Félelmetesen elhagyatott hely, de mégis fél-tucat régi agyagházat találtam. Később megtudtam, hogy a nagy karavánforgalom idejében, szokás volt, hogy a szudáni karavánok csak a Laggia-kútig jöttek el, ott beraktározta áruikat ezekbe a házakba, onnét az Egyiptomból jött karaván vette át a holmit. Laggia környékén feltűnően sok emberi csontvázra találtam. Nem csoda, hogy a rabszolgák elgyöngült és megbetegedett csoportja ettől az állomástól már nem tudott tovább menni.

Laggiától a Szelima-oázisig 260 km-es szakasz következik, ennek középső része sík zerir és csak Szelima közelében van sziklás terep. Feleúton a két oázis között az Arbain út kétfelé ágazik. A Szelima felé vezető ág északkeletnek tart, a másik, kevésbé járt útvonal pedig egyenesen északnak, a kis Terfaui-oázis felé vezet, amely a Darb el Arbain-tól mintegy 100 km-re fekszik nyugatra. Ez a Terfaui-oázis hírhedt fészke volt azoknak a beduin rablóknak, akik az Arbainon közlekedő karavánok fosztogatásából éltek. A Terfaui-út, vagy Darb el Terfaui, ettől a kis oázistól egyenesen északnak folytatódik, egészen Dachla-oázisig. Ritkán járták, mert a közel 320 km-es víznélküli szakasz erősen igénybevette a legjobb tevéket is.

Amikor az ElSeb—Terfaui—Bir el Murr háromszögben térképeztem, több helyen útjelző alam-okat találtam, ezeknek láttára arab kísérőim mindig «Allah könyörüljön rajtuk» kiáltásba törtek ki. Ezeket az útjelzőket annak idején a rablók állították fel, egyrészt a karavánok megtevéstésére, másrészt titkos útjaik megjelölésére. A sivatag-

lakó számára nincsen megvetendőbb, alávalóbb cselekedet, mint az Alamat el Haramin, a «haramiák útjelzőinek» építése. Az igazhitű vándor, ahol csak teheti, emeljen alam-ot lehetőleg úgy, hogy messziről látható, feltűnő helyen egy nagy kőlapot hozzátámaszt egy kisebb kőhöz, az utóbbi a legközelebb fekvő kút irányában álljon. Egy megtévesztő alam építése azonban épp oly súlyos bűncselekedetnek számít, mint az elkövetett gyilkosság.

A karavánvezetők egyik ősi szokásának tanujelét Khargától északra a nílusmenti fennsíkon láthatjuk. Egy-napi járásra Assziuttól, vagyis a karavánok utazásának utolsó sivatagtáboránál, az Arbain-út mellett alacsony szikladomb áll, ezer és ezer alam-mal borítva. Minthogy egy alam felépítése jócselekedetnek számít, a karavánok kabírjai itt rótták le hálájukat azért, hogy a negyvennap útja sikeresen befejeződött. Um el alamat, az «alamok anyja» majdnem számot adhatna azokról a karavánokról, amelyek az arab idők óta végigjöttek a Darb el Arbainon, mert a hálaadó alam megépítésének elmulasztása balszerencsét hoz, úgyszintén, ha ahhoz egy másik, már meglévő alam köveit használjuk fel. Bennszülött kísérem, ahányszor csak végigjöttem ezen az útszakaszon, sohasem mulasztották el, hogy jó messziről hozott kövekkel gyarapítsák Um el Alamat kőhalmait.

De visszatérek mostani utazásunkhoz.

Kasszaba-oázistól nem messze sík zerirre értünk és ismét az iránytűhöz kellett fordulnunk.

A rettenetes hőségben oly erősen vibrált a láthatár, hogy lehetetlen volt az iránytűvel bármilyen távolabb fekvő pontot becélozni. Úgy segítettünk a dolgon, hogy L. kocsi-jával jó messzire előreszaladt, aztán oldaltfordult, és én az iránytűn keresztül beintettem őt arra a pontra, amely a kurzusvonalomba esett. Így sugáregyenesen nekivezethettem gépemet és közvetlen mellette elhaladva már csak arra kellett ügyelnem, hogy ameddig csak lehetett, betartsam az irányt.

Időközönként, minden 30 km-re, vizes kannát tettünk le a nyomra, hogy — L. szerint — esetleges visszavonulásunkat fedezzük. Én inkább annak örültem, hogy ezzel is

könnyítünk a kocsikon, mert biztosra vettem, hogy elérjük Khargát.

Amint ismét sziklás, dombos terepre értünk, az Arbain-útnak seholsem volt nyoma. A régi térkép kurzusvonala tehát itt sem egyezett a karavánút irányával és nyilván le-tértünk róla.

Érzésem szerint csakis kelet felé térhettünk el, Mohammed azonban úgy vélte, hogy nyugatra vagyunk az úttól. Nem bocsátkoztam vitatkozásba, hiszen egyikünk sem tudta, hogy hol vagyunk, hanem derékszögben nyugat felé fordultam.

Mintegy 5 km után feltűnő, kék színű sziklákhöz értünk, a sziklák előtt a síkságon olyan kövek heverték, amelyek a szélhordta homoktól vékony rétegekben, borotva-élesre voltak csiszolva. Még mielőtt észrevettem volna a veszélyt, már meg is történt a baj, egyik hátsógumi keresztül volt vágva.

Amíg Abdulla kicserélte a kereket, felmásztam egy magasabb sziklára és terepszemlét tartottam. Nem mesze előttünk sekély depressziót láttam és annak peremén... útjelzőket.

Embereim nagy meglepéssel fogadták a jó hírt és hallottam, amint növekedő bizalommal beszéltek maguk között «kabír tehetségemről».

Amikor az útjelzőkhöz értünk, még öröndetesebb meglepetésben volt részünk. A depresszióba lehajtva régi automobilnyomokra bukkantunk.

Hamarosan megállapítottam, hogy a herceg hernyós Citroen-nyomai és Beadnell Fordjainak duplakerekű csapái egymást takarva ugyanabban az irányban vezetnek.

Nem lehattunk messze a Murr-kúttól. Néhány km után azonban az autónyomok probléma elé állítottak. Nagyobbik részük továbbfutott északi irányban, vagyis a Darb el Arbain-vonalán, némelyikük azonban kelet felé fordult. Emlékeztem, hogy a herceg leírása szerint Bir el Murr nem fekszik a Darb el Arbainon, hanem annak keleti szélétől 5 kilométerre keletnek. Arra fordultam tehát és nemsokára szűk szorosba értünk, ebből medenceszerű völgy nyílt.

A katlan déli oldalán sok alam volt látható a szegélyező dombok gerincén. Az autónyomok is arra vezettek, de ott össze-vissza fordultak és nem lehetett többé kiokosodni belőlük.

Kútnak vagy forrásnak semmi nyoma sem volt.

Egyideig tanakodtunk, hogy vajjon helyes volt-e ebbe a zsákutcába befutni, azután elhatároztuk, hogy — dél lévén — egy sextansmérést fogunk végezni.

Mialatt a mesterséges horizonttal bajlódtam, L. barátom pár lépést tett oldalt és... majdnem belelépett egy sziklahasadékba, amelyben zöldes víztükör csillogott!

Sohasem találtuk volna meg a Murr-kutat, ha nem így a véletlen szerencse folytán.

A szörnyű hőség ellenére — a kocsik árnyékában 62 fok Celsiust mértünk — nekiláttunk a kút kiásásának és üres benzinkannákkal magas alapot építettünk melléje.

Kitűnő jókedvem volt, mert íme, ismét egy, a térképen feltüntetett fixponthoz értünk.

Murr arabul keserűt jelent, a víznek volt is némi íze, de egészen ihatónak találtuk. Csak később jöttünk rá, hogy a «keserűvíz» elnevezés nem mindig vonatkozik a víz ízére, hanem inkább annak «jótékony» hatására.

Egy üres láda oldalára felírtam ittletünk idejét, benzin- és vízkészletünk adatait és továbbindultunk.

Visszatértem nyomunkon a többi autócsapáéhoz és vígan követtem azokat észak felé.

Itt nagyon rossz sziklás talajon kanyarog a Darb el Arbain. A körülfekvő hegyek miatt egészen összeszűkül a karavánút és az egyes mesgyék helyett mélyen kitaposott országútszerű mederré lesz.

Kúpalakú, alacsony sziklacsúcsok szegélyezik az utat, tetejükön fehérlenek a keselyűk által összehordott csontok ezrei.

Egy helyen egész sor halálfej vigyorgott reánk, bizonyára egy rablótámadás vagy rabszolgaszökés tragédiájának borzalmas emléke.

Lassankint kiérünk az alacsony dombok közé s csak jobbkez felől húzódik útirányunkkal párhuzamosan egy

szakadozott dombvonulat. A karavánút ismét kiszélesedik, de rendkívül hepe-hupás, hullámos talajon vezet végig, úgyhogy csak egészen lassan haladhatunk előre.

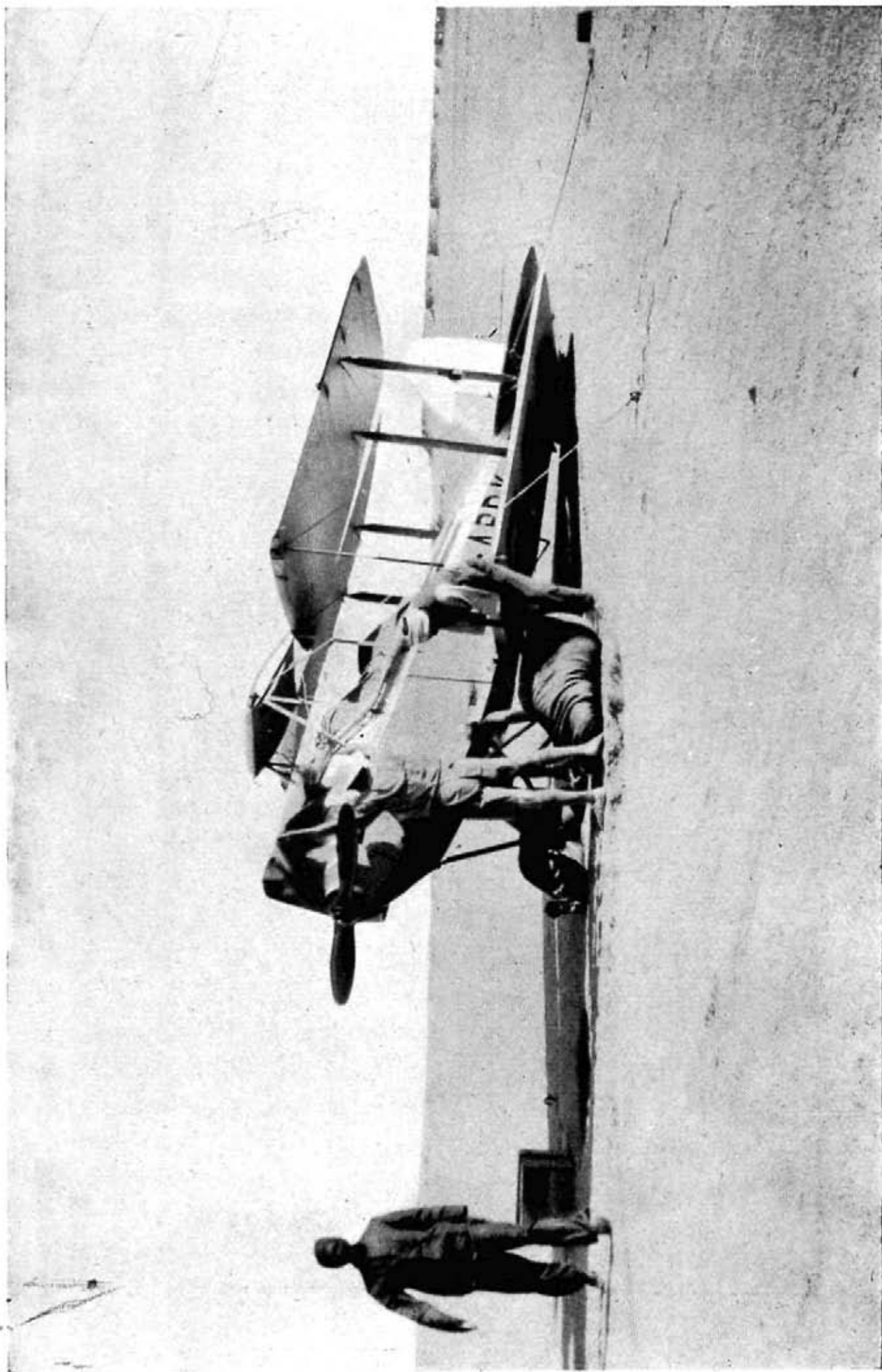
Jobbkéz felől alacsony sziklahegy tűnik föl, gerince sorbanálló, hegyes sziklalapokból áll. A térkép szerint ez a Dzsebel Um es Serser, «a sarló anyja», mert az egyiptomi földművesek sarlója ugyanolyan fogazással van ellátva, mint nálunk a fűrész.

Innen mintegy 70 kilométerre egyedülálló csúcsos hegyhez kellene érünk. A térkép Dzsebel el Vagif-nak, «a hegyes hegy»-nek nevezi. Nem messze attól kezdődnek majd a félelmetes homok-dünék, a Líbyai-sivatag egyik leghosszabb dünevonulatának, a hírhedt Abu Moharig-dünéinek déli kifutói. Ez a futóhomokdombokból álló hatalmas dünelánc a Földközi-tenger partjától mintegy 100 kilométerre fekvő Kvattara mély-földtől indul ki és közel 900 kilométer hosszúságban terjed egészen a Kharga-depresszió déli széléig.

Tudósok megállapították, hogy az Abu Moharig-düne mai hosszúságának eléréséig 70,000 esztendeig épült a szél behatása alatt. Számunkra ez a düne-lánc lesz a legsúlyosabb akadály. Az Arbain-út valahol Kharga alatt keresztülkacsringózik a homokbuckák között, de most már számítottam azzal, hogy ott még a tevecsontvázak sem lesznek majd láthatók.

A mesgyéket és az automobilnyomokat követve végre feltűnik a láthatáron a csúcsos hegy. Amikor melléje érünk, lábánál a herceg expedíciójától származó üres benzinkannákat és konzervdobozokat találunk. Elhatározom, hogy innen fokozott figyelemmel fogom követni a hernyóláncos autók nyomát, de alig 15 kilométer után világossárga, egyelőre még kemény düne-homok borít el minden nyomot. A láthatáron feltűnnek az első homokbuckák, és mire odaérünk, észreveszem, hogy kelet felől már jóideje a düne hullámvonala kísér.

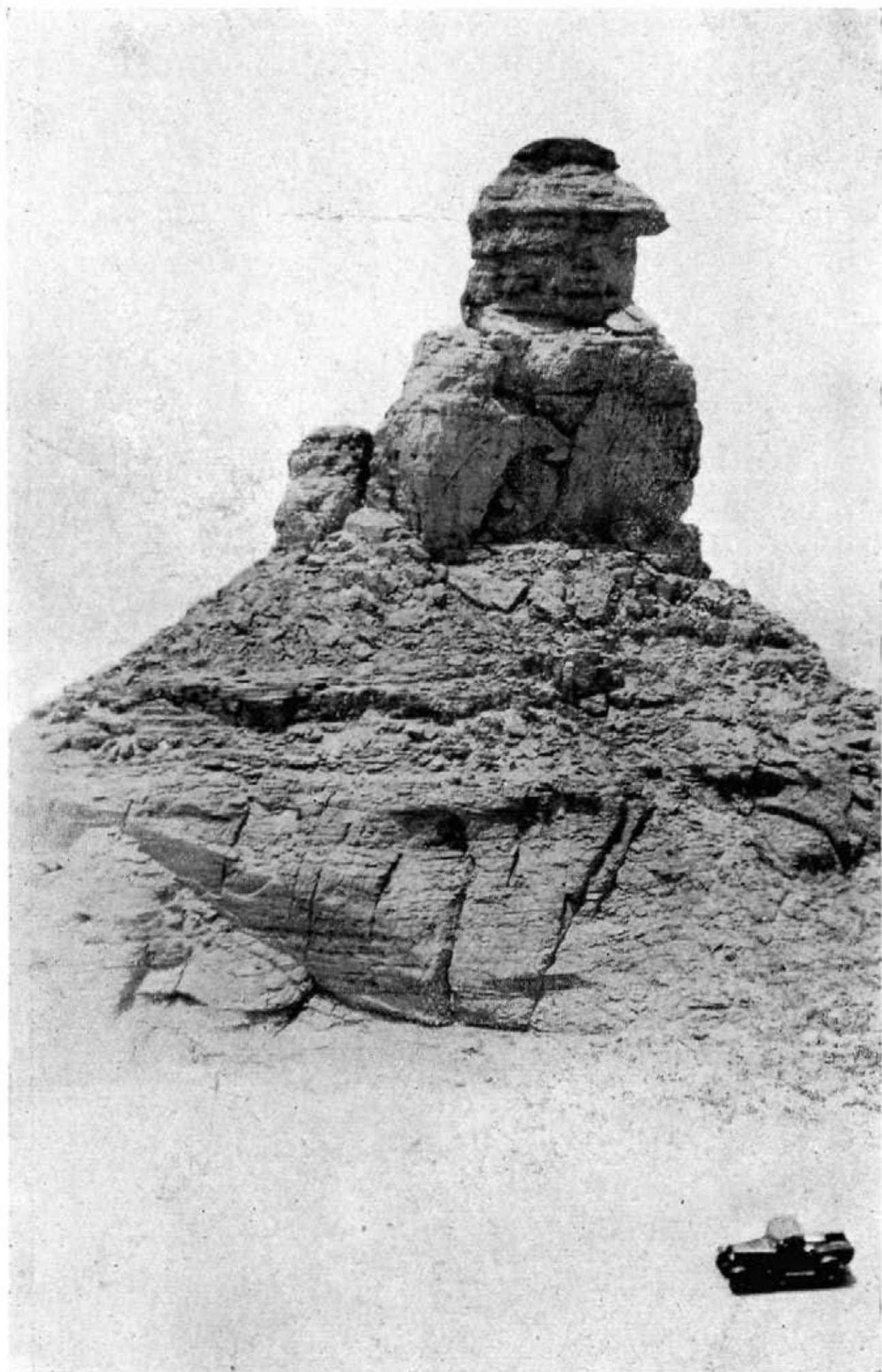
Az egyes homokdombok mintegy 30 méter magasak, vörössárga, folyékony futóhomokból állanak, olyanból, amilyent a homokórákban használnak. A szélirány oldalán,

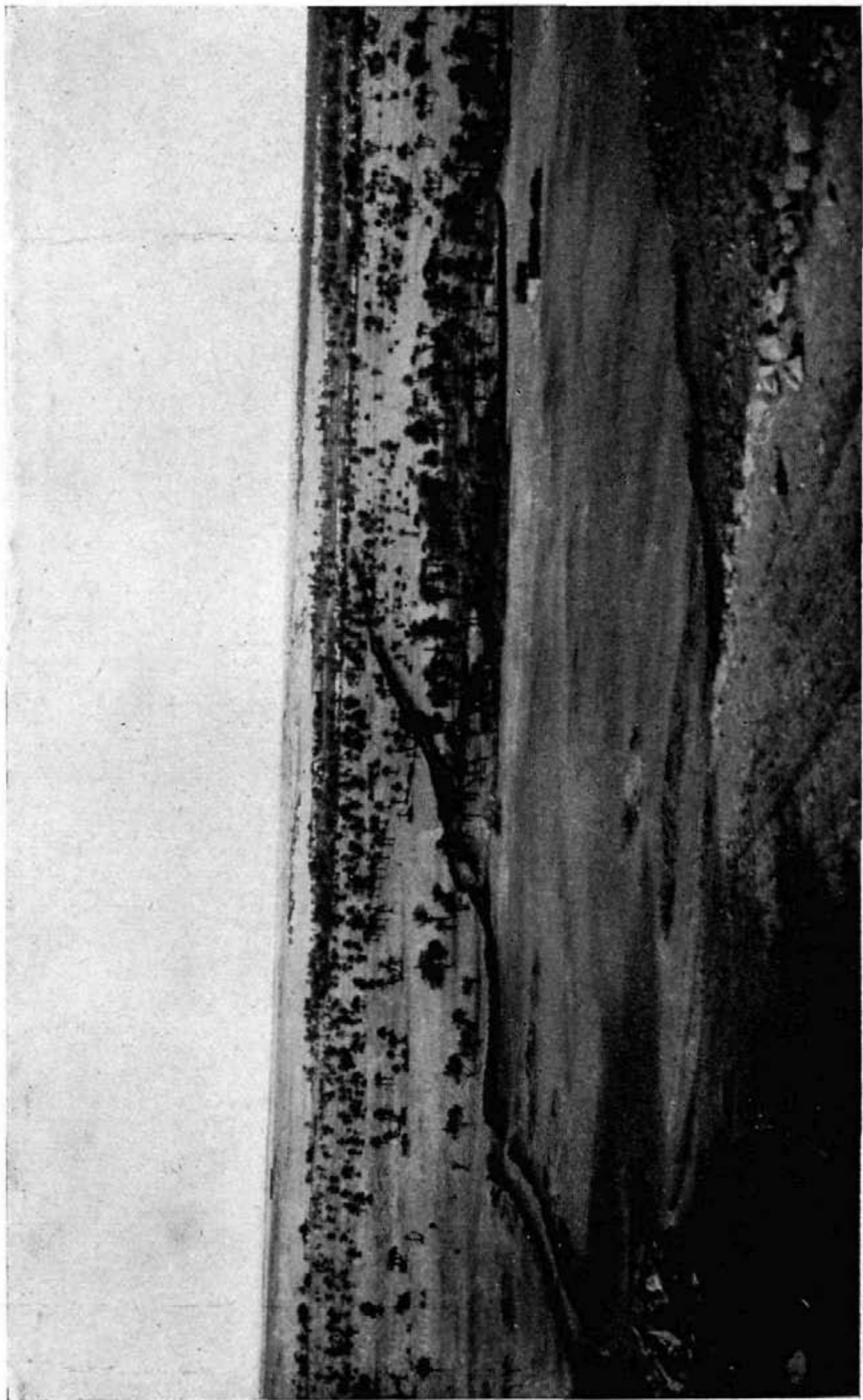
A leforgonyzott «moly».

Útban Kufra felé.

Az ördög kertjében.

Kufra-óázis.

vagyis északi oldalukon enyhén emelkedő, néhol hullámos a dűnék háta; déli lejtőik meredekék és az éles felső peremről már a legkisebb szélfuvallatnál is csurogva permetezik alá a homok. Az egyes dűne-dombok hosszú, tarajos homokláncokkal vannak összekötve. Közöttük sík, kemény talaj, minden kavics nélkül. Versenykocsikkal fantasztikus sebességeket lehetne elérni ezekben a hosszú dűne-völgyekben!

De egyre szűkülnek a völgyek, egyre kacskaringósabban nyílik meg egy-egy átjáró hol jobbra, hol balra, és végül lehetetlenné válik az iránytűkurzus betartása. Helyenkint csak egészen keskeny talajsáv vezet keresztül két-két dűne-domb között, aztán villámgyorsan be kell fordulnom valamelyik oldalvölgybe, hogy neki ne fussak az előttem hirtelen felbukkanó futóhomok-hátnak. Önkénytelenül gyorsítok és már csak ösztönszerűleg tartom az északi irányt, amennyire lehet. Az embert ebben a narancsvörös, körvonal nélküli labirintusban valami különös érzés fogja el, valami szorongó menekülésvágy, csak minél gyorsabban el innen, ki ebből a kérlelhetetlen csapdából!

Tán már egyórája rohanunk, forgolódunk a szeszélyes homokhullámok között, tán épp a századik mellék-völgybe rántom a kocsit abban a reményben, hogy még idejekorán meglátom a továbbvezető kiutat, és végül körben száguldok egy katlanban, mert köröskörül vörös homokfal keríti be. Barátom tompa, elfásult érzéssel követett, már rég szeretne szólni, hogy hagyjam abba ezt a kilátástalan, irány nélküli rohanást és most, amint nyomomat követte, későn veszi észre, hogy egy dűne lábánál hirtelen elfordultam és teljes sebességgel ráfut a folyékony homokra. A következő pillanatban kocsija a hágcsóig elsüllyed.

Nem is igen bánom az elakadást. Már rég úgy érzem, hogy valahogyan másképpen kellene cselekednem. Amíg a szudániak előveszik hosszú kötélünket és azzal összekötik L. gépét és az én kemény talajon álló kocsimat, felmászom a legmagasabb dűne-hátra.

A látvány nem volt valami vigasztaló. Köröskörül a láthatáron mindenütt ezek a narancsvörös, hullámos

düne-hátak. Messze elől észak felé mégis sziklahegyet pillantok meg, amely a térkép szerint az Abu Moharig-düneben elmerült három Abu Bajan-hegyek egyike lehet. Mikor szemem hozzá szokik a düne-lánc vonulatainak felismeréséhez, még örvedetesebb megfigyelést teszek. Ez a katlan, amelyben állunk, észak felé egészen keskeny homokfallal van eltorlaszolva. Azon túl hosszú, kígyózó dünevölgy a sziklahegy irányában. Elhatározom, hogy megkísérellem ennek a keskeny falnak az áttörését. Jól emlékezetembe vésem a betartandó irányt és aztán térdig süppedve a homokban leszánkázok a kocsikhoz.

Óvatosan megfeszítem a kötelet, és mialatt a többiek mind tolják L. kocsiját, egy rántással kiszabadítom. Megmagyarázom L.-nek szándékomat, és hogy amennyiben keresztülvergődök a homokfalon, nyomom mellett teljes sebességgel ő is kövessen. Ha megakadnék, majd a kötéllel visszahúzhat.

Amilyen messzire csak lehet, visszafordulok a katlan keskeny talaján, hogy minél hosszabb nekifutást vehessek. A felbúgó motor 60, majd 80 kilométeres sebességre hajtja a kocsit. Még mielőtt elérem az előttem tornyosuló homokhullámot, már túlléptem a 90 kilométeres sebességet, és aztán... — tán behúnytam a szememet — a mellettem ülő kabír rikácsoló felkiáltása... a kocsi hirtelen felágaskodik, óriási homokhullámot szórva kétoldalt és a következő pillanatban boldogan nevetve futok ki a túlsó dünevölgy kemény talaján.

Most néhány izgalmas pillanat következik. Hallom L. motorjának a búgását, amint szédületes iramban közeledik a minket elválasztó homokfalhoz; nézem azt a rést, amelyet én ütöttem az éles hullámtarajon és aztán — mint egy ház falán keresztül vágódó gránát — hatalmas homokszökőkút alatt előtör barátom kocsija.

Természetesen a látvány izgalmaiban megfeledkeztem arról, hogy fényképezzek!

A Nap lenyugvóban van és én még mindig kergetem a kilométereket ezekben a rettenetes dünevölgyekben. Ha alkalmam nyílik, jobbkéz felé befordulok a szomszéd

völgybe, mert az az érzésem, hogy csakis így juthatok ki az Abu Moharig keleti oldalára.

Elértük a magányos sziklahegyet épp azokban a percekben, amikor a napnyugtával egyszerre a sivatag lát-határa «felemelkedik». Most már nem úsznak a távoli dűne-hátak a délibáb víztükrében, most már élesen rajzolódnak körvonalaik az alkonyulatban. De ameddig a távcsővel csak ellátok, mindenütt a dűnék végtelensége.

Egyideig még rohanok tovább. Beesteledik, elmúlik a rövid derengés és be kell kapcsolnom a fényszórókat. Végre belátom, hogy így már sehogysen különböztethetem meg a kemény talajt a futóhomoktól és egy nagy barkán leomló oldalának ölelő karjai között megállítom a kocsit.

— Where are we?

— I do'nt know I am sure!

Már a következő pillanatban ráeszmélek, hogy hibáztam. Hosszú utazásunk alatt megszoktuk, hogy mindig angolul beszéltünk egymással. Abdulla, a halfai soffőr azonban ért angolul... nem szabadott volna azt mondanom, hogy nem tudom, hogy hol vagyunk!

Lakonikus válaszom kirobbantotta L. régen visszafojtott idegességét. A szemrehányások özönével halmoz el azért, hogy ilyen esztelenül belerohantam a dűnék közé.

— Nem szabadott volna Dzsebel Vagif után elhagynunk az autónyomokat!

— Hiszen követtem volna őket, ha nem tűntek volna el a homok alatt.

— Akkor sem szabadott volna így össze-vissza forgolódnunk. Az iránytűvel ki kellett volna jelölni az egyenes vonalat és azt követni!

— Hogyan akarod betartani az egyenes vonalat a dűnék között?

— Mit tudom én? Gyalog kellett volna előremenni és az egyes dűnék tetején üres benzinkannákat elhelyezni.

— Akkor óránként esetleg 10 km-t tettünk volna meg!

— By God! Nem követlek többé ebben az örült kacskaringózásban. Holnap a nyomunkon visszatérünk Dzsebel Vagif-hoz és onnan majd én vezetek!

Most veszem észre, hogy barátommal valami baj van. Tán az egyedüllét Szelima-oázisban, vagy tán napszúrás? Igyekszem neki nyugodtan elmagyarázni, hogy a visszatéréshez már nem futja a benzinkészletünk. Dzsebel Vagif óta 80 km-t tettünk meg, holott Kharga-oázist már 60 km után el kellett volna érni. De ha leszámítjuk a dűne-völgyekben leírt kígyóvonalunk fordulóit, akkor még 10—20 km-re lehetünk az oázistól. Tudom, hogy az irányban nem tévedtem, erre vonatkozólag szilárdan megbízom ösztönömben, de lehet, hogy nyugat felé tértem el és hogy az oázissal párhuzamosan haladtunk. Holnap reggel mindenekelőtt 20 km-t teszünk kelet felé és csak azután folytatom útunkat északra.

A szudániakra sem tett jó benyomást, hogy immár másodszer táborozunk ismeretlen helyen, holott én megígértem, hogy estére már Khargában leszünk. Barátom izgatott viselkedése is nyugtalanítja őket, és most, hogy mindkét kocsiból kirakja az összes víztartályt és azokat sorbaállítja fekvőhelye mellett, a feketék izgatott sugdolózásba kezdenek.

— Senki sem nyúl a vízhez engedélyem nélkül! Eltévedtünk és ezentúl csak adagokban osztom ki a vizet.

L., mintegy szavai megerősítésére, elővette vadászfegyverét és azt a vizeskannákra fektette.

Ennek már fele sem tréfa! Ha most megengedem, hogy nyilván beteg barátom pánik-érzése átragadjon a szudániakra, akkor még komoly bajba kerülhetünk. Nyugodtan felkeltem és odamentem L.-hez. Szónélkül felvettem az egyik kétgallonos kannát (még négy ilyen volt tele, tehát kereken 40 liter) és odavittem az emberekhez: «Vallahi! Mit álltok tétlenül? Rakjatok tüzet és főzzétek meg a teát!»

Amikor elviszem L.-nek a párolgó kancsót, — Allah bocsássa meg bűnömet — expedíciós patikánkból jókora adag brómot csúsztattam a teájába. Ennek hamarosan meg is van a hatása és hál'Istennek, nemsokára elalszik.

Én is leheveredtem homokágyamra, de nem jön álom a szememre. Hallom, amint a tűz körül suttognak a szudániak.

— ... Csak hagyjátok! A Basmahandisz (így nevezik Egyiptomban és a Szudánban a mérnökembereket) tudja, hogy mit csinál. Az üveg, amit a szeméhez tart és az a cső, amelyen keresztül a Napot nézi, biztosan elvezet bennünket Khargába. Nem megmondta a papíros után, hogy Bir el Murrhoz fogunk érkezni és Dzsebel um es Serser nem volt-e valóban olyan, mint egy sarló?

Ez Abdulla hangja, úgy látszik, védelmemre kelt.

— Sokat utaztam a sivatagban, de sohasem utaztam a papíroson. — Ezzel a térképet érti az öreg Mohammed, aki a régi kabír meggyőződésével megvet mindent, ami irat és nem tapasztalat.

— El Kharga igen nagy oázis, — mondja az aszkari — hallottam olyanoktól, akik a Mazr-ból (Egyiptom) jöttek. Bizonyára rá fogunk találni.

— Insa' Allah — mormogja a másik kettő.

Kocsim fényoszlopját ágyneműmre fordítottam, hogy azt elrendezzem és hirtelen — nagyot dobbant a szívem — valami finom fehér pont suhan a fénycsóvában. Oly kecses és légies, amilyen egy pálmapiillangó csak lehet. Eloltom a lámpát és most én űzök játékot a kicsinyhitűekkel.

— Mohammed!

— Effendim?

— Van a sivatagban pillangó?

— Nincsen Uram!

— Hol találhatnék fehér pillangót?

— Miért, Uram?

Az öreg kabír felállt és aggodalmas tekintettel közeledik. — Nem értem? A fehér pillangó a kertekben van! ...

— Te mondd! És nézzetek ide, ó ti hívők!

Ismét felgyújtom a lámpát és a fehér fénycsóvát néhány aggodalmas pillanatig a magasba fordítom. Azután átvillanik rajta egy fehér pont, és mintha egy szájból jönne, elhangzik a felkiáltás:

— El hamdu l'illahi!

Még sokáig nem csillapodik az öröm, és végre is megnyugodott, és boldogabb emberek azok, akik a csillagos

égbolt alatt nyugovóra térnek, mert most már nem lehet messze az oázis.

Feltettem magamban, hogy még napkelte előtt fogok felébredni és az aránylag hűvös éjszaka kitűnően kipihentetett. Épp dereng, amikor megmászom a magas dűnét. Odalent társaim takaróikba burkolódzva alszanak, és a két kocsi, mint két pihenő állat, mintha saját nyomukra lennének kipányvázva. Mily parányi és jelentéktelen innen felülről nézve ez a kis csoport! Mit is keresnek ezek a pontok itt a végtelenség birodalmában? Hogyan merészkedhettek ide ezek a pihenő élőlények a halál birodalmába, miért rajzolták éles nyomukat az érintetlen szűz felületre?

Úgy érzem, mintha szentségtörést követtünk volna el azzal, hogy behatoltunk ebbe a fenséges magányba és erőt vesz rajtam a sivatag-vándor benső alázatossága a teremtés végtelenségével szemben. Nem lehetett véletlen, hogy azok a legnagyobb Törvényhozók, akik az Egy-Isten tanát hirdették, a sivatagbóljövet kezdték meg működésüket!

A keleti láthatáron meghasad az első pirkadás és a felkerekedő könnyű szél különös mozgásba hozza a dűnetarajokat. Még nem vehetek ki részleteket, de ha a messzelátót mozdulatlanul rászögezem valamelyik éles dűneperepre, látom, amint állandóan valami változás rezeg végig a homokfelületen. A lefolyó homokszemcsék alig észrevehető, de örökös vándorlása . . .

Észak felé még nem láthatok semmit és most kegyetlen játékba kezdek önmagammal. Arcomat kezeimbe fogom temetni és nem fogok feltekinteni addig, amíg az előttem fekvő óra mutatója nem mutatta öt perc lefolyását.

Valóban csak öt perc volt, vagy tán itt a határtalanság birodalmában az idő is a végtelenségbe merült?

Az óramutató mégis elérte az ötödik percet és most lassan észak felé fordulva szememhez emelem a messzelátót:

A látómező körében végtelen dűne-sorozat hullámvonalai rajzolódnak le és messze a láthatáron felettük kiemelkedő sötét foltok, pálmacsoportok magas koronái . . .

— Kharga-oázis!

Kiáltásom az alvókat felébreszti. Emlékezetembe vésem az irányt, amelyen mennünk kell és lesietek embereimhez. Reggelire nem is gondolunk. Gyorsan felrakjuk holminkat, azután erőltetett közönnyel várjuk, amíg a motorok átmelegszenek. Kényelmes tempóban megindulok, L. a megszokott módon követ.

A dűnék lassankint elmaradoznak. A távolban tamariszkusz-bokrok tűnnek fel, baloldalunkon a dűnék közül egy alacsony sziklás hegy orma bukkanik elő, — valószínűleg az északi Abu Bayan — azután messze előttünk pálmák lesznek láthatók. Amikor kilométerórám a táborhelyünk óta megtett 25-ik kmt regisztrálja, zöldelő termőföldek széléhez érkezünk. Minden átmenet nélkül a szélső öntözőcsatorna egyenes vonalánál végződik a sivataghomok és kezdődik az élet birodalma.

Döcögve hajtunk a termőföldön keresztül és máris arra vigyázunk, hogy kárt ne tegyünk abban, amit emberi kéz létesített. Azután megállunk néhány agyagkunyhó előtt, amelyeknek lakói ijedt arccal bámulnak ránk. Nem szólnak, nem köszöntenek, csak néznek álmélkodó szemekkel, de azért élő emberi arcok, nem olyanok, mint a Darb el Arbain fehéren vigyorgó néma útmutatói!

De csak pillanatokig tart ez a mozdulatlan elbámulás, leugrálunk a kocsikról és most össze-vissza egymás kezét rázzuk.

— Katarchérek, el hamdu l'illallahi . . . , hála legyen Allahnak, hogy átvezérelt a sivatagon!

Szudáni kísérőink ünnepélyes hálaimába kezdenek. Ősi szokás szerint a szerencsésen megérkezett sivatagvándor köszönetet mond tevójének is, embereink megható mozdulattal a derék gépek felé fordulnak és jobbjukkal megérintik a hűtőket, aztán, mint a köszöntésnél, szívükhöz viszik kezüket.

A Szudán és Egyiptom közötti út, amely a máhdi felkelés óta feledésbe merült, íme ismét megnyílt. A Darb el Arbain középső szakaszán először keltek át a modern kor közlekedő eszközei!

Kharga-oázis legdélibb falujánál vagyunk. Ein el Uah,

«az oázis szeme», lakói körénk sereglenek. A férfiak alig tudnak felocsudni álmélkodásukból, de egy öreg asszony sivalkodó korholása végre észretéríti az embereket:

— Mit álltok és báméskodtok? Vándorok érkeztek a sivatagból! Hát elfelejtettétek apáink szokásait? Hozzatok vizet, tejet . . . — és harsány hangon belekezd az asszonyok üdv rivallgásába: — Lu-lia, lu-liaa . . .

A jó emberek alig akarják megérteni, hogy a Szudánból jövünk. Csak ködös képzeleteik vannak arról a távoli országról, ahol az emberek mind feketék és vadak.

Az öreg sejk fejcsóválva síránkozik:

— A Darb el Arbain? Oh, hiszen már nem is lehet meglátni az utat. Gyermekkoromban apám még kivonult az érkező karavánok elé . . ., vízzel és datolyával . . ., de most már nincsenek útjelzők, már belepett mindent a homok!

Elmondja, hogy néhány esztendővel ezelőtt egy nagy úr, egy herceg járt erre sok zakatoló gépkocsival, de nem tért erre vissza, ki tudja, hol maradt a sivatagban . . .?

A pompás friss tejtől felüdülve érdeklődöm a további út iránt. Még jó messze vagyunk az oázis székhelyétől, Kharga falutól, mintegy 120 km-re.

Kharga, a «külső oázis», az öt egyiptomi lakott oázis között a legnagyobb. Közel 300 km hosszú, 20—30 km széles, mély depresszió, északdéli irányban húzódik a Nílus völgyével párhuzamosan, attól mintegy 250 km-re nyugatra.

Az oázis medencéjét északról és keletről az a 300 méter magas sziklafal zárja körül, amely a nílusmenti sivatagfennsíkot határolja. Keletiszélén a Líbyai-sivatag leghosszabb dűne-láncolata, a hírhedt Abu Moharig, a «hőség atyja» vonul végig. Ennek déli nyúlványai ráfutnak az oázis keleti szélét határoló sziklaperemre és így az ovális Kharga-depresszió egészen körül van zárva, egyik oldalról a magas sziklafallal, a másiktól a dűnék áthatolhatatlan buckáival.

Valamikor termőföld lehetett az egész nagy katlan, de az évezredek folyamán mindinkább elsivatagosodott, mind mélyebbre szállt a földalatti vízvonulat szintje.

Ma már csak elszórva egymástól, nagy távolságra fekszenek a megművelhető vegetációs foltok.

A legdélibb termőföld-szigetnél vagyunk, alig 20—30 holdas terület. Néhány kilométerrel feljebb két másik falu fekszik, Megsz-Gebli és Megsz-Bahari, a «déli és az északi vám». Ez az elnevezés még a karaván-kereskedelem idejéből származik, amikor az oázis lakói itt vették fel a szabad átvonulást biztosító vámot.

Hamarosan akad egy fiatalember, aki odáig elvezet. Onnan, úgy értesülünk, már autónyomokat követhetünk Baris faluig és attól egészen a székhelyig, Khargá-ig, mert a kormányzóság Fordkocsijai már ellátogatnak a déli községekig.

Az oázis területén ismét jól láthatók a Darb el Arbain mesgyéi. Itt állandóan használatban maradt az út. Gépeink szempontjából még korántsem estünk át a nehézségeken. Hihetetlenül rossz, hepe-hupás vagy futóhomokos a terep.

Elhaladunk néhány ezbah (tanya) mellett és megcsodáljuk azokat a római időkből származó romokat, amelyek arról tanuskodnak, hogy hajdanában sokkal nagyobb volt az oázis megművelhető területe.

Dél felé végre elérjük az oázis szívét, Kharga falu nagykiterjedésű pálmaligeteit.

A perzselő napsugár után jólesik a pálmaerdők árnyékos félhomálya. Kharga lakosainak fő jövedelemforrása a datolyapálma. Hármásával, tízesével, magas agyagfallal vannak körülvéve az egyes pálmacsoportok, asszerint, hogy tulajdonosuk szegény vagy gazdag ember.

Az utak és ösvények valóságos alagútjai vezetnek a tulajdonvédelem ilyen esztelen labirintusán át. Alacsony, erősen elzárt faajtók mögött, amelyeken csak meghajolva lehet bejutni, ezek a pálmafakertek az ezeregy éjszaka meséit sejtetik velünk.

Végre eljutunk a kormányzósági épülethez, ott az oázis kormányzója rendkívül szívélyesen fogad és ünnepélyesen üdvözlől abból az alkalomból, hogy sivatag-expedíciónk sikerült. Késedelem nélkül sürgönyöket menesztünk az egyiptomi és szudáni hatóságokhoz, hogy a repülőgépek készenlétét szüntessék be.

Minden a legjobb rendben megy, a megrendelt benzín-

készlet már napok óta vár reánk, sőt a kormányzó egy vezetőről is gondoskodott, aki majd az oázisból az egyiptomi fennsíkra fog vezetni.

Magamban ettől a hegymászástól féltem már napok óta. Három lehetőségünk van ahhoz, hogy a Kharga-medencéből feljussunk a platóra. Az első a Darb el Arbain lenne, amely a Kharga-depresszió északi csúcsánál vezet ki az oázisból és Assziut-nál torkollik a Nílus völgyébe. A kabír állítása szerint ez az út gépkocsi számára teljesen alkalmatlan, mert a hegyszoros annyira tele van szórva sziklagörgeteggel, hogy a tevéket is egyenkint kell ott vezetni. Másik lehetőség a keskeny nyomtávú vasútvonal. De erre vonatkozólag a kormányzó azt mondja, hogy egyes helyeken a sziklába vájt, szűk átvágások miatt bajosan mehetünk a vasúti pályán. Van végül egy régi karavánút, amely egyenesen keletnek vezet. Ezt javasolja új vezetőnk, az öreg, félszemű beduin.

Minél kevesebb időt akarunk veszteni és úgy határozzuk, hogy még ma megkíséreljük, hogy a fennsíkra feljussunk. Vadi-Halfától idáig 1100 km-t tettünk meg és most már ezt az utolsó 250 km-t, amely a Nílus völgyétől még elválaszt, minél előbb szeretnők megtenni.

Üzemanyagunk kiegészítése után a barátságos hivatalnoktól elbúcsúzunk. Csak az érint fájdalmasan, hogy a derék kormányzó útunk sikere fölötti örömeiben — amely öreá az utóbbi napokban a hivatalos sürgönyök áradatát, felelősséget és gondot zúdított — elfeledkezik arról, hogy ebédre meghívjon. Szerencsére van Khargában egy pihenőház, amelynek vendégkönyvében nem egy kiváló egyiptológus dícsérettel nyilatkozik az öreg Omár konyhájáról.

Új kabírunk hajlotthátú, bőbeszédű ember, itt Khargában úgylátszik nagy híre van, de reám nem a legintelligensebb ember benyomását teszi. Miután a kormányzó és hivatalnokai ismételten biztosítottak arról, hogy a vasútvonalon lehetetlen lesz továbbhaladnom, úgy határozzuk, hogy a keleti hágón kíséreljük meg a fennsíkra való feljutást. Ahogy az oázist elhagyjuk, a vasútvonalat keresztezzük és szomorú szívvel látom, hogy a sínek nyomtáva

csak 75 cm. Ügylátszik, tényleg valami miniatürvonat közlekedik ezen a pályán.

Telepítvények és kertek mellett vezet a kabír, de oly rettenetes helyeken, hogy még mielőtt az oázist elhagytuk volna, sokat szenvedett abroncsaink közül kettő is kidurrantik. Nekem az egész idő alatt a vasúti pálya jár az eszemben.

— Nem láthatnám az állomáson a vasút egyik kocsiját?

— Nem, mert hetenkint csak egyszer közlekedik a vonat és az éppen holnap érkezik meg Farsiutból.

Az a kísérletem, hogy az öregtől a vasúti kocsi szélességét megtudjam, eredménytelen marad. Végre is mint egy gyereket kérdezem ki.

— Ültél már a vasúton?

— Igen, sőt gyakran — válaszolja majdnem megsértődve.

— Hogy ülsz a vasúti kocsiban, arccal a menetirány felé, vagy oldalvást?

— Arccal előre!

— Hány ember ülhet azon a padon, amelyen te ülsz?

— Kettő-kettő és közben lehet menni.

Ez tehát annyit jelent, hogy a vasúti kocsi legalább 3 méter széles, következésképpen a bevágások nem lehetnek olyan szűkek, hogy autóinkkal ne tudnánk keresztülhaladni. Az öreg kérdésekre esküdjük, hogy az egész vonalon nincsen egyetlen híd sem, amire én gyors elhatározással L.-hez fordulok azzal, hogy kíséreljük meg inkább a vasútvonalat.

Döcögve térünk vissza a vágányhoz és nekivágunk a szűk töltésnek. Persze, nem valami kellemes az út. A talpfák rövidebbek, mint az autók keréktávja, a töltés laza homokból áll és így csak nagy kinnal tartjuk rajta az egyensúlyt. Felváltva, hol egyikünk, hol a másik oldalt lecsúszik az átkozottul keskeny töltésről és Isten csodája, hogy fel nem borulunk.

Végre nagynehezen eltalálom azt a menetsebességet, amellyel aránylag legbiztosabban egyensúlyoz a kocsi.

Két község mellett haladunk el. Az egyik kaszárnya-

szerű, ajtó-, ablaknélküli, elhagyatott házak romjaiból áll. A kabír elmagyarazza, hogy ez még a közelmúltban száműzöttek fogolytábora volt, a háború után azonban megszüntették. Egy Szent Ilona-szigete a sivatag óceánjában!

Elérkezünk a hegy lábához. Szerencsénkre a töltés erre már görgetegekből épült és szélesebb. Azért mégsem irigylen a mozdonyvezetőket, akiknek ezt a kalandosan épített hegyipályát kell járniok. Ezen az útszakaszon sokszor a hideg futott végig a hátamon.

Mély szakadékok szélén vezet a pálya. Helyenkint mindkét oldalról 30 méteres mélység, fölötte a töltés keskeny gerincén vergődünk át. L. egy kötél táncos ügyességével pokoli iramban vezeti kocsiját; állítása szerint azért rohan, hogy növelje az egyensúly biztonságát. Én alaposan szédülök, különösen olyankor, amikor a hátsó kerekek egyike vagy másika lecsúszik a töltésről és gépem csak az alacsony síneken akad fenn. Meg is mondom L.-nek, hogy így tovább nem megyek. Minthogy úgyis késő estére jár, inkább megvárom a sötétség beálltát, — éjjel, leárnyékolt fényszórókkal legalább nem látom a kétoldali szakadék mélységét.

Módszerem bevált és a sötétben minden zavar nélkül tesszük meg mindketten a fennsík tetejére vivő hegyes-völgyes út utolsó kilométerjeit. A fennsíkon kis állomást találunk. Azokon a napokon, amikor a vonat közlekedik, a vonalmunkások hajtánnyal idáig jönnek, hogy ellenőrizzék a pálya hegyszakasját. A Nilus völgye és Kharga-oázis között két ilyen állomás van. Az egyik 50 kilométernyire fekszik Farsiuttól, a másik, ahol most tartózkodunk, 70 km-re Khargától. A keskenyvágányú vonal összhossza 220 km.

Erre a «Kiló 145» nevű állomásra a keleti szoroson át-vivő úton kellett volna elérkeznünk. Induláskor a kormányzó az állomáson lévő telefon kulcsát átadta és megkért, hogy érkezésünkről értesítsük. Pár perc múlva már a készüléknél vagyok és életemben először beszélek telefonba arabul:

— Halló, itt «Kiló 145», jelentse a Mudirnak, hogy

rendben megérkeztünk és holnap reggel indulunk a Nílus völgyébe!

Ez az utolsó éjszakánk a sivatagban. Valósággal metsző a hideg idefent a kősíkon. Embereink nagy tüzet raknak és legjobb konzervjeinket, most már takarékoskodás nélkül, osztogatjuk szét. Közben a síneken bedöcög a hajtány a vonalmunkásokkal, mert holnap délután érkezik a vonat. Arra már lent leszünk a Nílus völgyében és Egyiptom országútján teljes sebességgel száguldunk Kairó és Európa felé.

Különös fényükkel utóljára csillognak fejünk felett a sivatagi menybólt csillagmiriádjai. A felkelő Hold ezüstbe burkolja a fennsík kopár szakadékait, és tábortüzünknel utóljára hangzanak fel a sivatag örök titkairól szóló ősi regék.

Öreg kabirunk sokat tud mesélni Kufra oázisáról, ahova fehér ember nem juthat be, a szenussziakról, a sivatag korlátlan urairól.

Hangja lassan elhalkul, amidőn a sivatagban rejő mérhetetlen kincsekre kerül a szó. Hallgatói csillogó szemmel követik minden szavát:

— Khargából ősidőkben Sziva lakóinak leigázására idegen hódítókból álló sereg vonult ki. Vértezetük ezüst, sisakjuk arany volt. Vezetésükre Kharga kabirjait kényyszerítették, de ezek a férfiak — és itt fellobban a mesélő büszkesége — ismerték kötelességüket. Kivezették az idegeneket a homokdünébe és senki sem tért közülük vissza.

Feszülten figyelem az öreg meséjét, tudom, hogy ő a khargai bennszülöttek ősi hagyományát ismétli, annélkül, hogy meséjének történelmi háttérét ismerné.

Valahol ott a homoktengerben veszett el Kambyzes perzsa király hadserege, amely Khargából indult útjára, hogy Jupiter-Ammon oázisát, Szivát, meghódítsa. Már Herodotos beszámolt arról, hogy ez az 50,000 harcosból álló expedíció nyomtalanul eltűnt és Szivában még ma is beszélnek, hogy annakidején az Istenek homokföregeteget támasztottak, és eltemették a perzsákat. Minő kincseket érő fegyvereket és felszerelést rejt vajjon a sivatag homokja?

Halkan és titokzatosan suttog most az öreg az elrejtett mesebeli városról, *Zarzuráról*, amely valahol messze kint a sivatag szívében álmodja elfelejtve álmát.

Zarzura! Neve bennem is felkelti a vágyat, ami a mesélő szemében csillog. Lesz-e valaha is módom eljutni gépemmel abba az elérhetetlen birodalomba, amely a Líyai-sivatag titkát rejtegeti?

Ott is sziklahegyek és homokdünék állják az utazó útját, de nem győztem-e le éppen olyan útszakaszt, amelyet szintén járhatatlannak tartottak?

Lélekben magam előtt látom a mérhetetlen sivatag-felületet, amely mindeddig minden vándor elől zárva maradt és vonalat húzok ezen a felületen, egyeneset, mint amilyen a keréknyom a zeriren, mint a szögmérőmenti vonal a térképen, eltéveszthetlent, és matematikai pontossággal kiszámítottat, amint azt az iránytű és a tachometer számadatai kívánják.

Vajjon lesz-e ebből a vonalból keréknyom és vajjon elvezet-e ez a nyom Zarzurába, az elveszett városba, «amely olyan, mint egy fehér galamb»?

Ott is ugyanazok a csillagok ragyognak mint a mi táborunk felett és a Hold tán elfelejtett Istenek templomának romjaira önti fényét.

Valóság és álom vegyül össze a beszélgetésben, csodálatosan és titokzatosan, mint maga a sivatag és most, amidőn búcsúzom sivatagi utazásom élményétől, el fog a vágy, amit csak azok ismernek, akik megtanulták érteni és szeretni a sivatagot.

Egyedül a sivatagban.

(1932.)

Itt Birr Messahanál, 500 km-re a legközelebbi emberi településtől, három napig fogok táborozni.

Ameddig a szem ellát, köröskörül szürkéssárga, végtelen sivatag. Felettem fehéren izzik az égbolt, tán azért látszik oly áthatolhatatlannak, mert ki tudja mikor törölte át az utolsó felhőfoszlány.

Közvetlen közelemben itt-ott szikladarabok merednek ki a homokból, kőlapdarabok hevernek, de mind ez kis távolságra már belemerül a Fata Morgana víztükrének izzó egyformaságába.

Egész világom zöld sátramból és alig 200 lépésre odébb, a kút magas favázából s a mellette lévő kis kunyhóból áll.

A kunyhónál skorpiók tanyáznak, a deszkákkal cipelték őket oda, ezért kellett sátrammat távolabb felütni.

Bir Messaha, a «térképészeti hivatal kútja», 120 km-re délnyugatra fekszik a kis Terfau-i oázistól; alig 30 km-re északra a 22. szélességi foktól, az Egyiptom és Szudán közötti határvonaltól.

Az egyiptomi kormány ásatta 1927-ben ezt a kutat, hogy dr. Ball tanár talajvízmagassági elméletének helyességéről meggyőződjenek. A Líbyai-sivatagban mindenütt földalatti vízvonulatok rejtőznek, csak elég mélyre kell leásni és a keleti Szahara minden pontján vízre bukkan az ember.

Dr. Ball az ismert oázisok tengerszínfeletti magasságának összehasonlítása alapján megrajzolta az «állandó vízfelületek» térképét. Csak ott található oázisok, ahol ez a vízfelületvonal egybeesik a felszínnel. Ahol a talajfelszín magasabb, épp ennek a különbségnek kiegyenlítésére le kell ásni, hogy vízfelületet találjanak.

A végtelen homoktengernek ezen a pontján, a mérések szerint, a talajvíznek 70 méterre kellett a felszín alatt húzódnia. A sivatagkutató öreg harcosa, Beadnell, öt évvel ezelőtt tehát idejött Ford-autóival. Műszereivel átkutatta a vidéket, hogy hol talál mélyedést, amelyet az ily végtelen síkságon szabad szemmel mindenesetre alig lehetne észrevenni és megkezdette munkáját oly helyen, ahol a homok csak vékonyan borította a nubiai homokkősziklákat. Néhány arab segítségével a legprimitívebb szerszámokkal és jó adag robbantószerrel nyitották meg a sziklába a kútnát. Az alig két négyzetméter területű üregben állandóan csak egy ember dolgozhatott. Napról-napra vájták a lyukat a sziklába és a robbantások után a törmelékét vödörben emelték ki. Az autók Khargából látták el a kis munkáscsoportot vízzel és élelemmel, és a fáradhatatlan Beadnell ennek az egyhangú munkának 12 hónapja alatt bőséges időt talált arra, hogy a körülfekvő felfedezetlen sivatagot minden égtáj irányában beutazza és térképezze.

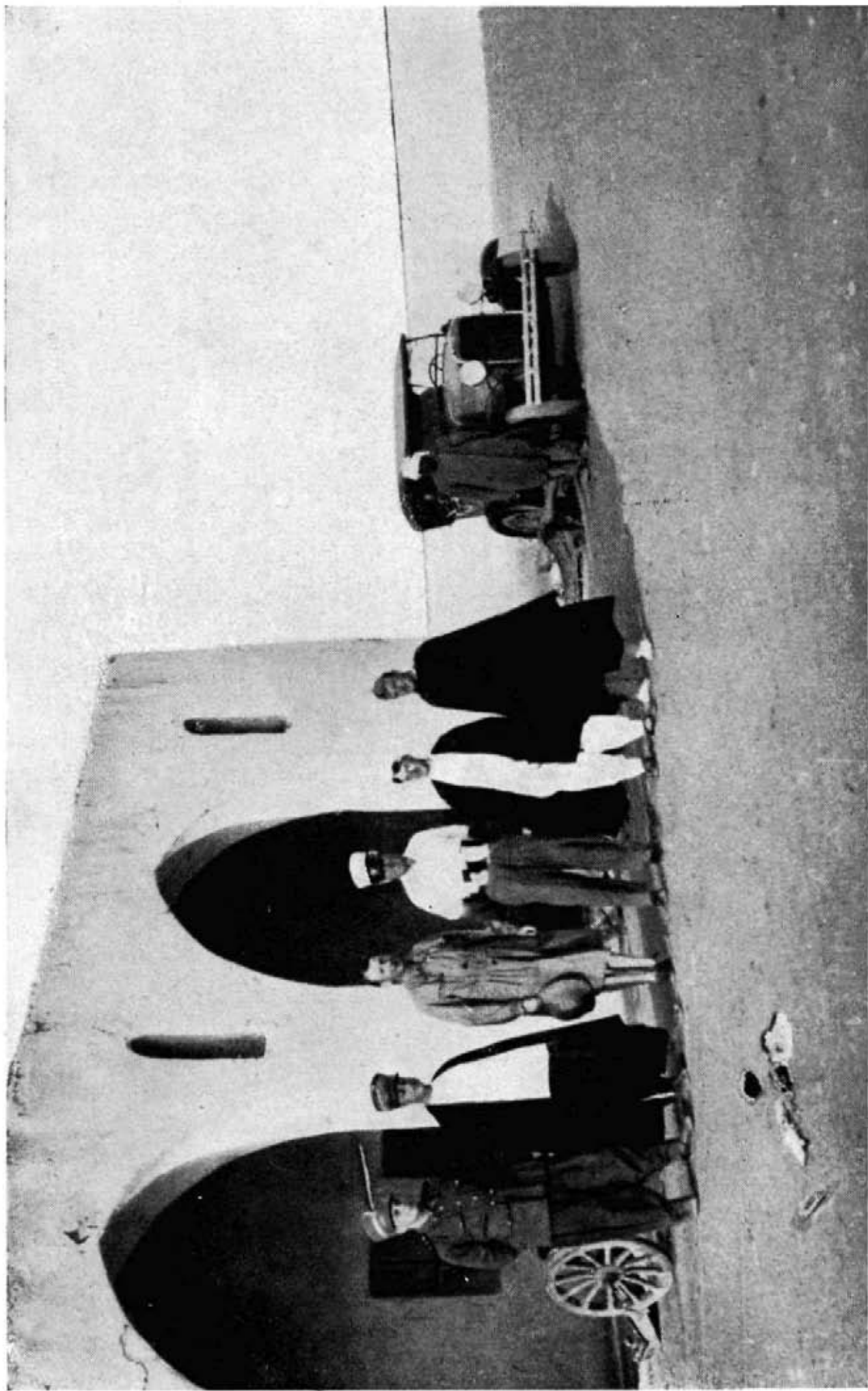
Épp karácsony estéjén — 65 méter mélységben — végre vízre bukkantak. Bőséges volt és édes, mint ahogy a tudós dr. Ball előre megmondotta.

A kút száját alacsony fakerettel és pléhveretes fedéllel látták el, hogy fölötte a homokviharak elszáguhdhassanak. Fölötte áll a kötélcsiga magas faálványa, mellette a megmaradt gerendákból s a benzinesládák deszkáiból alacsony kunyhót építettek a fogaskerekű felvonóhenger számára. A hengerről kis ablakon át fut ki az acélkötél a csigához. Egy 60 literes vas víztartó ládának az egyik keskenyebb oldalát beütötték és mint merítövödröt a drótkötél végére erősítették.

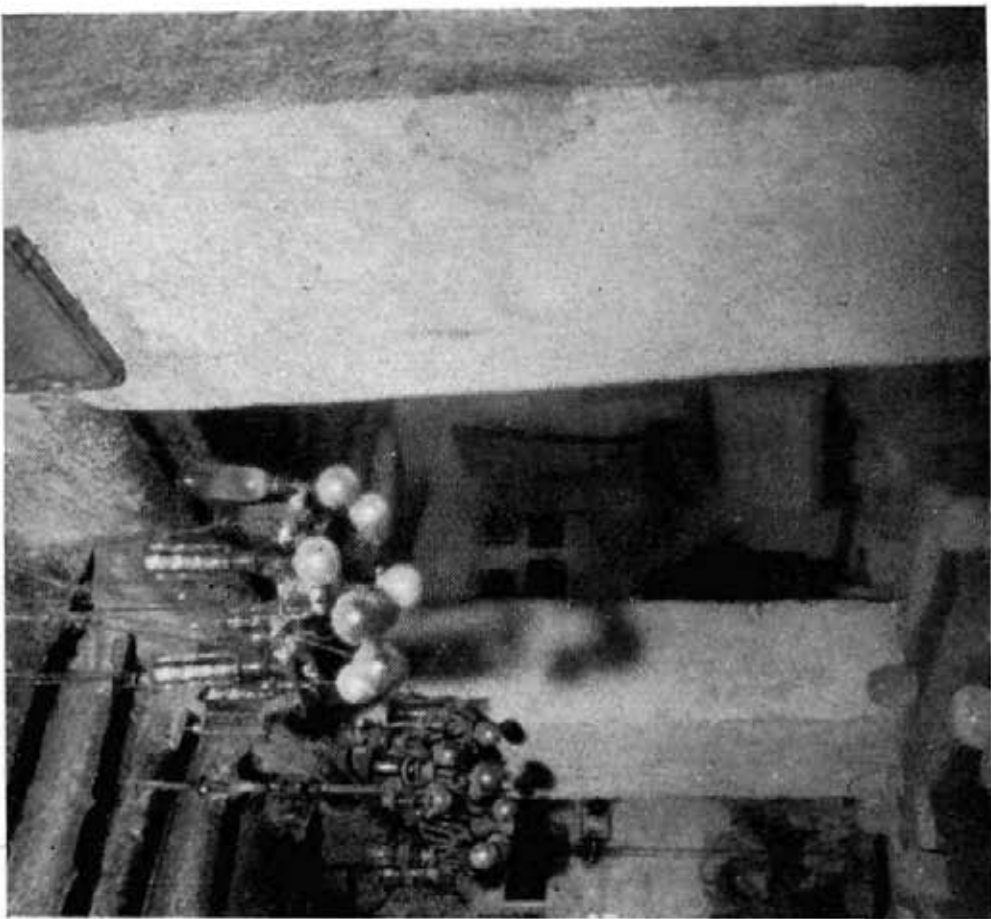
Ezzel elkészült a Messaha-kút és 12 hónappal azután, hogy a sivatagnak ezen a pontján elsőízben hangzott emberi szó, ismét olyan néma csend uralkodott a tájon, mint évezredekkel ezelőtt. Csak az északi szél dalába vegyült új panaszos hang, a kútálvány gerendái között.

Itt táborozom egészen egyedül és várom barátaim visszaérkezését.

Khargából jöttünk ide négy Ford-autóval, hogy repülő-

Az olasz tisztekkel Kufában,

A szent, Szidi Máhdi el Szenusszi sírja Tads-ban.

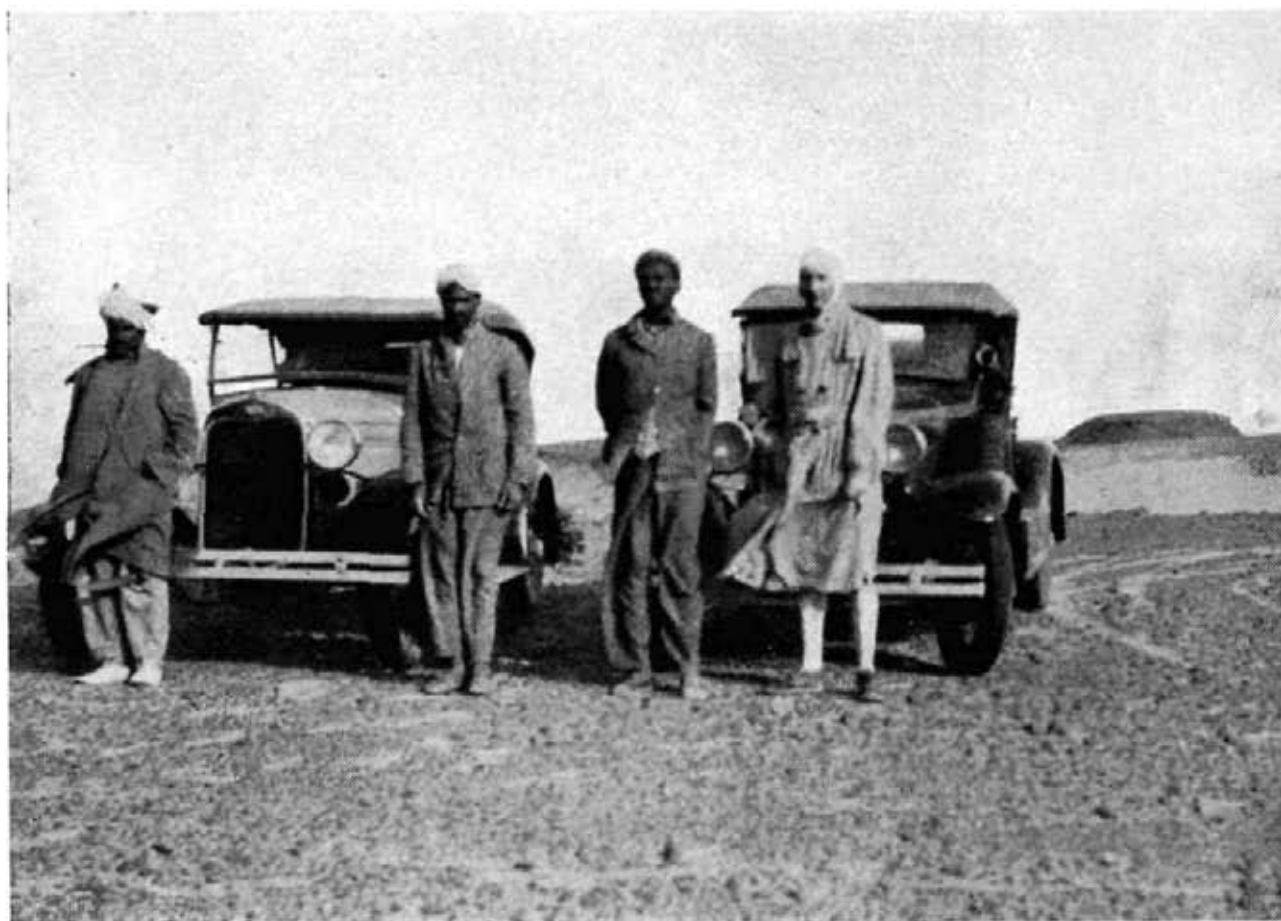
Tibu férfi.

Tibu nő ünnepi díszben.

A kufrai sóstó.

A Kufra-depresszió szélén. Balról: Abu Fudeil, Hasszaneid, Manuffli és a szerző.

expedícióm első benzindepóját elhelyezzük. Készleteink első részét egy teherautó, két laposkarosszériájú boxkocsi és egy nyitott négyülékes szállította ide. Iránytű után, másfél nap alatt jöttünk. Megérkezésünk estéjén már nem tudtuk a sötétben a kutat megtalálni és tőle mintegy 15 km-re keletnek ütöttünk tábort. Másnap reggel a túrakocsival nagy köröket írtunk le a környéken, míg végre megpillantottuk azt a hosszú gerendát, amelyet Beadnell állított fel az egyik homokhullámon irányjelzőnek. Vezetőnk, a sivatag-térképező hivatal felügyelője, P. A. Clayton, egy évvel ezelőtt már volt itt, mégis nehezen talált rá a kútra, ebben a mérhetetlen semmiségben.

Aznap még 90 km-t délnyugatnak haladtam a teherautóval és a túrakocsival, hogy elhelyezzem nagy benzindepónkat annak a dűneláncnak keleti szélén, amely Bir Messaha és Uveinat közt vonul. Clayton mérnök az előző évben átjáratot fedezett fel ezen a dűnevonalon, ez alkalommal is könnyen megtaláltunk. Néhol még a tavalyi autónyomait is követhettük, amelyek az iránytű 250 fokos vonalán nyílegyenesen a dűnék felé vezettek.

A sivatagvándor számára nincsen csalókébb akadály, mint a dűnelánc. Először a legmagasabb dűnék narancsvörös dombjai bukkannak fel a szemhatáron és úgy tűnnek fel, mintha a Fata Morgana víztükre felett lebegnének. Majd lassan lesüllyednek a sárga homoksíkságra és mint az autó közeledik lábukhoz, ez a vörös dombsor áthatolhatatlan fallá zárul össze. Csak amikor már egészen a dűnékhez ér az ember, veszi észre, hogy itt-ott a dombhullámok közé szűk völgyek nyomulnak be. Közöttük a legtöbb néhány forduló után zsákutcában végződik, de mégis mindannyi elég csalóka ahhoz, hogy a sivatag vándorát rábírják a kísérletre, hogy nem épp ott szakad-e meg a dűneláncolat, s nem épp ott van-e futóhomokmentes átjáró.

Clayton egész véletlenül talált egy ilyen átjárót s bejáratát benzinkannákkal jelölte meg. Csakhamar megtaláltuk a homokkal telített kannákat és teljes sebességgel futottunk a dűnék közt kacskaringózó 7 km hosszú szoroson át.

Kijutván a homokbuckák keleti oldalára, magányosan álló nagy dűnét közelítettünk meg, amely megítélésünk szerint valamennyi között a legkeletibb fekvésű volt. Elraktároztuk ott ládáinkat, 1600 liter benzinnel és néhány víztartót, amelyeket a Messaha-kútnál töltöttünk meg.

Még napnyugta előtt visszatérünk Bir Messahához.

Két másik kísérőm ezalatt a repülőgép leszállóhelyét jelölte meg, a kút közvetlen közelében. Ily sivatagi repülőteret elég gyorsan el lehet készíteni. Miután a legsímább, sziklamentes terepet kikerestük, azt négyszögalakban az autóval többször körüljárjuk, hogy a keréknyommal megjelöljük a határvonalat. Aztán behajtunk a repülőtér közepére és teljesen bevágott kormányval vagy egy tucatszor körben forgunk, miközben amennyire csak lehet faroltatjuk a kocsit, hogy így a jelzőkört minél mélyebben belevájjuk a homokba. Most elhagyja az autó a területet ugyanazon a csapán, melyen bejött, nehogy félrevezető vonalat írjon a homokba és a «repülőtér» kész.

Munkánkat elvégeztük, autókolonnánk visszatérhet Khargába, egyiküknek azonban itt kellett maradnia, hogy a repülőgép érkeztekor füst és tükröjelet adjon.

Kicsi «Havilland»-gyártmányú, «moly» típusú sportgéppel néhány nappal ezelőtt én repültem Kairóból Khargába. Megállapodásunk szerint a következő légi útszakaszra — Khargától Bir Messahaig — barátaim, Sir Robert Clayton East és H. G. Penderel őrnagy kerülnek sorra. Így támadt hirtelen az a gondolatom, hogy magam maradok hátra a Messaha-kútnál és így történt, hogy a megérkeztünk utáni reggelen a távolodó autóoszlop motorzúgását hallgattam, amíg csak magányos táboromra rá nem ült a sivatag csendje.

*

Egyedül a sivatagban!

Megfontolás nélkül, pillanatnyi ösztönzésnek engedve vállaltam ezt a feladatot. Vajjon új érzést vált-e ki belőlem a sivatag, ha egyszer — bár csak rövid időre is — önkéntes foglya leszek?

Midőn elült az autók bugása, visszamentem a kúthoz. Arab soffőreink visszatették helyére a kút fedelét. Egy gondolat döbönt belém: egyedül meg tudom-e emelni a fedelet és majd mozgásba tudom-e hozni a csigát? Egy csepp víz nélkül hagytak itt, hisz úgy gondolták, úgyis kútnál vagyok!...

A reámszakadt hirtelen pánik odaragad a homokban jól látható friss keréknyomokhoz, hogy azokon a többiek után rohanjak: álljatok meg, jöjjetek vissza!...

Aztán lassan megemelem a fedelet, hüvelykről-hüvelykre, az egyensúlyra vigyázva, hogy bele ne bukjak a kútaknába.

A következő gondolatom:

A nagy fantaszt (vastartály) egyetlen embernek túlságosan nehéz lesz felcsavarni. Ha egyszer a vödör leér a kút mélyébe és megtelik vízzel, egyedül vajjon fel tudom-e húzni?

Hangosan kérdeztem ezt önmagamtól és hangom nem is hangzott másként mint azelőtt. Biztos távolságban az ásító nyílástól az odahordott szerszámmal eloldoztam a vastartályt a drótkötélről. Azután az elszórva heverő üres benzineskannák egyikének a fedelét kivágtam, a kunyhóban a lim-lom között megfelelő fadarabot kerestem ki, — vigyázat skorpió — és fogantyúnak a kannára szegeztem. Most már megkísérelhettem ezzel vizet meríteni.

Ha a drótkötél emelőcsigájának zárókilincsét elfordítom, a nehéz drótkötél önmagától lefut. Tudnám-e fogni és tartani, ha a végén a dobról elszabadulna?

A felhúzás hosszadalmas munka, sok erő kell hozzá. Vödröm most végre feltűnik a kútkáva szélén és ide-oda himbálódzik a kötélen. Van-e benne víz? Nem látom, hogy csepegne róla, mi lesz, ha nem ért le a víztükörrig?...

El kell zárni a felvonót és ki kell menni a kúthoz. Óvatosan előre hajolok és elérem a drótkötelet. A vödör tele van, felhúzás közben kívülről megszáradt. Most deszkát fektetek a kúton keresztül, vissza megyek a kunyhóba, megengedem a drótot, amíg a vödör a deszkára ér és ismét kimegyek. A víz hűvös és tiszta, én meg tulajdonképpen most már nem is vagyok szomjas. Még két ilyen teli kannát

meríték és elég vizem van öt napra. Most majd kísérletezhetek, a nagy fantasszal.

Sátramban egy Shell-kannát megtöltöttem vízzel és egy élére állított benzinesládára tettem fel. A tartalékalkatrészek közül kivettem egy vékony gumitömlőt, amely benzincsőtörés esetére szolgál, megszívtam a csövet s most már csak le kellett engednem a végét. Kész volt a sivatagi folyóvízes mosdó!

Sátram északi oldalán a készletek és tartalékalkatrészek ládáiból szélvédő falat építettem. A nehezebb ládákat tettem felül, de az élelmiszert úgy, hogy könnyen hozzájuthassak. Mit hozott a szakácsunk, Hasszán, ezzel az első szállítmánnyal? Gyertyákat a samandanhoz (viharlámpa), gyufacsomagokat, toalet-papírt, mosdószappant . . . hm, . . . talán itt, . . . zárt pléhkannákban borszeszt és petroléumot, a primusz-főzőhöz, ecetet, . . . főzőolajat, . . . — ezek a fickók oly átkozottul hirtelen távoztak el, hogy még gondolkozni sem volt időm! . . . — Nó végre burgonya is van — legalább valami élelmiszer! — és néhány csomag makaróni. Tovább, . . . só, bors — agyonütöm ezt a Hasszánt! — na Elhamdullilah, hála legyen Allahnak, végre találtam konzerveket, . . . Oxford-kolbász, bully-beef, Heinz-féle bab, borsos kolbász . . . nó nincs semmi baj!

Hogyan is működik ez a primusz? Igen, már emlékszem . . . először petroléumot a tartányba, aztán borszeszt a gyűrűbe. A csavart vajjon előre, vagy hátra kell fordítani, . . . és mennyi levegőt szabad belepumpálni, hogy fel ne robbanjon? Egészen kényelmes, hogy a tea-vizet a gumicsövön folyathatom ki . . .

Már nem vagyok egyedül.

Odaát a kútnál valami mozgott. Igen, ott ülnek a csigaállvány gerendáin: két nagy, szürke, sivatagi sólyom. A hím valamivel kisebb s világosabb tollazata van. Bizonyára a Terfaui-oázisról jöttek, vagy talán El-Sebről? Most veszem észre, hogy ezek többször is itt lehetnek, mert a gerendákon ott van az ürülékük fehér nyoma. Miből élnek ezek? Vagy azért jönnek ide, hogy a vizet . . . szagolják?

Megtöltöttem mosdótáلامat vízzel, beletettem néhány kolbászszzeletet és hívóगतóan a kút mellé helyeztem. A sólymok nehézkesen felrepültek, s alig száz lépésnyire ismét leereszkedtek. Most gyanakodva sétálnak körbe a homokban...

Naplóm mesél ennek az expedíciónak előkészületeiről. Hogy is kezdődött mindez? A terv már tavaly ki volt dolgozva. Már akkor elhatároztam, hogy mozgóbázisnak automobilokat fogok használni, felderítésre pedig repülőgépet.

Akkor el is indultam a kis «mollyal» Londonból Egyiptomba, hogy ahhoz az angol automobil-expedícióhoz csatlakozzam, amellyel megállapodtunk az együttműködést illetőleg. Szíriában viharközpontra keveredtem, — 12 percig tartott akkor a küzdelem — azután az én kis sportrepülőgépem Antióchia romjai közelében szétzúzódott. Az autók nélkülem indultak Szudán felé, a repülőgépet pedig újjáépítés végett Angliába kellett visszaküldenem.

Akkor ismertem meg Róbertet. A sivatagról beszéltünk, vagyis én meséltem s közben talán Zarzurát említhettem — alig 3 hónapja ennek — és most a «moly» összecsucott szárnyakkal s homokzsákokkal megterhelve Khargában áll, miközben Róbert autóval útban van hozzá, hogy ide repüljön vele Bir Messahaba.

A sólymok tényleg ittak a mosdóedényemből, vagy legalább is beledugták a fejüket. Tán csak a húsdarabokat szedték ki? Most megint a gerendavázon ülnek és a délutáni napba pislognak. Messzelátóval figyelem őket, úgy látszik, nyugtalanok és váratlanul érte őket, hogy itt embert találtak: jóllehet engem alig méltatnak figyelemre. Most szárnyrakap a nőstény és engedelmesen húz utánna a hím. Gyorsan az iránytűvel! Mérsékelt magasságban repülnek el, 41 fok alatt, tehát nyílegyenesen Tarfaui irányában, amely mintegy 120 km-re van ide. Két óra alatt könnyen oda érnek, kár, hogy nem maradtak itt!

A nagy víztartó felvonása lényegesen nehezebb, mint gondoltam volna, még legkönnyebben úgy megy, hogy a drótkötél minden bekezdése után a kilincset elzárom s közben a naplómon dolgozom.

Itt a fakunyhóban a hőség sokkal elviselhetőbb, mint a sátorban. A tetejét kijavítottam és a repedések fölé, amelyeken keresztülörttek a kérlelhetetlen napsugarak, az üres benzinesládák deszkadarabjait szegeltem rá. Beadnell annakidején mindent kéznél hagyott itt. Tört szerszámot, egy rakás elhasznált autógumit, néhány ládát benzineskannákkal, — közülök fél tucat még most is tele van, igazán szívesen látott pótlás a mi készleteinkhez. Odébb egy rakás porlepte füzet, «The Geographical Journal», — így igazán nem tűnik fel majd hosszúnak az idő — néhány palack, — nem ül rajtuk skorpió? Drótszegcsomagok, két vödör és egy fehér sétatálcá. Megálljunk, ezt megtartom magamnak, tavaly került ide a kufrai menekülőkkel, akiket Clayton talált nem messze innen, reménytelenül eltévedve.

Azok a szerencsétlenek nem tudták, hogy valóságos kút közelében járnak! Clayton először is ideszállította őket, aztán Kharga-oázisba . . .

Hasszán szakácsunk, — aki tavaly is Claytonnal volt — megismerte ezt a botot, Szalah el Ateuis emiré volt, akinek leánya itt halt meg a Messaha-kútnál.

Clayton irodájában, Kairóban, láttam bekeretezve azt a királyi kéziratot, amely legfelsőbb elismerésben részesíti őt mentő munkájáért. Mégis mit jelent az elismerés ahhoz a tudathoz képest, hogy itt a homok és kő kivetett világában, elveszett embereket talált és biztos helyre vitt?

Naplómat meg kell szakítanom, sötét lett már az íráshoz. Most, naplemente után, a sivatag még vigasztalanabbnak tűnik fel, mint nappal. Semmi más, csak ez a tányér-síma, szürkéssárga homoksíkság, a nyugati égbolt misztikus alkonyulatában.

☞ Mégis ennek az egyhangú képnek határtalanságában valami fanyar szépség van, amelyet megéreznünk lehet, de leírni alig.

Vacsorám főzéséhez látok, burgonyalevest készítek, konzervhússal. A primusz-főző kifogástalanul működik és halk zümmögése jótékonyan hat, a hallgatás órái után.

Azután még hosszú ideig sátram előtt ülök és bámulok a sivatagi égbolt csillagpompájába.

Tompa dörrenés ragad ki gondolataimból, — különös, hogy mennyire megrémített a hallgatás fátylának szakadása — valahol ott kinn a sivatagban pattant valami. Biztos egy üres benzinkanna, amely az éjszakai lehűléssel összezugorodott; holnap reggel megkeresem ezt a békebontót és megtöltöm homokkal.

Megint valami hang? Halk zöreij, itt a sátramban, csak nem skorpió? Nem, egy ugró-egér, tehát mégsem vagyok itt egyedül. Mily kedvesen szaglászik körül a kis állat, mindig az árnyékban mozog, gondosan kerüli viharlámpám fényét. Valamivel nagyobb, mint a mezei egerünk szürkés-sárga, hátaközepén végig sötét vonallal. Csupasz farka sokkal hosszabb, mint maga a kis állat és hosszú, hátsó kengurulábai majdnem fehérek. Ha megmozdulok, komikus mozdulattal felugrik, annélkül azonban, hogy helyet változtatna. Nagy, kerek fülei és fekete golyószelei furcsa, kíváncsi kifejezést kölcsönöznek a kedves kis állatnak. Most az élelmiszerkészleteim mellett van, — próbálkozik — ha egykönnyen egy burgonyát csak úgy tovább lehetne görgetni.

Miből táplálkoznak ezek az állatok? Mégis kell a sivatagban valaminő rovaroknak lenniök, amelyekkel a skorpiók, a ritka «skink»-gyíkok, a «gerboák», vagy kenguruegerek és a kígyók táplálkozni tudnak. Ezek az állatok bizonyára sohasem isznak, különben nem találhatnók őket egészen vegetáció és víznélküli homokterületeken. Bizonyára itt is egyik állat örökös harcban pusztítja a másikat és ezek a kicsik mindannyian reszketnek közös ellenségüktől, a sivatagi sólyomtól.

Datolyát tettem a fénykörbe és félénk látogatóm most a legnagyobb óvatossággal közeledik. Az édes illat mégis legyőzte minden rettegését és mellső lábai és állkapcsa közé szorította a datolyát s most nagy ugrásokkal megy ki a sátorból, a köveknek valamelyik rejtekébe, ott talán kicsinyei fogadják örömteljes csodálkozással az ismeretlen csemegét.

Épp el akarom oltani a világosságot, amikor kis barátom ismét feltűnik, úgy látszik, még többet kér! Még három

datolyát vitt magával a kis gerboa, aztán már nem jött többé vissza.

El kell zárnom a sátor bejáratát, mert a ragyogó holdfény majdnem nappali világosságot derít a sivatagra.

*

Naponta kétszer csigázom fel a vízzel teli nagy tartót a kútból, korán reggel és naplemente előtt, amikor a hőség mégis elviselhetőbb.

Közben rendet csináltam Bir Messaha környékén. A szanaszét heverő benzinkannákat mind egy helyre hordtam. Azok, amelyek még a kútásás idejéből származnak, a futóhomok csiszolása következtében egészen homályosak, amelyek még csillogók, azok a tavalyi Clayton expedícióból maradtak itt. Egyetlen egyen sincs rozsdafolt. Némelyiket a szél kilométerekre elhengergette, ez számomra hosszú sétákat jelent, amelyeket éjjel teszek meg, minthogy a forró nappali órákban igazán nem tudok okosabbat tenni, minthogy a kút melletti kunyhóban alszom.

Különös érzés nappali világosságot árasztó holdfényben órákon át a homoksivatagon keresztül vándorolni, egy-egy benzinkanna nyomát követve. Mert némelyike egészen szabályos nyomot hagyott hátra, miközben a szél tova-görgette; mintha óriási hernyó mászott volna végig a homokon. Legtöbbjét este, abban az időben, amikor a látóhatár felemelkedik, a kunyhó tetejéről messzelátóval kutattam fel és ezután márcsak az irányt kellett iránytűvel lerögzítenem.

A rossz kannákkal a repülőtér négy sarkát jelöltem meg, derékszögben mindenüt 10-et helyeztem el, 10 lépésre egymástól.

A használható kannákat a kunyhó mellett rendszeren összeraktam és deszkákkal befedtem. A szanaszét heverő fadarabokat is összehordtam, úgy hogy a szél ne szórhassa szét őket. Ki tudja, mikor fog valaki megörülni ennek a tüzelőkészletnek.

Rendezkedő munkám közben itt-ott rongyokat is találtam, ezeket összegyűjtöttem egy széthasadt benzin-

kannában, hogy velük a repülőgép megérkeztekor füstjelet adjak. Valahol a homokból tarkán hímzett fejrevaló állott ki, szép beduin hímzés, sárga, kék és vörös, de a fejrevaló belsejében rozsdavörös foltok voltak, megalvadt vértől. Ez a fejrevaló ugyanúgy, mint a sétapálca is, a kufrai menekülőktől való. Most jut eszembe, hogy valahol itt a homokban egy leány van eltemetve...

Ugróegerem a második estén már egészen szelíd, a neki nyújtott datolyákat a kezemből veszi el, de sohasem többet, mint négy darabot, most már azt is tudom, hogy melyik kőrakás alatt van a rejteke. Mielőtt elmegyek egy marék datolyát hagyok ott neki.

A sólymok azonban nem jöttek vissza.

Az éjjel gyakoroltam magam a teodolittal. Huszonnégy csillagátmenetet figyeltem meg. Eredményeim tán azért olyan hozzávetőlegesek, mert kívülről is tudom Bir Messaha pontos helyzetét. Így egyedül az ember csak belebódul a számításokba...

Tegnap, — vagy tegnapelőtt volt? — szét kellett szednem a primusz-főzőt és meg kellett tisztítanom. Rizottót készítettem magamnak és a rizs nem akart puhára főni.

Különös élet, nappal alszom, olvasok és naplót írom, éjjel bolyongok a holdfényben. Semmi egyéb sincs rajtam, csak cipő, kezemben a fehér sétabot és visszafelé jövet egy-két zörgő pléhkanna. Csodásak a napfelkelték bíborpompájukban és a naplementék az utolsó fénysugár smaragdzöld ragyogásával a láthatáron.

Valóban, a végtelen sivatag fenkölt nyugalma közelebb hoz a létünket vezető Mindenható tudatához.

*

Mi van velem? Aludtam... és most ébredtem fel zöld sátoromban, tábori ágyamon.

A Nap már fent jár... nemsokára oly meleg lesz, hogy nem maradhatok a sátorban.

De ez a kellemetlen érzés? tán a melegtől... karomon érzem és lábszáramon, mint csupa tűszúrás... tán hőkiütés?

Nem, ez valami más. Vibrál, rezonál az egész testem . . . a sátorponyva is . . . mi lehet ez?

Hangosan kérdeztem önmagamtól és ettől felszabadult a dobhártyám, a sivatagi csend nyomásától.

Motorzúgás! A «moly», . . . Társaim! . . .

Gyorsan, gyorsan a messzelátót, a tükröt, a gyufát! Hatalmas ugrásokkal előre elkészített füstserpenyőm mellett vagyok. Ki a dugaszt a benzinesüvegből, ah, mit, leütni a nyakát és égő gyufát bele . . . így . . .

Ott . . . egész alacsonyan csillognak a «moly» ezüst szárnyai a vakító sivatag felett! Alig néhány méternyire a föld felett húzódik ide. Nyílegyenesen követi az autók homokba vájt nyomát — hogy is fúj a szél . . . egész szélcsend van, tehát egyszerűen háttal a Napnak leszálláshoz beinteni!

A tükörrel felfogom magam előtt a napsugarat és lassan felfelé fordítom a repülőgép felé. Lassú ritmusban, fel és le, amint begyakoroltuk. A füst-jel? Oly fehéren száll fel a füst, hogy alig lehet látni! Lehet, hogy társaim meg sem látnak engem, sem a sátrat, sem a kunyhót, sem a leszálló kört . . . túlhaladnak rajta, mellettem el? . . .

A tükröt! Szakadatlanul adom vele a fényjelet . . . most végre észrevették, az egyik integet . . . most gyorsan a fényképezőgépet! Az Isten szerelmére, csak nem fog ily közel a földhöz fordulót venni! A szárny már majdnem súrolja a homokot, — na, még ez egyszer jól ment . . . most egyenesen felém kormányoz . . . kitárt karokkal mutatom a leszállás irányát, a motor elhallgat, a kerekek érik a homokot, egy ugrás, még egy, — nem jól van, ez durva volt, nagyon durva . . . no végre! És futok a lassan kiguruló gép felé.

Befejeződött sivatagi remeteéletem.

Kufra.

(1932.)

Üvölt a szél a sivatag felett, még csak nem is gondolhatunk arra, hogy felüssük nagy sátrunkat, még a kicsi is majdnem elrepül, jóllehet úgy állítottuk meg autóinkat, hogy azok a sátorverés alatt a szél ellen valami árnyékot nyujtsanak.

Mialatt a sátorcövekeket oly mélyre verem be, amennyire csak lehetséges, akaratlanul is átpillantok a repülőgéphez, amely összecsucott szárnyaival, orrát a szélbe fúrva és homokzsákokkal erősen megterhelve, táborunk közelében áll. Vajjon az éj beáltakor még erősebb lesz-e a vihar vagy oly hirtelen eláll, amint feltámadt?

Mindent megtettünk, hogy a «molyt» biztosítsuk? Megálljunk, nem, valamit még tudok tenni!

Végre áll a sátor, s az egyik kocsival közvetlen melléje járok azon az oldalon, ahonnét a szél fúj, átkiabálok a másik kocsizetősülésébe:

— Hé, Manufli! Abu Fudeil! Hozzatok köteleket, nem, ezt a kis darabot! Vallahi, már megint köteleket ettetek? Hozzatok a másik kocsit — ki van rakva? — Gyerünk a repülőgéphez!

A kocsit egész közel a gép elé vezetem, úgyhogy az már nincs közvetlenül kitéve a szél rohamainak, és most a repülőgépet a biztonság kedvéért jól hozzákötjük az automobilhoz. Még egy homokzsákot a repülőgép farokcsúsztatójára, darab rongyot a szívócső légtölcsérébe a légcsavart és a motort letakaró vászonburkolatokat erősebben meghúzni és most a legjobb akaratlanul sem tehetünk már többet.

— Allah Kerim, az Isten kegyelmes — mormogja Abu

Fudeil — ha ő úgy akarja, akkor holnap reggel a te tajarád (repülőgéped) még itt áll!

Összeszorulva ülünk a kis sátorban és úgy érzem, hogy társaimnak mindnyájuknak az a gondolatuk, amelyet egyikünk sem akar kimondani: igazán az lenne az expedíció vége? Minden este megbeszéltük a másnapi programot és a hangulat mindig tele volt bizalommal. Még eddig minden új nap felvirradtán tovább vonultunk, mélyen be az ismeretlen, emberlábtól még nem taposott sivatagba, ahol talán a holnapi nap hozza a nagy felfedezést, a megoldását annak a titoknak, amely miatt idejöttünk.

Ma elértük végső állomásunkat. Egészen idáig, a térkép fehér foltjának eddig a pontjáig terveztem az expedíció előrehaladását.

Hány órát töltöttem a szükséges benzin-, élelmiszer- és vízkészlet kiszámításával? Jegyzőkönyvemben hosszú sorsorok jelzik a pontos előirányzatot és a tényleges fogyasztást, a biztosítékkal szolgáló pótlékokat és az automobil és repülőgép megengedett legnagyobb megterhelésének adatait.

Eddig minden pontosan vágott, jóllehet barátaim egy ízben messze eltévedtek az autókkal, magam meg jókora kerülőutat repültem, azonban a biztosítékkal előirányzott szám adatok az így előállott hiányt ismét pótolták. Csak maga a sivatag gondolta másképp sorsunkat.

Napok óta követjük a *Gilf el Kebir* vadul szagztatott sziklaplatójának meredélyét, ennek kiterjedéséről eddig senkinek fogalma sem volt.

Amikor elindultunk, a legújabban készült térképen a Gilf nagy táblahegységnek volt feltüntetve, ismeretlenségbe vesző nyugati oldallal. Ennek a nyugati oldalnak felkutatására indult expedícióm, s most itt állunk felfedezőutunk előirányzott végpontjánál, mégis ugyanez a nyugati oldal még mindig változatlan magassággal és beláthatatlan hosszúságban húzódik tovább északra, Isten tudja hová?

Visszaforduljunk most, amikor vállalkozásunk legjelentősebb térképészeti kihasználása előtt állunk? Tábort bontunk holnap és elhelyezett depóink biztos vonalát követve megkezdjük a visszavonulást? Most, amikor a repülőgép-

ből láttam, hogy a Gilf sziklafala a távol északon már részekre töredezik, ahol az áthatolhatatlan párkánynak mindinkább különváló előhegységei tünedeznek fel, ami kétségtelen jele, hogy a hegység jellege megváltozik?

És a mai nap útja abban a fantasztikus őskori vadiban, amelyet valamikor hegyipatak vájhatott ki a sziklafalból. Azok a mély vízmosások, amelyek a legrégebb idők esőzéseinak csalhatatlan jelei, a hét elszáradt Szelim-bokor a vadi torkolatában, és végül ennek az ősi szakadéknak végén a barlang, történelem előtti sziklaképeivel. Itt ezen a környéken kellett ezerszer átgondolt elméletem szerint, annak az eső-oázisnak lennie, amelyet keresek. És most az oázis jelenlétének összes előfeltételei egymásután valóra válnak. Helyi esők nyomai a sziklafennsík magassága által lehetővé téve. A történelem előtti település, a sziklafal lassú szétmorzsolódása. De mind ennek ellenére, felderítő repüléseim alatt a szörnyű sziklafennsík mindig csak ugyanazt a képet, ugyanazt a vigasztalan táblasíkságú felületet mutatja és egyetlen vegetációs völgyet sem.

Ez alkalommal is visszaforduljak azzal az érzéssel, amit minden sivatagkutató ismer: ha még egy kevésse tovább haladtál volna, bizonyára rábukkantál volna arra, amit kerestél?

Jegyzőkönyvemben a számok ridegek és tárgyilagosak. Van benzin- és olajfeleslegünk, élelmiszerünk sem olyan igen pontosan volt kimérve és elégséges lenne még néhány napra, csak az ivóvíz...!

Mindig ez az átkozott hatalom, amely mindenki fölött kérlelhetetlenül uralkodik, aki csak egy lépésnyire is ki-merészkedik a sivatagba.

Végre a következő kérdéssel fordulok társaimhoz:

— Ne kutassunk még egy szakaszt tovább észak felé?

És mintha egy szájból jött volna feleletként a kérdés:

— Hogy állunk víz dolgában?

Erre megindul a vita. Magától értetődően mindegyikünk tovább szeretne menni — éppen most, amikor... De víz nélkül? Valami lehetőséget kell találnom a vízkészlet kiegészítésére!

Tábori ágyakon ülve, előre hajoltan, nehogy a rángatózó, csapkodó sátorlap eltaláljon, mindegyikünk tűzbe jön a kérdés felett. Legközelebb az Uveinat-hegy déli lejtőjén az Ain Dua sziklaforrásnál lehet vizet találni. Ezt az utat már megtettük, nem nehéz, de a távolság mindössze «csak» 360 km.

— Összesen 720 km-t tesz ki oda-vissza — mondja Róbert. — Nézz utána a táblázatodban, mennyi benzint jelent az?

— Pontosan annyit, mint amennyi feleslegünk van — állapítom meg.

— Hogy volna, ha ezt az utat szabályellenesen csak *egy* kocsival kockáztatnánk meg?

— Kizárt dolog, — szóltunk az őrnagy és én egyszerre — tudod jól, hogy a közmondás szerint «a sivatagban csak egyetlen egy hibát lehet elkövetni».

— Nem látok más lehetőséget, mint a legszigorúbb vízzel való takarékoság mellett holnap egy rövid utat teszünk meg északra — mondja a mérnök — abban az esetben, ha a szél elül, talán még egy repülést — és azután holnapután visszatérni.

— Nem, nem — ellenkeznek Róbert és az őrnagy — számítsd át mégegyszer pontosan a készleteket és a távolságot!

Azzal az érzéssel hajlok a kiterített kis térkép fölé, hogy azokon a számokon, amelyeket én már régóta kívülről tudok, nincs mit átszámolni. Ekkor pillantásom a térképnek arra a vidékére esik, amely számunkra mindezideig nem jött tekintetbe, s a következő pillanatban egy szó szaladt ki a számon:

— Kufra!

Hirtelen mély hallgatás szakadt a sátorra és úgy tűnt fel, mintha odakint a szél süvítése erősbödött volna.

— Ez teljesen kizárt — mondja lassan a mérnök.

— Miért?

Egy pillanatra gondolkodott, mintha a felesleges kérdést türelmes, de mégis tekintélyt követelő felelettel véglegesen le akarná zárni, majd egyszerűen kijelenti:

— Kufrát keletről nem lehet megközelíteni!

— Miért? — Kérdezem ismét és azon fáradozom, hogy hangom színezete egykedvű maradjon.

— A nagy homoktenger miatt, amely egészen a Kufra-depresszióig nyúlik.

— Ez földrajzi feltevés, amelynek mi vagyunk első megcáfolói — a térképre mutatok és mindkét barátom feszült figyelemmel követi ceruzám hegyét — Ön azt akarja mondani, hogy eddig azt tételeztük fel, hogy a nagy homoktenger dűnéi a még ki nem kutatott terület egész szélességét borítják. Nos, mi most mégis már a 25. hosszúsági foknál vagyunk és a Gilf még mindig északnyugatnak húzódik. Itt már régóta a homoktenger nyugati szélén vagyunk. Innét Kufráig a távolságot körülbelül 200 km-re becsülöm és onnét elég vizet tudnánk hozni!

Érv következik évrre.

— Ha látszólag igaza van is Önnek — heveskedik a mérnök — mégis kitudja, hogy nyugat felé nem áthatolhatatlan dűnék húzódnak-e tovább? És azután — Kufra olasz terület, alig egy éve szállták meg. Még ma is hadszíntérnek számít és nekünk nincs engedélyünk arra, hogy átlépjük a határt!

Látom, hogy a többiekben ez a különös érv mindenféle gondolatot vált ki, és máris megvagyok arról győződve, hogy társaim mint Brit alattvalók semmiesetre sem akarnak határkonfliktust előidézni. Bennem azonban ez a felfogás sehogysen akart meggyökerezni:

— Már mi történhetik akkor, ha helyzetünket elmagyarázom és tudományos munkánk nevében vizet kérek?

— Elfoghatják Önt és a kocsikat elkobozhatják. Van Önnél egyáltalában útlevel vagy igazolvány az autobilok részére?

Most kezd az ügy humoros szint öltetni. Útlevelemet Kairóban hagytam és eszembe jut, hogy a legcsekélyebb irat sincs nálam, amivel igazolhatnám magamat, még a pilótaigazolványom sem, de hát ki gondol az ismeretlen Szahara szívében autóigazolványra és vámvizsgálatra?

Elmagyarázom tervemet. Holnap korán reggel a túra-

géppel és az egyik box-kocsival a három soffőr kíséretében felkerekedem. Ha leküzdhetetlen terepnehézségekre bukkanok, egyszerűen visszafordulok. Ha holnapután estig nem jövök vissza, akkor valószínű, hogy valahol Kufra közelében elakadtam és gyalog kísérelem meg az oázis elérését. Az ittmaradt harmadik kocsival további kutatóút természetesen kizárt dolog, társaim tehát ebben az esetben minden körülmények között forduljanak vissza Khargába a depók vonalán. Róbert és az őrnagy repülőgépen, a mérnök és Hasszán szakács a kocsival.

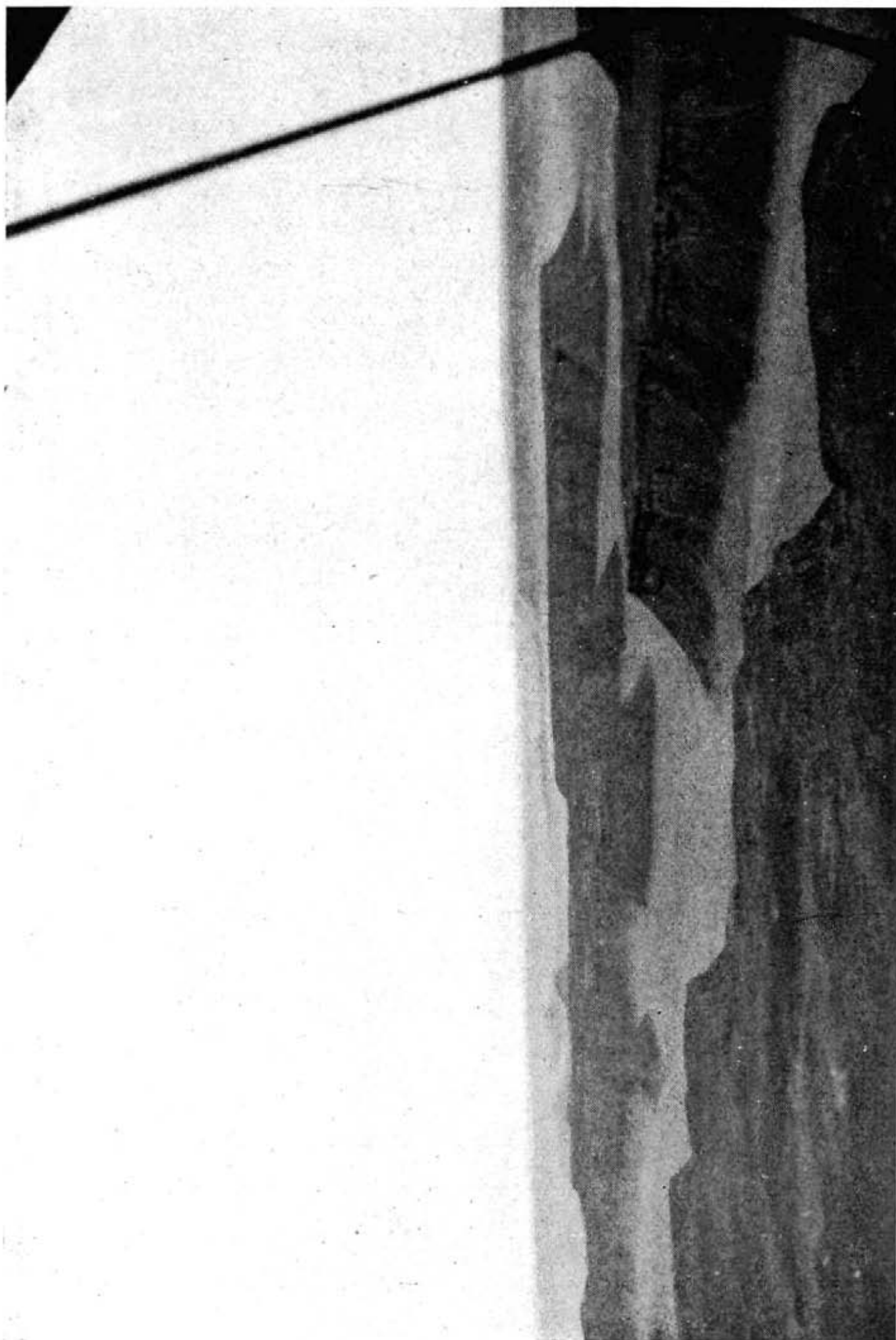
Felteszem a kérdést szavazásra és csak a mérnök szavazott ellene, három egy ellen, tehát megcsináljuk!

Egyetlen térképünk, amely a Kufra-depressziót félig-meddig helyesen feltünteti, egészen kismértékű, egy a négy-millióhoz! Kilátástalannak tűnik, hogy ezzel tájékozódjam 200 km-en keresztül, ismeretlen terepen. Azonban nincs egyéb lehetőség.

Az éj beálltakor alábbhagyott a szélvihar. A mérnök felállította a teodolitot, hogy álláspontunkat meghatározza, én meg megbeszélést tartottam a soffőrökkel. Minden további nélkül készeknek nyilatkoztak arra, hogy az utat velem megkíséreljék. Abu Fudeil még jóformán magánkívül volt az örömtől, hogy feleségének hazáját megismerheti. Tavaly vett el feleségül egy lányt a kufrai menekülők közül, akinek a sivatagból való megmentésén maga is részt vett.

Rövidesen mindkét kocsi készen állott 600 km útra elégséges benzinnel és az összes üres kannákkal megterhelve.

A víz elosztásakor ijedten látom, hogy az arabok rosszul gazdálkodtak készletükkel és többet jelentettek nekem, mint amennyiük volt. Társaim részére a megállapított 36 litert hagyom hátra és a maradékot — nyolc litert — rakom fel kocsimra annélkül, hogy arról említést tennék. Ne is tudjanak barátaim arról, hogy hirtelen mily fontossá vált ez az utam Kufrába!

Repülőfelvétel a Gilf Kebir előhegységeiről.

A víz-depó korsói.

Abu Ballasz, a «Korsók dombja».

A Gilf Kebir sziklafala.

P. A. Clayton mérnök és szerző a teodolitnál.

Magányos fa a Gilf lábánál.

Félöt van hajnalban. Nagyon hűvös a levegő, a tegnapi esti északi szél jeges leheletet hozott magával. Ki hinné, hogy április 27-én éjszaka a Szaharában a hőmérséklet annyira lesüllyedhet, hogy alig néhány fokot mutat 0 fölött!

Még tegnap este mindent előkészítettem és óvatosan kászolódom ki táboriágyamból, hogy barátaimat fel ne keltsem. Embereim már talpon vannak és a konyhasátor előtt barátságos tüzet raktak. Megiszom egy csésze forró teát, jól begombolom a köpenyemet és fejemre húzom a repülősapkát.

— Készen vagytok?

— Bismillahi, Allah nevében!

A motorok nem akarnak mindjárt begyújtani és az indító zöreje felébreszti az őrnagyot.

— Good luck, old man!

— Köszönöm, és ha alábbhagy a szél, észak felé csináljatok még egy felderítő repülést! A vizionlátásra!

Álláspontunk: 23 fok 32 perc szélesség és 25 fok 8 perc hosszúság, a Kufra-depresszió közepére eső kurzus irányvonalára tehát 295 fok. A tábortól kissé távolabb megállok és azon töprengök, hogy miképpen fogok navigálni ezen a csöppnyi térképen? Alacsony szilkakúpok zűrzavara terül el nyugat és északnyugat felé. Északon sziklapárkány, bizonyára a hatalmas Gilf Kebírnek nyúlványa. A merőleges fal ezen a kristálytisza hajnalon gigantikus háttérként zárja le a láthatár keleti részén ezt a vad, szaggatott vidéket.

Távcsővel kereselek északnyugati irányban valami átjárót. Mégis mialatt félkörbe fordulva végre felfedezek egy helyet, amelyen az áthatolást megkísérelhetnénk, iránytűm már 225 fokot mutat, tehát délnyugatot. Jól kezdődik, ha már táborhelyünktől elindulásomkor eredeti útirányomra derékszögben kell megkezdenem utamat!

Pontosan becélozom azt a sziklacsúcsot, amelynek irányában a szabad átjárót megtaláltam, berajzolom ezt az irányvonalat a szögmérő segítségével nyomorult kis térképemre és jegyzőkönyvbe beírom az első feljegyzést:

Idő: «5 óra 5 perc, kilométerjelző a túraautón 0·8574, a boxkocsin 35334. Kurzus 225 fok. Sziklahegység.»

Néhány pillanatig még várnom kell, Abu Fudeil és Hasszán-Eid mondják ünnepélyesen az utazók imáját.

— Ichtina esz'szirata el musztakina . . . vezess minket a helyes úton . . .

Manufli, a felvilágosodott, oldalt áll. Ő az autók tulajdonosa, tőle bírjuk azokat bérbe. Már a neve is modern fel fogására mutat, biztosan fiatalkorában Kairóban egy garázsban adták neki, mert minden valószínűség szerint az indítóforgattyú francia «manivelle» nevéből származik.

A kocsik könnyűek, csak személyes podgyászunk, az üres víztartók és kannák vannak rajtuk. Négy kilométer út után végre irányt változtathatok, mert jobbról a szikla-csúcsok között újabb nyílás tárul fel.

Az új mérés 260 fokot mutat, az adatokat feljegyzem, a kurzusvonalat berajzolom a térképbe és vígan haladunk tovább. Ezalkalommal 18 km-nyi utat tudok ugyanabban az irányban megtenni. Kezdetben észre sem veszem, hogy úgynevezett «bálna-hát-dünék» síma tetején haladunk. Abu Fudeil, aki mellettem ül és szabályos időközökben a másik kocsit után néz, jelenti hirtelen, hogy Manufli elakadt. Ekkor veszem észre, hogy nagyon csálóka talajon mozgunk, a megállás rajta könnyen elakadást jelenthet. Nagy ívben körbevezetem az autót, miközben a kilométerszámot megjegyzem magamnak, hogy ezt a kerülőt számításaimból majd levonhassam és a kocsit óvatosan kifutni engedem. Megtöljük a boxkocsit, míg ismét lendületbe nem jön és egészen lassan ismét nekiindulok, hogy a megkeményedett homokfelületet kocsimmal át ne törjem.

Lassanként a talaj még rosszabbá válik, mint a tábor környékén volt. Jobbról tőlem még mindig az az alacsony sziklafal húzódik, amely arra kényszerít, hogy igazi útirányomból kitérjek. Mindig jobban kell vigyáznom, új irányvonalakat lemérnem, az adatokat feljegyezni és fáradsággal keresnem átjárót a sziklatörmelék között.

Még mindig déli iránynak kényszerülünk, jöllehet már annélkül is elég messze elhajoltunk igazi irányvonalunktól dél felé.

Végre nagy depresszió széléhez érkezünk. Ha nem

volna korán reggel, amikor a kilátás a körülményekhez képest még eléggé tiszta, az előttünk felbukkanó tájképet minden bizonnyal másnak tartottam volna. Az első pillanatban Abu Fudeil is akaratlanul elkiáltotta magát — Zarzura?

Ennél tökéletesebb csalóka kép soha nem tárult szemem elé. Tényleg, a körülbelül két kilométer átmérőjű, csészealakú völgyben mélyen lent mintha pálmák és lombfák állanának sötét csoportokban. Közöttük kónikus «tukul» kunyhók, amelyeneket a szudáni bennszülöttek építenek és hófehér négyszögletű házak és tornyok... de mind, mind homok és krétaköből!

Itt a szélviharok játékoskedve zabolátlan fantáziával szaggatott, épített. A pálmák, lecsiszolt magas sziklák, fedőlapjuk oszlopszerű talapzaton nyugszik. Százszámra állnak, krétakúpokkal vegyesen, sziklakockák és átlyuggatott kapuszerű ívek között. Fennálló és rombadőlt falak, amelyeknek törés felülete a legbizarrabb állatfejszilletteket és a legborzalmasabb torzképeket mutatja.

— Genenet betau s' seitan, a sátán kertje!

Akaratlanul így kiáltottam fel, annélkül, hogy sejtetem volna, hogy ez az elnevezés éppen a felvilágosult Manuflira majdnem katasztrofális hatással lesz. Hamuszürkévé vált az ábrázata és iszonyatos borzalom rázta meg.

— Azt hittem, ó Uram, hogy egy oázis, — dadogja — jobblesz, ha visszafordulunk, sohasem fogunk Kufrába eljutni, ha ilyen vidéken kell keresztülutaznunk.

— Azt nem is tehetjük meg, — mondom mosolyogva — itt a kocsik darabokra törnének. Kerülő utat kell keresnünk.

Iránytűvel a kezemben máskor is elég messze kell eltávolodom a kocsiktól, hogy a mágnesűt a gép fémalkatrészei ne térítsék el, itt azonban a tű nem akar megnyugodni. Mágneses mező? Épp ez hiányzik még! Talán a kőzet vastartalmú, ami viszont eléggé valószínűtlen a Líbyai-sivatagban, avagy egy meteor hullott itt valamikor alá és attól keletkezett ez a depresszió?

A lejtő mentén hosszas dőcögés után végre északnyugati irányban mély, szélvájta sziklabarázdába hajtok, ha ez

az ide-odakanyargás azonban még sokáig tart, tényleg okosabb lenne visszafordulni.

Egy sziklakúp mellett megállok és felmászom rá, hogy elláthassak. Embereim élükre állított sziklalapokkal útjelzőket csinálnak.

— Hé, mit műveltek?

— Alamokat kell felállítanunk, különben ezen a köves talajon, amelyen semmi nyom nem marad meg, soha többé vissza nem találunk.

Igazuk van! Eddig csak az előttünk lévő dombvonulatok szíluettjeit vázoltam le és elfelejtettem a fordulópontoknál, hogy visszamérjek abba az irányba is, ahonnét jöttünk. Szerencsére még nem hosszú ideig járunk ezen a köves talajon és a sziklakúp csúcsáról még látom azt a hegynyeret, amelyről a legutolsó kurzust meghatároztam. Mostantól kezdve azonban mindkét irányban kell vázlatot készítenem, készen arra az eshetőségre, hogy visszatérésünk alkalmából a nyomokat már nem találjuk meg.

Kilátóhelyemről mégis azt veszem észre, hogy a sziklakúpok észak felé alacsonyodnak, és hogy ebbe az irányba hosszabb szélvájta barázdák húzódnak. Most végre éles szögben javíthatom kurzusomat.

Lassan és döcögve megyünk tovább. Közben meleg lett, jöllehet elég erős északi szél támadt. Utolsó fordulópontom egy háromcsúcsban végződő, alacsony sziklakúp. Az az érzésem, hogy emmögött a dombvonulat mögött a terep változik, mert a jobbra tőlünk húzódó sziklafal ebben a hármás csúcsban végződik.

Nincs más mód, a két alacsonyabb közötti nyeregbe kell felszaladnunk. Ugrálva és lökdösve bűg a két Fordkocsi, a törmeléken felfelé, de a nyeregbe érkezve már-már örömmel látom, hogy nem csalódtam. A terep tényleg egészen más, a hegyek eltűntek és előttünk . . . mi az, sík zerir? Nem, . . . futóhomok-dünék!

A legrosszabb, ami csak bekövetkezhetett volna; mégis igaza lenne a mérnöknek?

Felmászom a sziklacsúcsra és a távcsővel végigkutatom a láthatárt. Utamon keresztül, északkelettől délnyü-

gati irányban beláthatatlan hosszúságban csillámlik a dűnesor vörös hullámvonala. De mégis, várjunk, a dűne-láncolat mögött ismét alacsonyabb sziklafokokat látok, és onnét a nyugati horizontig távoli sárga síkságot egyes sziklakúpokkal. A dűne-lánc körülbelül 8—10 km széles lehet. Ez térítsen vissza bennünket?

Manufli a visszafordulás mellett van, Hasszán Eid úgy vélekedik, hogy próbáljuk meg, Abu Fudeil viszont gyalog előre lemegy és messze kísétál a vörös futóhomokra. Most ideintéget és látom a távcsövemen, amint hevesen rátapos a homokra. Ami annyit jelent, hogy a homok felső felülete kemény!

Bemérem a sziklafokok látható vonalát és rajtuk túl egy távoli dombot. Aztán nagy lendülettel elindulok lefelé.

— A kis Abu Fudeil egész a domb aljáig elibémfutott és akrobata módjára ugrott fel a száguldó kocsira.

— Goam, goam, gyorsan, gyorsan!

Teljes gázzal száguldunk a dűnék oldalára fel. Csak most ne kelljen fékezni, csak most ne érjen gumidefekt!

Minden belevész a narancspiros csillogásba. Lehetetlen látni, hogy felfelé vagy lefelé haladunk-e. Néha megkönynyebbülten zúg fel a motor és az iram hirtelen növekszik, majd ismét fáradt lesz a kocsi és villámgyorsan második át-tételre kell kapcsolnom. Hirtelen ferdén állunk annélkül, hogy láthatnók, hogy egy meredek hullámvonal oldalán zúgunk végig és meredek ívben kell a láthatatlan lejtő felé kormányoznom, hogy fel ne dűljünk. Kocsimon a beépített iránytű oldalt, a szélvédőlemez mellett van felszerelve, most egyáltalán nincs módomban odanézni, hogy meg ne akadjunk és hogy fel ne dűljünk, mert most egyedül ez a fontos. A kis szudáni oldalt lóg ki, hogy a másik kocsit nézze.

— Gyajin, jönnek?

— Ajua, igen!

Néhányszor nem válaszol sürgető kérdésekre vagy azt kiáltja, hogy pillanatnyilag nem láthatja őket és ebből tudom, hogy a dűnehátak elég magasak ahhoz, hogy az egyik kocsit a másik elől elrejtse.

Alig hat percig tartott, mégis ez az örült száguldás

mindannyiunk előtt sokkal hosszabbnak tűnt fel. A sziklafokok már úgy tűnnek fel, mintha közvetlen közelünkben lennének, — alig egy km távolságban — mégegyszer esik a talaj, most ismét emelkedik... és most — egy lökés — majdnem kivertem a fogaimat, ... oly mozdulatlanul állunk, mintha egy lyukba estünk volna bele.

Abu Fudeil kiugrik a kocsiból és bolond módjára gesztikulálva rohan visszafelé. Mögöttünk hangzik a másik gép bűgása s ösztönösen én is kiugrom, hogy az el ne gázoljon. Most, alig 30 lépésre felettünk, előbukkan a box-kocsi hűtője a látszólag tükörsíma vörös síkságból. Manufli, aki pontosan nyomaimat követte, éppen csak arra képes, hogy kocsiját oldaltrántsa. A következő pillanatban az ő kocsija is belevágódik a folyékony futóhomokfoltba mellettem. Mindkét kocsi a felhágódeszkákig süllyedt, de mégis egyiknek sem történt baja.

Ezek a vízszerű futóhomokkal telt medencék valójában a legalattomosabb akadályok. Formájuk legtöbbször ovális, körülbelül 10—20 méter széles teknők, és egészen finom szemcséjű porszerű homokkal vannak teli. Szín után nem lehet őket megkülönböztetni a tömör dűnehomoktól, csak ha rájuk lépünk, süllyedünk be térdig, és ha szélüket kezünkkel a durvább szemcséjű homokréteg felé végigtapogatjuk, érezhetjük, mintha liszttel teli csésze falát érintenők.

Mialatt az emberek a 12 méter hosszú kötélletrákat lecsatolják, mindegyik kocsin két darab van belőlük, felmegyek a dűne hátára, hogy a továbbhaladás útját felderítsem. A futóhomok-medence alig 20 lépés széles, utána ismét tömör a homok, azonban nagyon kétséges, hogy a kocsik lendületbe tudnak-e jönni? Balra kell majd fordulnunk, hogy először völgynek le mehessünk.

Most tudom csak áttekinteni a dűnék hullámvonulatát, amikor a két kocsi nyomát láthatom. Elöttem a csalóka árnyéknélküli megvilágításban minden teljesen síknak tűnik fel, mégis még két «bálna-hátat» kell megmásznom, amíg végre közvetlenül az alacsony sziklafokok lábánál megpillanthatom a dűne-hullámok szélét.

Allah kerim! Épp velem szemben természetes feljáró van, lendülettel feljuthatunk rajta a szilárd homoksíkságra.

Egészen odáig megyek, és miután meggyőződtem arról, hogy ameddig szemem csak ellát, ez az egyetlen hely, amelyen feljárhatunk, megtöltöm zsebeimet kis fekete kövekkel és a kocsihoz visszatérve minden tíz lépésre egyet-egyet leejtek. Ezek nem csak az irányt fogják jelölni, hanem láthatóvá teszik az álnok hullámvonalat is.

A kötélhágcsókat a kocsik elé fektetjük, mégpedig úgy, hogy egészen a hátsó kerekek alá érjenek. Az első kerekeket a létrákkal egyszerűen kis ívvel megkerüljük, minthogy azok a meginduláskor úgyszólván felkapaszkodnak a létra bambuszfokaira, mialatt a hátsókerekek a kötélletrákat maguk alá húzzák. Természetes, hogy ekközben még teljes erővel tolni is kell a kocsit.

Egészen lassan és símán engedem vissza a kapcsoló pedált. A kerekek egy pillanatig üresen forognak, most nekifeküsznek az arabok és a kocsi megindul. Most gázt — gyorsan a második áttétel, mielőtt a létra végére érnének — és... ismét megakadva ülök!

Az utolsó eszközhöz folyamodom:

— A fele levegőt ki kell eresztetni a pneumatikokból.

— Hadr Effendi! — Sziszegve füttyül ki a levegő a szelepeken, miközben izzadó embereim a kötélletrákat ismét lefektetik.

Ezalkalommal sikerül és a lendületbe jött kocsi fekete jelzőköveim mentén átbúg az utolsó dűne-hullámon és győztesen zúg fel a homokfeljárón a szilárd köves talajra. Hány és hány európai autós járhatatlannak mondaná ezt a «szilárd talajt», számunkra azonban a dűnék homokja után olyan, mintha betonút lenne.

Manufli hasonlóképpen kifogástalanul manőverezett, s mialatt a másik kettő, akiknek meg kellett tolniok a kocsikat, gyalog utánunk jöttek, mi már újból felfújtuk a pneumatikokat...

Most már lényegesen könnyebben haladunk előre. Északnyugati irányba javítottam a kurzust, hogy igazi

irányvonalamra juthassak. Alacsony dombok mellett hullámzó terepen járunk, és amint a legutolsó egyedülálló dombcsoporthoz érkezünk, százöt kilométernyi út van a hátunk mögött. Ennek a körülbelül 60 méter magas dombnak a Dsebel en Nusz nevet adom, a «feleút hegye», mert számításom szerint itt vagyunk feleúton. Most már nincs irányító célpont előttem, amely felé kormányozhatnék. Ugyanolyan helyzetben vagyok, mintha repülőgépet vezetnék egy felhőréteg felett. Egyik szememmel a beépített iránytűn, a kocsit nyílegyenesen kormányzom a végtelen láthatár felé.

Erősödött az északi szél és arcunkba korbácsolja a homokot. Vigyáznom kell, hogy akaratlanul el ne térjek a szél irányába, hogy elfordíthassam arcomat a szűrő homokszemecskék elől.

Bármennyire is fáradozom azon, hogy tartsam az iránytűkurzust, mégis azt veszem észre, hogy mintegy 20 kilométerenkint a szél irányában ismételten letérek dél felé. Minden alkalommal meg kell állnom, a kézi iránytű segítségével — jó messzire a kocsitól — meg kell állapítanom az igazi útirányt és a sarkammal hosszú nyilat rajzolok a homokba, hogy legalább az induláskor legyen előttem irányvonal.

A szél igazi homokviharrá fajul. Oldalt kifeszített takaróinkkal védjük magunkat ahogy tudjuk az izzó homokszemecskék ellen. Végtelen síkságon robogunk mindig tovább. A kilométermérő már régen mutatta a 200 kilométert. Most már legalábbis a Kufra-depresszió előjeleit kellene észrevennünk, vagy amint reméltem, olasz autós-járőrök nyomait kellene kereszteznünk. Mégis a legcsekélyebb nyoma sincs a nagy oázis közelségének.

Eltévedtem volna? Tán az oázis mellett déli irányban haladtunk el, és most vakon zúgunk bele a semmibe?

Ha megállok, hogy a kurzust javítsam, a három arab lesujtva áll mellettem. Eddig Abu Fudeilt minden megálláskor tréfálkozva kérdezték:

— Hol van a feleséged hazája? Neked mégis tudnod kellene? — De most hosszú ideje már nem űznek tréfát,

s az emberek szótlánul, mogorván figyelnek, mialatt a nyomorult kis térképre, amely pontosan csak lehet, bevezetem az iránytű eredőjét.

Egyetlenegy szögfoknyi különbség ilyen távolságra közel négykilométernyi eltérést jelent. Alig képzelhető, hogy én a leggondosabb vigyázat mellett ne lennék 20—30 kilométerre a kurzuson kívül. Csak az én kis zsebbarográfom vigasztal, Dsebel en Nusz óta 100 méterrel mélyebben vagyunk, tehát mégis depresszió felé haladunk.

Itt-ott kis szikladarabok bukkannak elő a homokból, távolabb előttünk úgy tűnik fel, mintha nagyobb felületekké tömörülnének, de mégis ameddig csak át tudom tekinteni a láthatárt, semmi sincs, ami terepváltozásra mutatna.

— Kettőszázharminc kilométert hagytunk magunk mögött — mondja a következő megálláskor Manufli — elkerültük már Kufrát.

— Honnan tudod?

— Nyomokra kellett volna bukkannunk, ha az oázis közelében lennénk, és nézz körül, Uram, egészen az égboltjáig nincs semmi, mint zerir.

— Mit akarsz hát?

— Visszafordulni! Eltévedtünk, és ha kifogy a benzinünk, szomjan veszünk!

Dacosan maga elé néz és a másik kettő néma marad, csak Abu Fudeil emeli rám hűséges szemeit.

— Ja Radjal! Ó, ti férfiak, halljátok amit mondok: Még 20 km-t megyünk ebben az irányban, ha semmi jelre sem bukkanunk, egyenesen északra fordulunk. Csakis délre lehetünk Kufrától, mert északra a Dsaló-ba vezető nagy karavánutat kereszteztük volna. Halasz, arkab — vége a vitának, felülni!

Zúgva folytatódik az út, tekintetem falja a látóhatárt, semmi sem változik rajta, 10—15 km jelzése ugrik a sebességmérőn és semmit sem lehet látni...

— Vezess bennünket a helyes útra és ne amelyiken eltévedünk!...

Mellettem a szudáni felkiált. Teljes erővel fékeznem kell, hogy le ne zuhanjunk azon a meredélyen, amely

szinte lábainknál nyílt meg. Mélyen alattunk hatalmas völgy fekszik, túlsó partja a távol horizontba vész.

És a völgy közepén sötét foltok, amelyeknek színét először meg kell a szemnek szoknia, hosszú *zöld* sávok, ezernyi-ezer pálmakorona : El Vadi Kufara!

*

Embereim majdnem szétmorzsolják a kezemet — El-hamdullilahi! Chattarcherak! — Kiáltoznak és nevetnek össze-vissza és kezükkel terjegetnek a pompás zöld völgy felé, hisz úgy fekszik alattunk, mint az ígéret földje. Éppen dél van, hét óra alatt 245 km-t tettünk meg. Mi érkezünk mint az első expedíció keletről, Egyiptom felől ide Kufrába!

A nagy depresszió körülbelül 70 méterre fekszik az alatt a lejtő alatt, amelyen állunk. A medence itt ovális körzetben végződik és alig 8—10 km széles, a túlsó partot a déli hőség ellenére tisztán lehet látni és azon túl csillog a végtelen sivatag egész a láthatár széléig. Ezért az imént nem is sejtettük, hogy az oázis közvetlenül előttünk fekszik : elláttunk felette.

Távcsővel kutatom át a környéket és látom, hogy Kufra völgyének pontosan a déli csúcsára bukkantam rá. Mint-hogy az igazi kurzusomat a 20 km hosszú ovális depresszió közepére számítottam, csupán 10 km-re, tehát mindössze alig másfél szögfoknyira tértem el délfelé.

Manufli azt mondja, hogy úgy jöttem, «mintha kötélén húztak volna», amit barátaim később elsőrendű navigálásnak neveztek, én magam azonban mégis csak szerencsének mondom!

Elöttem fekszik a völgy, amely után évek óta legtitkosabb álmaimban sóvárogtam. Hacsak néhány nappal is ezelőtt valaki azt kérdezte volna tőlem, hogy nem keresem-e egyszer fel Kufrát, biztosan vágyódó, de mégis lemondó mosollyal tagadó feleletet kapott volna. És most nem álom többé, hanem a napfényben csillogó valóság, amely összeszorítja a torkomat, és a gondolatoknak és emlékeknek viharát zúdítja reám.

Hányszor feküdt előttem Gerhardt Rohlfsnak tiszteletreméltó öreg könyve : Kufara!

Mennyi szenvedést és veszélyt kellett Rohlfsnak elviselnie és kiállnia, amíg 1879. augusztus 1-én első európai emberként pillanthatott le a Kufra-oázisok legészakabbikára, hasonlóképpen, miként én most «Allah kertjének» déli végére pillanthatok! A német kutató Kufrában majdnem áldozatul esett a szenusszi szövetség fanatikus idegengyűlöletének. Táborának egy megrohanása alkalmából egész felszerelését szétrongálták és elrabolták. Csodaként érkezett akkor Szidi el Máhdi Nagyszenusszinak egy követje Kufrába, még éppen idején, hogy Rohlfsnak szabad utat biztosítson a visszatérésre.

Rohlfs után, 1926-ban Marquis de More kísérelte meg, hogy eljusson Kufrába, azonban Tunézia déli részén a tuarégek megrohanták és meggyilkolták.

Az újabb sivatagkutatók úttörője, Jennings Bramley 1899-ben Dachlából indult ki, hogy Kufra irányában átszelje a homoktengert. Nem sikerült a dűnéken áthatolnia és — hasonlóképpen, mint Rohlfs 1874-ben — északi irányban Szivába kényszerült visszafordulni. Őutána Wilfred Blunt kerekedett fel Kairóból, hogy Sziva és Dzsaghabub irányában elérje a szenussziaknak azt a megközelíthetetlen szigetet. Karavánját nem messze Szivatól megtámadták és visszatérésre kényszerítették.

Harding Kingnek, aki 1911-ben tett kísérletet, és az angol tiszteknek Partridge-nek, Willaim-nak és Moornak, akik a világháború alatt merész felderítő utakat tettek a Líbyai-sivatag belsejébe, hasonlóképpen nem jutott osztályrészül az a szerencse, hogy a titokzatos Kufrát megközelíthették volna. A szenussziak a háború alatt, mint a törökök szövetségesei, Egyiptom angol megszálló csapatai ellen harcoltak. Abban az időben egy francia hadifoglyot hurcoltak Kufrába, aki Rohlfs után a második fehér ember volt, aki látta az oázist.

Végre 1921-ben sikerült Ahmed-Mohammed Hassza-nein Bey egyiptomi kutatónak Szayed Idrisz Nagyszenusszi engedélyével a Kufra-oázist felkeresnie. Kíséretében

volt beduin nőnek öltözve Rosita Forbes író. Hasszanein két évvel később újból meglátogatta Kufrát és onnét dél felé vonulva a két «elveszett» eső-oázist: Arkenut és Uveinatot újból felfedezte.

Kevéssel őutána dél felől, Vadaiból jövet, a bátor francia Bruneau de Laborie toppant be minden fegyver és kísérőlevél nélkül Kufrába. Csodálatos, hogy a meglepett szenusszik akadálytalanul továbbengedték Bengázi felé.

Ez a «nagy» idegenforgalom azonban a szenusszi szövetség testvéreit annak a rendelkezésnek kiadására készítette, hogy földi paradicsomukat a jövőben teljesen megóvják idegen szemek elől.

Végre 1922-ben az olasz kormány — amelynek hatalmi szférájába a Kirenaika-félsziget és a mögöttes országrészben Kufra-oázis is tartozik — és a szenussziak emirje, Szayed Idrisz esz' Szenusszi között megállapodás létesült. Esszerint utóbbi elismerte az olasz fennhatóságot, neki viszont biztosítva lett Kufra egyedüli birtoka azon feltétel mellett, hogy a Vadai és Kirenaika között Kufrán átvonuló kereskedelmi karavánok biztonságáért kezeskedik.

Ez a kísérlet egy *modus vivendi* találására mégsem bizonyult sikeresnek. A Kufrában lakó fanatikus Zueia-törzs idegengyűlölete következtében a helyzet mindig jobban kiéleződött, mígnem az olasz kormány kényszerítve érezte magát arra, hogy Kirenaika gyarmat biztonsága érdekében Kufrát megszállja. Ez a geniálisan vezetett megszállás (1931. jan.) azonban sok áldozatba került. Líbya történetének egyik legdrámaibb fejezete marad azoknak a bennszülötteknek szenvedéssel teli sorsa, akik az olasz repülőgépek támadása elől fejetlenül, minden előkészület nélkül hagyták el Kufrát, hogy különböző utakon Vadaiba és Egyiptomba jussanak el.

Azóta Kufrát olasz helyőrség tartja megszállva, de Egyiptomban elutazásunk idején még különféle ellentmondó hírek voltak elterjedve. Egyrészt azt beszélték, hogy a szenussziak újból elfoglalták Kufrát, mások azt híresztelték, hogy a megszálló csapatok borzalmas megtorlás után szétrombolták a szenussziak Tadzs nevű erődjét a moséval

és a szent Máhdi sírjával együtt és aztán ismét elvonultak az oázisból.

Most, amidőn ezekbe a gondolatokba elmerülve Kufra völgyét magam előtt látom, hirtelen arra a tudatra ébredek, hogy a katonai megszállásról szóló híreken kívül tulajdonképpen egyebet sem tudok az oázis jelenlegi jogviszonyairól, mint amit Egyiptomban hallottam.

Az óvatos Manufli máris azt javasolja, hogy menjünk a legközelebbi pálmaligethez és ott lehetőleg észrevétlenül töltsük meg valamelyik kútnál a víztartóinkat.

— Talán vissza tudunk térni a vízzel annélkül, hogy észrevennének bennünket, ó Uram. Rossz emberek laknak itt Kufrában . . .

— Zei Haramin? Úgy mint a tolvajok? Nem ezt nem tesszük. Arkab!

Kis vártatva futóhomoklejtőre bukkanok, le tudok rajta csúszni a meredélyen. Ott lenn hullámos dűnehomok van és a kocsikat jól ki kell futtatnunk, hogy közben meg ne rekedjünk.

Hét kilométer után elértük a pálmacsoport legdélibb részét és a sűrű árnyékos pálmaerdőbe gyalogolunk be.

Az élet legelső nyomaként néhány kecskét látunk, amelyek déli pihenőjüket tartják, majd a pálmatorzsek között egy gyermek alakja suhan el, aki kereketoldott, mihelyt megpillantott bennünket. Már elég hosszú ideje tapossuk a laza homokot a datolyapálmák alatt, míg végre egy pálmaágakból font kerítés válik láthatóvá. Az alacsony csúcsos szalmakunyhó előtt majdnem fekete színű bennszülött áll, gyér szakála alig illik negroidaszerű széles arcához. Amint meglát bennünket, magasba emeli jobbkarját: — il saluto Romano!

Embereim kérdésekkel rohanják meg víz után, az oázis neve után, hogy van-e a közelben út, a társalgás azonban néhány mondat után elakad.

Szekká, szekká? — Nem tudom, . . . nem értem, . . . mormogja.

— Eszembejut, hogy a Szudánban az utat nem szekká-

nak, hanem daribnak nevezik és kérdésekre kiderül az ábrázata.

— El darib? Ejua, gerib hene — az út, igen, közel van ide. Embereim derülnek az iszonyú tájszóláson, amellyel ez az ember beszél, és csodálkoznak azon, hogy én Dzsof (a gyomor) és Tadzs (a korona) nevű helységek után kérdezősködöm.

— Te már voltál itt Uram? — kérdezi naívvul Hasszán Eid. Új barátunk készséggel útbaigazít. Dzsof mondja, csak két órajárásnyira van és ez itt a Zurk-oázis. Ugyanazon a helyen vagyunk, ahol annakidején Rohlfs menedéket talált!

A fekete most ágyékkendője fölé széles kéknadrágot húz, fehér inget vesz fel és ugyanolyan kuffiát (fejkendőt), amelyet feltűnő vörös agallal (homlokszalag) erősít a fejére. Most valóban festői kinézésű.

— Oh, oh, eltévesztettétek az utat, — sajnálkozik, midőn megpillantja az autókat — nem erre kellett volna jönnötök, itt rossz a homok.

Megmutatom neki a kocsik nyomait az alacsony dűnéken keresztül és megmagyarázom, hogy abból az irányból, Egyiptom felől jövünk.

— Lá, lá, mus mumkin, kullu ramla henák, — nem, nem, az lehetetlen — szinte síránkozva mondja — hiszen ott minden homok! Mellettem kell helyet foglalnia és bukácsolni kezdünk a fűcsomókon és a nehéz homokon keresztül abba az irányba, amelyet ő megjelöl.

Hirtelen a távolban fehér házcsoport bukkanik fel, mögötte nagy pálmaerdő, és még távolabb, a magas sziklafal gerincén hófehér vár négy saroktornyával.

— El Tadzs? — kérdelem vezetőmtől és ő helyeslőleg bólint.

Pompás útra térünk rá, amelyen automobilnyomok láthatók. Derék vezetőnket két darab egyiptomi 10 piaszteressel jutalmazom meg s a következő pillanatban alkalmam van egy olyan örvendezési jelenetet megfigyelni, melyet pénzajándék csak olyan emberből vált ki, aki a pénz értékét ismeri, de akinek még sohasem volt pénze.

— Bacht! Bacht! — Szerencse, szerencse, — üvölt a mi barátunk és markában a pénzekkel körbetáncol. Homlokához dörzsöli őket, fogával harapja és az ezüstdarabbal mellbe üti magát, miközben potyognak a könnyei a szeméből és ingem szegélyét akarja csókolni. Űgylátszik, Kufrában nagy értéke van a pénznek!

Feltartóztatás nélkül szaladunk el a nagyközség mellett egy félig kiszáradt tó hosszában, amely a község mögött fekszik és amelynek partjait sókéreg borítja.

— Ez Dzsof — magyarázom Abu Fudeilnak — és a Kazr, a vár ott fenn, Tadzs, ott vannak az olaszok!

Meredek emelkedéssel visz fel az út. A szenussziak várát modern erődítménnyé építették át. Négy alacsony kerek saroktornya újnak látszik, szűk, hosszú géppuska kilövényílásaik olyanok, mint ravasz szemek. A falak alatt fényes tuskésdrótból széles sővény van, ez azonban nem futotta az egész erődítményhez, vagy pedig az erődítési munkálatok még nincsenek egészen befejezve, mert ahol utunk felér a fennsíkra és a körfal mellett visz el, a drótakadály hirtelen megszűnik.

A kociút nagy vasból való tolóajtóba torkollik. Előtte a fal árnyékában festői, színes egyenruhában fekete katonák ülnek csoportokban. Néhány bennszülött nő kis szamarkon gyümölcsöt hozott eladásra és most mindnyájan a két automobilra bámulnak, amint a belső udvarra bejárnak.

Egy altiszt — fehér ember — siet elém és feszesen tiszteleg.

— Vuol indicarmi dov'è il commandante?

— Chi devó annunziare?

— Una spedizione venuta dal Egitto . . .

Hívös, homályos helyiségben állok, magas, szimpatikus férfi előtt, az oázis kormányzója, mellette segédtisztje, egy fiatal «tenente». Nehezen jön ajkamról megjelenésünk magyarázata.

— Hogyan Egyiptomból? Az mégsem lehetséges! Az Istenért, hogyan csinálták ezt? Mikor indultak?

— Ma reggel öt órakor a Gilf Kebírtól . . .

— Ah úgy, — pillantása pilótasapkámra esik — repülőgéppel?

— Nem, két autóval . . . és nincs semmiféle igazolványom . . . magyar vagyok . . . tudományos expedícióval . . .

— Lei e Ungherese? Allora, a piu tardi le spegazioni — fáradt, éhes nemde? mindjárt ebédelünk . . . fürdőt? . . .

Kimondhatatlanul pompás, — a homok és kövek közt eltöltött hetek után — ismét egy hűvös helyiség félhomályában lenni, valódi fürdőkádban élvezni a sok, sok vizet és átadni magamat a legörültebb vízpocsékolás élvezetének.

Azután a nagy tisztietkezében ülünk — embereimet a kantinban látják el — és a barátságos tiszték nevetve vallják be, hogy az első pillanatban, amikor Egyiptomot emlegettem, azt hitték rólam, hogy súlyos napszúrásom van! Most azonban megrohannak jókívánságaikkal abból az alkalomból, hogy én vagyok az első, akinek sikerült Kufrát keletről elérnie, az első, aki azt a hírt hozza, hogy a nagy líyai homoktenger nem nyúlik el egészen idáig és hogy Bruneau de Laborie óta — kivéve a megszálló különítmény tisztjeit — hosszú évek után az első fehér ember vagyok, aki Kufrát meglátogatta!

A parancsnok, Maggiore Ottavio Rolle, kezd emlékezni rá, hogy rádiótudósításból hallott az expedícióról, s most csupa érdeklődés eddigi térképező munkám iránt. Magától értetődően örömmel adok meg minden felvilágosítást arról az ismeretlen vidékről, amelyen áthaladtunk, s az információk élénk kicserélése következik.

Évés után az őrnagy barátságosan felszólít, hogy nézzem meg először Tadzs-ot és azután lenn a völgyben az oázisokat.

A szenussziak egykori vára annak a sziklafennsíknak a szélén fekszik, amely északról határolja a Kufra-medencét. Eredetileg Tadzs, mint fallal körülvett helység, tehát mint Kasr lett építve, most a zeg-zugos körfal négyszögletűvé lett átalakítva és sarkain vannak a kerek, alacsony géppuskatornyok beépítve.

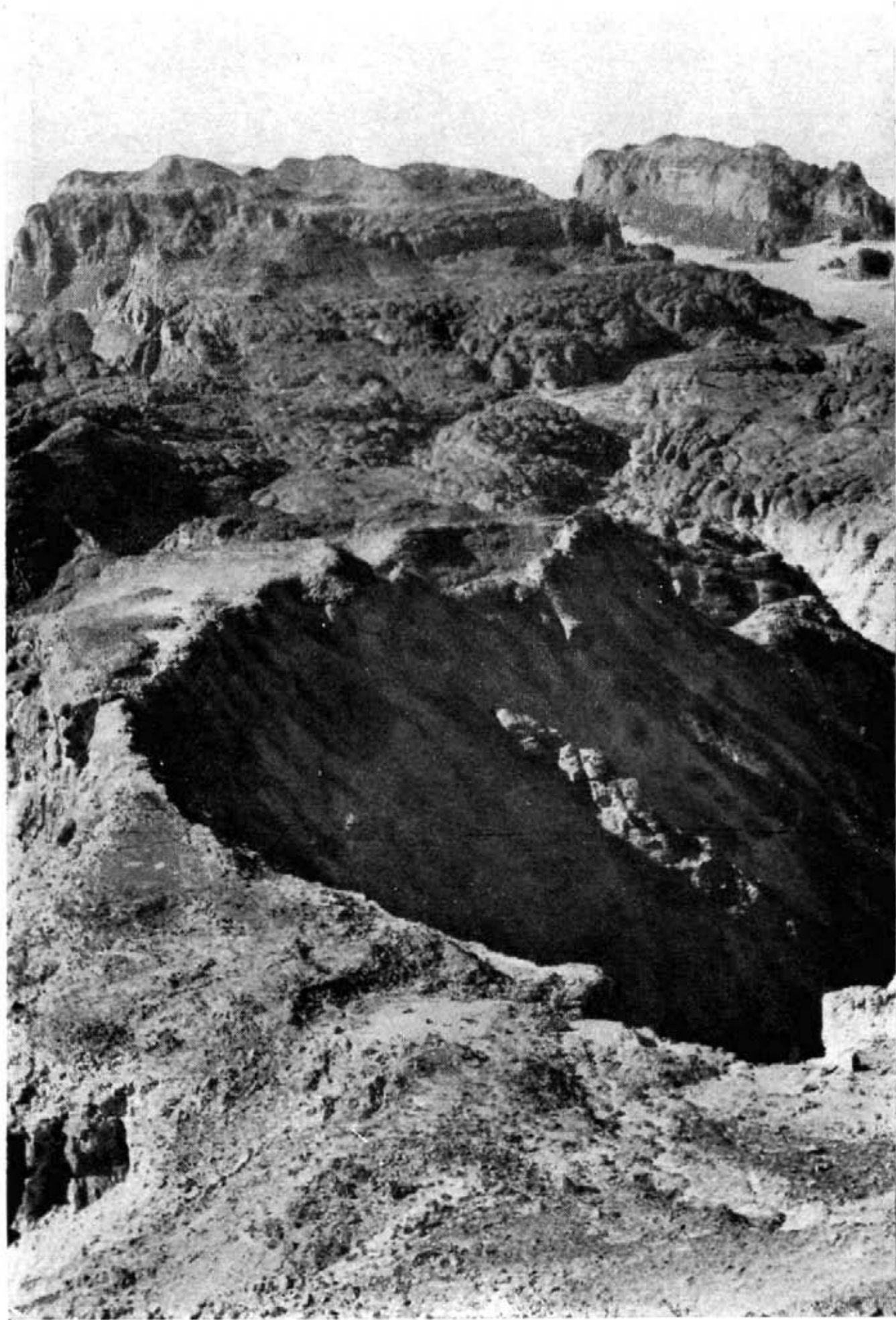
A nagyobb jól épített házakat, amelyek hajdanában a Szenusszi-család tagjaié voltak, épenhagyták, a kisebb

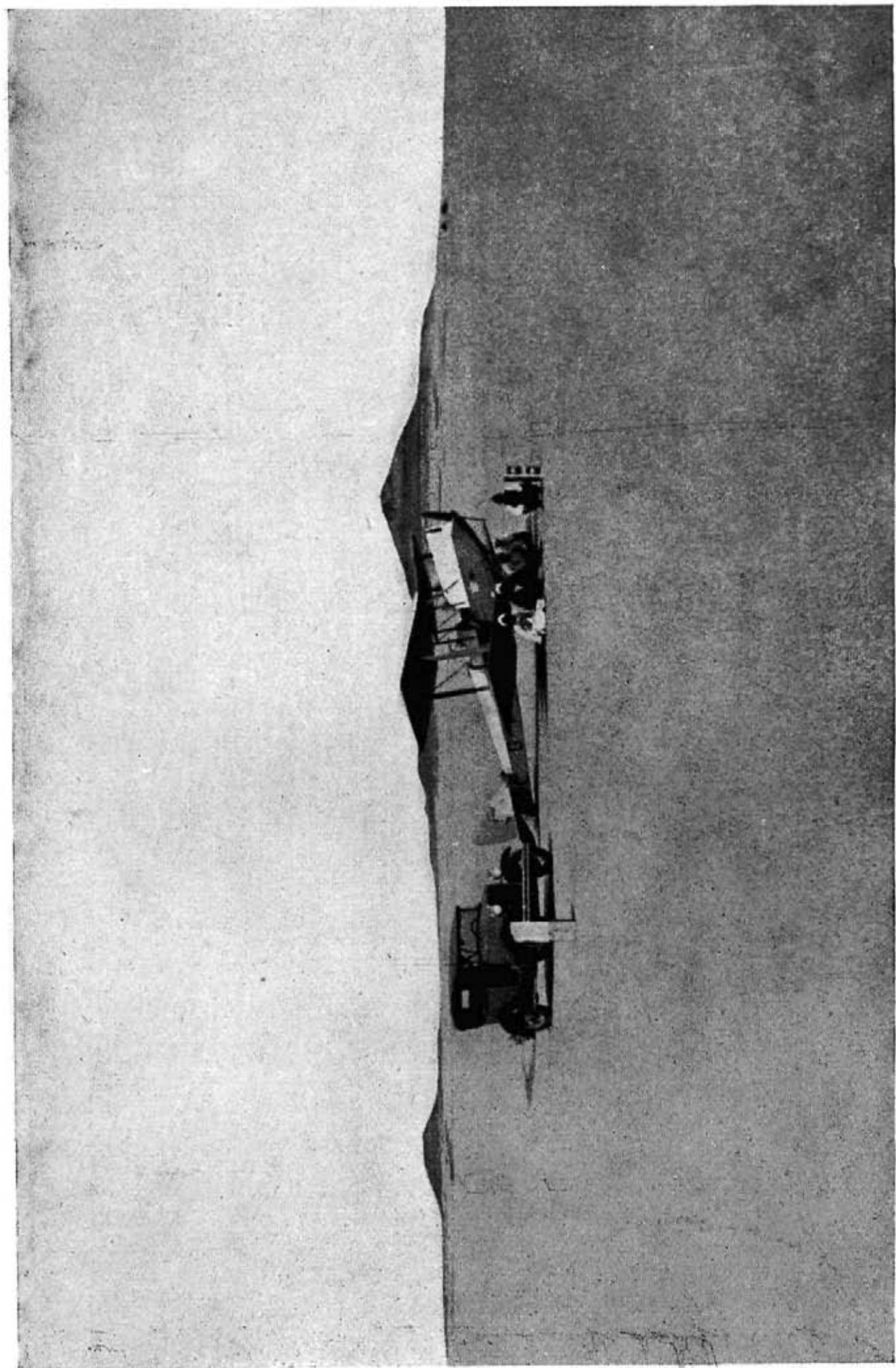
Az «elveszett oázis» felfedezése repülőgéppel.

Vadjuhcsontvázak az egyik vadiban.

A Gilf Kebir kifutói.

Pihenő a sivatagban.

kunyhóknak és istállóknak egymás hegyén-hátán álló tömeget, amely azelőtt Tadzs belsejét igazi labirintussá tette, lehorrták és ezeknek a helyén állnak most az új laktanya-épületek.

A vár közepén áll az egykori kolostor-iskola, a «zavia» egy kis négyszögű toronnyal, rajta most a rádióállomás antennája van felszerelve.

A parancsnok elhozatta a mecset kulcsát és hosszúkás helyiségbe lépünk, tetejét négyszögű bevakolt oszlopok tartják. A belseje kezdetlegesen egyszerű, de tiszta fehérre van meszelve. A tetőt egymás mellé fektetett pálmatorzsek tartják, az agyagpadozatot fonott gyékény borítja.

A bejárat mellett egy sor befalazott csúcsív húzódik, különben minden egészen síma és dísztelen. Még a keleti falon lévő imafülke és a fából való imaemelvény is minden díszítés nélkül van.

Jobbról ajtó nyílik, a szent Máhdi sírkamrájába.

Középnagyságú helyiség, magasan vágott néhány kis ablakkal. Egyik sarkában áll a szent sír. Közalapzaton fából való, vasveretű koporsó, világoskék színű damasztelyemtakaróval van leborítva. Ezüstcsillagok és arabeszkok vannak ráhímezve.

A koporsó körül faragott és esztergályozott farács van, felette a falon és az egész helyiségben köröskörül fogadalmi ajándékok, amelyeket a jámbor zarándokok hagytak itt. Bekeretezett mondások a Koránból, gazdagon festett cikornya írással, egyszerű fogadalmi táblák, a falra függesztett strucctojások, egy nagy rámásztükör és egy francia ingaóra. Néhány olcsó színnyomat, török háborús képek, — szokatlan dolog az igazhitűeknél — török lovas küzdelme egy perzsával, egy beduin lóháton, javarészüket rossz fakeretben, néhányuk egyszerűen a falra szögezve.

Több nagy üveggolyó-lámpa függ alá a tetőről, a padlón gyékények fekszenek, a szenusszi-család egyéb tagjainak nagy kövekkel körülkerített sírjai között.

Minden nagyon kezdetleges és szegényes, sőt majdnem barbár, és mégis önkénytelenül lehalkítjuk hangunkat és magától értetődőnek találjuk, hogy belépés előtt cipőnket

levessük. És ott távol a világban az a hír járta, hogy ezt a síremléket barbár módon szétrombolták.

Szidi el Máhdi esz' Szenusszi a fia volt Szidi Mohammed ben Ali esz' Szenusszinak, aki 1850 körül alapította ezt a vallásos szövetséget. Dsaghabub-ban van eltemetve az első Nagyszenusszi. Fia a szent Máhdi felvirágoztatta a szektát. Vadaiba vezető egyik utazása alkalmával halt meg. Holttestét Kufrába hozták és itt a Zavia el Isztatban helyezték nyugalomra. Sokan mégis azt hiszik, hogy ez a koporsó itt üres, vagy pedig másvalakinek a csontjait tartalmazza, minthogy a Máhdi a Próféta küldötte, halhatatlan és még ma is a sivatagban jár körül, csodát téve.

A zavia mellett felmegyünk a kis toronyba, onnét pompás kilátás nyílik az egyes oáziscsoportokra, amelyeket az őrnagy sorra megnevez.

Egészen balra a depresszió keleti részén Boema és Buma két pálmaerdeje van, előttünk messze nyugat felé terjeszkedve a főoázis a sóstóval, továbbá Dzsof és Tobat helységek. Mögöttük délkeletre Azeila zöld vonala, délre pedig Zurk látszik, ahonnét jöttem.

Talalib és Talab, a két nagy pálmaliget, amely Zurktól nyugatra fekszik, innét nem látszik, de ha megfordulunk, észak felé második mélyedésbe pillanthatunk bele, ebben Hauari és Hauaviri sötét erdőfoltjai fekszenek.

Leírhatatlan a szépsége ennek a vörösen csillogó végtelen homoktenger közepette elterülő, smaragdzöld völgynek. A leghitetlenebb embernek is a Mindenható csodájára kell gondolnia, amint a viruló életnek ezt a szigetét, az életelen, sivár, izzó homokterületek szívében megpillanthatja. A világ semmi kincséért sem adnám ennek a pillanatnak élményét, mégis kissé lehangol az a gondolat, hogy a csodának ez a völgye titkát továbbra is megőrizhette volna, ha a Szenusszi bölcsesége elkerülte volna a háborút.

Hasszanein bey fényképei után felismerem a Szenusszi-család néhány nagyobb épületét. Ez itt nyitott előcsarnokával Szajed el Abid háza. A legmagasabb a többi között, négy csúcsívével Szajed Ahmed háza, a falakkal körülvett udvarok labirintusával. Két kút van Tadzs-ban, ezeknek

az aknáját a sziklába vájták bele, le egészen a völgyfenékgig. Mindegyik körülbelül 70 méter mély.

Az őrnagy néhány ezüstveretű pisztolyt mutat nekem, egy vörös bőrből készült, gazdagon díszített tevenyerget és szépen kivert kengyelt és kantárt, amely tárgyakat Kufra bevétele után a bennszülöttektől szerezte. A Szenussziak fegyverraktárát elkobozták, csak az a három kis tábori-ágyú áll még Szajed Abid háza előtt, amelyeket néhány évvel ezelőtt Kirenaikában egy összecsapás alkalmából az olaszoktól zsákmányoltak és Kufrába hoztak.

Dzsofba és az oázisokba akarunk lemenni és derék túrakocsimba ülünk. Csodálkozással hallom, hogy jelenleg csak néhány teherautó van Kufrában, és hogy az egyetlen túrakocsit, amely a kormányzó rendelkezésére áll, — egyébként ez is Ford — kevéssel ezelőtt Uveinatba tett út alkalmából motorhiba következtében ott kellett hagyni. A mindenre gondoló, okos, gyarmati kormányzat azonban Dzsof jómódú kereskedőinek megengedte, hogy könnyű teherautókat vásároljanak, amelyekkel a régi karavánúton Kufra és Bengázi között le tudják bonyolítani a forgalmat egészen a tengerpartig.

— Így keresnek az emberek — mondja a parancsnok — és könnyebben beletalálják magukat az új helyzetbe. «Kufra cessava di essere nel regno della leggenda, per entrare in quello delle realtà» — Kufra megszűnt a legendák birodalmába tartozni és a valóság világába lépett be.

Dzsof legnagyobb épülete a mosé, dísztelen és egyszerű, mint az, amelyik Tadzs-ban van, azonban kínosan tiszta. Csomó ember térdel és fekszik a gyékényeken köröskörül, imába merülten vagy délutáni álomban. Egy vak tapogat pálmalegyezőjével a fal mentén a kijárási felé, a kormányzó barátságosan az ajtóhoz segíti.

Ennek a hűvös helynek félhomálya után a házak fehérre meszelt falai szinte vakítanak. Ismét cipőnkbe bújunk s az őrnagy az egykoron hatalmas Szenusszi hárem női tagjainak kis mauzoleum-udvarába vezet.

A kriptával szemben kis férőhelyet hagytak a falban, nem elég magas arra, hogy állni lehessen benne, és

alig nagyobb egy sírveremnél. Itt «lakik» a kapuőr, a Szenussziak egy öreg rabszolgája, akit semmiért a világon nem lehetett arra rábírní, hogy emberibb lakóhelyre költözön át.

— Az oázisban több mint 350 rabszolgát találtunk, — meséli a kormányzó — ezek most természetesen szabadok, azonban nem mindannyian örülnek ennek. A felszabadított rabszolga ugyanis körülbelül olyan helyzetben van, mint odahaza nálunk az állástvesztett ember. Nézze csak ezt az öreg féleszűt!

Az elméjében megzavarodott fekete barátságosan mászik elő barlangjából, amint az őrnagyot megpillantja. Teli ábrázattal vigyorog és tagolatlan hangokat hallat. Vele együtt egész légyfelhő szállt elő, amely egész testét beborítja de őt egyáltalán nem bántja. Kis gyékény, két evőedény és néhány darab kő, közöttük még ott van a legutóbbi tűzrakás hamuja, összes ingósága. Mégis büszkén a kezében tartja azt a tárgyat, amely számára a földön egyedül jelentős, egy nagy fából való kulcsot, rovátkákkal és bevert szegekkel, amely nélkül a sírkamra nehéz faretészét nem lehetne elmozdítani.

Itt is két síma felállított kővel megjelölt sírok, fából való, ládaformájú koporsó faráccsal, és fogadalmi táblák a falon. Ez a Szenusszi hercegnők sírboltja.

Nem messze állnak a régi zavia romjai, az egyetlen épület, amely bolthajtásos volt.

Új munka nyomait látom a romokon és az őrnagy mondja, hogy éppen felépítteti ezt a régi mosét. Azután két szép új épületet mutat, a kórházat, egész modernül berendezve, és az iskolát, amely szép kertben fekszik. Udvarában régi kútból fürdőmedencét építenek a gyermekek részére.

Az újonnan készült úton haladunk az oázison keresztül Tobat felé. Ezernyi datolyapálma itt is a lakosság gazdagsága. Ritkás csoportokban, szétszórva állanak a homokkal borított márgatalajon, helyenkint azonban rendes falakkal körülvett kertek vannak a pálmaligetek között, ezekből felénk száll a narancsfák és rózsabokrok

illata. Kufrában csodás rózsaját készítenek, de sajtolnak édes ecetet is a gazdag fürtökből és finom étolajat az olajbogyókból. Füge- és mandulafák vannak itt, citrom és őszibarack, ízes zöld dinnye és nagy, aranyosszínű tök.

A kertek között búza- és árpaföldsávok terülnek el, hagyma-, petrezselyem-, retek- és paszternákágyakkal körülvéve, mindenütt finom öntözőcsatornák húzódnak keresztül, mert minden földet és kertet kutakból kell vízzel ellátni. Kufrában tízévenként alig egyszer esik az eső.

Az egyiptomi lóheréből csak kevés smaragdzöld táblát lehet látni, ez a takarmánynövény nagyon nedves talajt kíván és a víz a számos kút ellenére mégis drága, mert állandóan kell merni és a csatornába önteni.

Ez az oka annak, hogy Kufrában a teve-, juh- és kecskecsordák számára kevés a legelő. Ott, ahol nincs öntöző-mű, mindenütt nagy csomókban nő a pálmák között a kemény «halfa-fű», vagy a barna «hattab-kóró» és a sóstó partjain a késélességű káka-buga, az oázisnak azonban sohasem volt elegendő legelője. A bennszülöttek tevéiket hihetetlen távolságokra küldik el, olyan vidékekre, ahol a trópusi esők következtében átmenetileg kiszáradt a növényzet. Így Kufrának a csordái a 360 kilométerre fekvő Uveinatban legeltek, sőt Vadai területére is el kellett néha hajtani az állatokat, ha több éven át kimaradtak a hegyekben az esők. Itt az oázisban nincs nagy állatállomány és a bennszülöttek számára húsétel nagyon ritka élvezetet jelent.

Az őrnagy elmagyarázza nekem, hogy most épp azon fáradozik, hogy az egyiptomi lóherét meghonosítsa és a lakosságot jobb mezőgazdasági módszerekre tanítsa. Mindig jobban csodálom ezt a férfiút, akinek egy személyben kell katonának és bírónak, építésznek és mezőgazdának lennie, döntéseiben határozottnak, terveivel diplomatikusnak és 6000 alantasával szemben atyailag szigorúnak.

A lakosság legnagyobb része itt lakik Vadi-Kufarában. Ribiana-oázisban, Tadzs-tól 200 km-re nyugatnak és ismét 60 km-re északnak Buseimában csak kisebb telepek vannak. Taizerbó a Kufra-oázisok legészaknyugatibb szigete, Tadzs-tól körülbelül 250 km-re van, csak 500 lakosa van.

A bennszülöttek a legkülönbözőbb törzsekhez és népfajokhoz tartoznak. Uralkodóosztály a majdnem fehér-színű Mogharba- és Zueia-törzsbeliék, közülük némelyik szőkeszakállú, kékszemű férfi, akár Krisztus-képhez állhatna modellt. A délről behozott néger rabszolganőkkel kötött házasságok következtében keletkezett aztán az a keverékfaj, amelyen a csokoládébarnától a kimondott négerfeketéig minden színárnyalat feltalálható. Általában a nők sötétebb színűek, mint a férfiak; annyi nemzedék fekete anyáinak vére rajtuk jobban átüt.

A Tibu-öslakók, akiktől a Zuei és Mogharaba arab törzsek Kufrát elfoglalták, ma már csekély számban laknak itt. Dél felé a Tibeszi fennsíkra, Szudánba és Vadaiba költöztek el és többre becsülik, hogy szabad nomádokként járják a sivatagot, minthogy egykori hazájukban rabszolgák legyenek. Ezek a «sivatag cigányai» ma itt vannak, holnap ott. Megelégesznek a legkevesebbel; rongyokba öltöznek, azonban pompás tevéken lovagolnak, kedvük szerint készek karavánvezetői vagy tevehajcsári szolgálatra szegődni, majd ismét hónapokra eltűnnek, senki sem tudja, hova. Talán a Garamanták leszármazottjai ezek, akik Herodotosz szerint «a denevérek nyelvén beszélnek»?

Kerülőutat teszünk a pálmaerdőkön át, hogy egy tibu-telepet találjunk. A rongyos társaság közelébe érkezve úgy teszünk, mintha a datolyapálmákat vizsgálnók és látzólag semmit sem törődünk a nyulánk, fekete legényekkel. Most a kíváncsiság mégis odahajtja őket az egyedülálló automobilhoz és rövidesen különös nyelvükön élénk beszédbe keverednek. Valóban mintha csicsergő fütyölés és sivító ének lenne!

Észreveszem, hogy az egyiknek vörös haja van és különös világos szeme. Állítólag ezek az emberek részben az északi vandáloknak vagy a nyugati gótoknak is rokonai, akik Tuat néger törzseivel keveredtek össze.

Tuarégek is feltűnnek néha Kufrában. Nyugatról jönnek nemes lovaglótévéiken és ismét eltűnnek Isten tudja hová. Eszembejut, hogy néhány évvel ezelőtt Vadi-Halfában, Szudán határvárosában mesélték nekem, hogy a bal-

oldali Nílusparton egy nap két tuarég érkezett, akik azt állították, hogy Kufrából jönnek. Ezeknek az embereknek lovaglótévéiken ugyanazt a borzalmas, víznélküli utat kellett megtenniök, melynek autóval való áthatolására én olyan büszke vagyok. Mily kicsi a mi technikai segédeszközünknek teljesítménye ezeknek a titokzatos sivataglakóknak tudásához képest!

Tobatban a falu előljárója üdvözl bennünket. Mialatt a kormányzó otthagyt engem, hogy megszemlélje az arató munkálatokat, a sejk házába hívott meg.

Kis udvaron keresztül nagy tiszta helyiségbe lépünk, padlója és falai pompás tarka szőnyegekkel és fonott gyékényekkel van borítva.

Sejk Ghazal éppen most hallotta, — mily gyorsan működik a hírszolgalatuk — hogy idegenek jöttek Egyiptomból, de mégsem akarja elhinni, hogy nem a Dzsalon keresztül vezető karavánúton jöttem.

— Hogyan Uram, Te a Gherden (dünék) keresztüljöttél napkeletről? Vallahi, akkor neked borzalmas szenvedéseket kellett kiállnod és — szomorúan folytatja — ott pusztultak el testvéreink egy évvel ezelőtt, amikor a Mazr-ba (Egyiptomba) akartak menekülni.

— Nem mindnyájan, ó sejk, — vigasztalom őt — mert sokuknak sikerült keresztüljutniok és most a Mazr-ban élnek.

Felcsillanó szemmel bámul reám az öregember.

— Áldja meg Isten házambalépésedet, ha ezt mondod! De itt senki sem akarja elhinni, jóllehet, itt közhírré tették, mégsem kapott senki övéitől hírt és így azt hisszük, hogy a menekültek mindannyian szomjanvesztek.

Most elmesélem a tiszteletreméltó öregembernek, amit törzsbelijeinek meneküléséről és megmentéséről tudok. Könynyek folynak végig az arcán, megragadja kezemet és homlokához szorítja.

— Allahu akbar! Ana dahilak, ja Szidi, — még soha ezzel az alázatos megszólítással nem illettek — a kormányzat közzétette, hogy a menekültek hazajöhetnek, de senki sem érkezett. Áldja meg az Isten szavaidat! Ó, Uram, engedd

meg, hogy fiam a szomszédhoz szaladjon, hogy ő is hallja mindezeket!

Fiatallány kis csészéket állított elénk pompás illatos kávéval és Gházal előljáró ezerszer kér bocsánatot, hogy nem tud jobbat adni nekem. Annélkül, hogy rá gondoltam volna, cigarettára gyújtottam és tárcámat a sejknek kínáltam, a következő pillanatban azonban akaratlanul is elpirultam, persze, tudhattam volna, hogy ő, mint szenusszi, nem dohányzik.

Több férfi jön a házba és minden alkalommal ünnepélyesen köszöntjük egymást. Mintegy mellékesen ismételtén megjegyzem, hogy nem vagyok olasz és óvatosan a megszállás körülményei iránt érdeklődöm.

— A harcban (háború) sokan elesetek, de úgy volt megírva, Allah legyen nekik irgalmas! Azonban menekülni senkinek sem kellett volna. Az olaszok nem rossz emberek, senkit sem büntettek meg, aki ittmaradt.

Megtudom, hogy a menekültek datolyapálmáit és kertjeit rokonaiknak és az egykori rabszolgáknak kell megmunkálniuk. A Szenusszi-családén kívül egyetlen birtokot sem koboztak el, senkit sem tettek el láb alól, vagy hurcoltak el és az aratás szokatlanul jó volt.

Most kertjeinket saját magunk számára műveljük, — mondja az egyik — azelőtt sohasem tudtuk, hogy az egyik Szajed — ezzel a Szenusszi-család tagjait gondolja — nem jön-e el és nem követeli-e a termést?

A megszállás napján lefolyt harc miatt mindannyian panaszkodnak; úgylátszik, különösen a repülőgépek idéztek elő katasztrofális pánikot és erről a férfiak is borzadállyal beszélnek.

Elmesélem, hogy Egyiptomban azt a hírt terjesztették, hogy a repülők asszonyokat és leányokat dobtak le a levegőből.

— La, la, abbaden, — kiáltják mindannyian — nem, nem azok a vörös kendők voltak, amelyekben vizet és élelmiszert ejtettek le olyan «lassan» a tevelovasoknak.

Az emberek azokra a kis ejtőernyőkre gondolnak, amelyek ugyanolyan piros- és fehérszínűek voltak, mint az

asszonyok ruhái, és amelyekkel az előretolt járőrök számára dobták le az utánpótlást a repülők.

Az a komoly benyomásom, hogy Kufra lakói új sorukkal jobban meg vannak elégedve, mint azt gondoltam volna. Csalhatatlan jel bizonykodik emmellett, amint a kormányzóval az oázison keresztülutazunk. Mindenütt hozzászaladnak a gyermekek és magasra emelt karral üdvözlik, mindenütt barátságosan és szívesen beszélget velük. Minden gyarmatban a gyermekek magatartása a legbiztosabb tükre a szülők érzületének.

Az emberek felindultsága a tetőpontra hág, amint elbeszélem, hogy kísérőim egyike Omár Muftah sejknek a leányát vette feleségül.

Sejk Gházal azonnal lovagló-tevéért küld, hogy azon Tadzs-ba menjen, de jön éppen az őrnagy, hogy engem magával vigyen, és amint megtudja a felindulás okát, megkér, hogy az előljárót vigyük magunkkal a kocsiban. Abu Fudeil feleségének még egy rokona csatlakozik hozzánk és az oázison keresztül visszatérünk.

Tadzs előtt a hegy lábánál állnak embereim a boxkocsival és néhány altiszt segítségével a víztartókat töltik meg.

Nem tudom, megengedi-e a kormányzó, hogy embereim a bennlakókkal ellenőrzés nélkül érintkezzenek, azonban az őrnagy hangsúlyozza, hogy ez ellen semmi ellenvetése sincs.

Most a három soffört magamhoz hívom és megbízom őket, hogy a box-kocsit a megtöltött kannákkal vigyék fel a várba, azután a túrakocsival elmehetnek oda, ahova akarnak.

— Csak egyet, emberek! Egy szóval sem halljak megszegyenítőt rólatok, ne igyatok, ne veszekedjetek és ne hazudjatok. Holnap reggel 7 órakor mind a két kocsit egyformán megterhelve legyetek útrakészen!

Ünnepi ebéd a tadzs-i tisztiétkezőben. A parancsnokon kívül hat tiszt és egy orvos van az új helyőrségben, amely körülbelül 800 tevelovásból áll. Csupa fiatal életvidám arc, férfiak, akik hazájuk szolgálatában szívesen teljesítik köte-

lességüket ebben az Isten-hátamögötti szigetben. Magas állványon a Duce mellszobra néz le ránk.

Ezer kérdezni- és elbeszéltnivalóm van, térképeket és vázlatokat egyeztetünk és rajzolunk. A parancsnok a megszálló expedícióról mesél és a Hauári mellett vívott csatáról, én meg azt újságolom, amit a menekültek sorsáról tudok és az urak megerősítik, hogy a menekültek számára a szabad visszatérés költségei biztosítva vannak.

A nyitott ablakon keresztül távolról dobszó hallatszik és énektöredékek, úgylátszik, hogy lent Dzsof-ban embereim tiszteletére ünnepséget tartanak.

Mi is késő éjszakáig együtt vagyunk és igazán ritkán éreztem bensőbb örömet, mint amikor lovagias vendéglátóm itt a Szahara szívében távoli hazámat üdvözli:

— Eviva il esploratore Ungherese, eviva l'Ungheria!

Régóta nem aludtam már valódi ágyban négy fal között. Éjszaka minden fehérneműmet kimosták és kivasalták, semmit sem felejtettek el, hogy nekem és embereimnek minden kényelmet megadjanak és szívesen élvezném még tovább ezt a pompás vendégszeretetet. Azonban messze kint a sivatagban társaim szikla és homok közt várnak visszatértemre.

A búcsúzásakor a tiszték mind jelen vannak. Három kísérőm kifogástalan fegyelmet tanusított és a megrakott automobilonk mellett várnak. 250 liter vizet és a kormányzó ajándéka gyanánt ládában egy tucat nagy üveg Chiantit, több kosár friss tojást, levesnek való zöldséget és négy élő tyúkot is viszünk magunkkal.

A kufraiak néhány szép strucc-toll-legyezőt és egy pár színes bőrből való cipőt küldtek nekem hálából, hogy holtan hitt hozzátartozóikról híreket hoztam.

Utolsó, szívből jövő kézszorítás és elindulunk a hűvös reggeli levegőben.

Tegnap nyomainkat követem Zurk-oázisig, mert ugyanazon a helyen akarok felmenni a fennsíkra, amelyen tegnap lejttem.

A parancsnok megengedte, hogy rádiogrammot küld-

hessek haza. Azonban még többet is tett; megkérte a kairói olasz követséget, hogy 12 nap múlva küldjenek neki jelentést, vajjon sikerült-e tervszerűleg Khargába visszatérnem, különben járőrt küld ki nyomainkon.

A zeriren a tegnapi homokvihár eltörölte nyomainkat és ismét a legnagyobb elővigyázatossággal kell iránytű után kormányoznom, amíg a látóhatáron felbukkanik a «fele út hegye».

A dűnéken keresztül ezalkalommal nagyon nehezen vergődünk át, minthogy a kocsik meg vannak terhelve, mégis a hegyes terepre érve rövid, de szorongó kutatás után megtalálom tegnapi nyomainkat és most a környék térképezésére is fordíthatok valamit.

A három arab elmeséli kufrai benyomásait. Tegnap este Dzsof-ban nagy «fantazia» (ünnepély) volt és Abu Fudeil volt az est hőse, minthogy sógorsága ünnepelte őt. Készen is van arra, hogy feleségével és ennek családjával Kufrába visszatérjen, minthogy először most győződött meg arról, hogy milyen jó partit csinált a menekült leánnyal.

— Több mint 300 datolyafája van — meséli büszkén és meg kell ígérenem, hogy Kairóban a szükséges engedélyeket beszerzem neki.

Embereim által megerősítve látom egyéni benyomáso-mat, hogy a lakosok az új uralommal megelégedettek és a kormányzó közszeretetnek örvend.

— Senki sem panaszkodott, — mondják a sofförök — jóllehet, egészen magunk között voltunk.

Délután 5 órakor érjük el a hatalmas Gilf-lejtő lábát. Már messziről csillog és vakít valami a napfényben, és mint valami őskori szörny, bontakozik ki a Fata Morganából a «moly» ezüstös szárnyaival.

A tábor felett az utolsó homokhullámra érve megpillantom társaimat, nem messze a sátoztól nagy szikla árnyékában pihentek.

A motorok zajára felugrottak és most biztosan azt kérdezik maguktól: elért-e Kufrába, vagy sem? Akaratlanul megálltam és a következő pillanatban barátaim gon-

dolataira váratlan válaszképpen szokatlan hang csendült fel a sivatagban: a konyha számára hozott kakas kukorékolt telitorokkal!

Róbert és az őrnagy elémsietnek.

— Well done old man, — vállam majd letörik a barátságos ráütés alatt — és képzeld... ma reggel utasításod szerint a Gilf felett repültünk és körülbelül 80 km-re északra innét... zöld foltokkal borított nagy völgyet láttunk.